

Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України
Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Львівський національний університет імені Івана Франка
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ МОВОЗНАВСТВА

*Матеріали VI науково-практичної
Інтернет-конференції*

Слов'янськ, 23–24 жовтня 2019 року

*Видання присвячене 80-річному ювілею
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 81
М 437

Рецензенти: *Т. М. Корольова*, доктор філологічних наук, професор (Одеса); *Л. О. Кудрявцева*, доктор філологічних наук, професор (Київ).

Редакційна колегія:

В. А. Глущенко (відповідальний редактор), доктор філологічних наук, професор (Слов'янськ); *О. Л. Біличенко* (заступник відповідального редактора), доктор наук із соціальних комунікацій, професор (Слов'янськ); *Н. М. Маторіна* (відповідальний секретар; науковий редактор; укладач), кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янськ); *Ф. С. Бацевич*, доктор філологічних наук, професор (Львів); *В. М. Бріцин*, доктор філологічних наук, професор (Київ); *І. Р. Буніятова*, доктор філологічних наук, професор (Київ); *М. О. Вінтонів*, доктор філологічних наук, професор (Київ); *К. Ю. Голобородько*, доктор філологічних наук, професор (Харків); *Л. П. Іванова*, доктор філологічних наук, професор (Київ); *А. П. Загнітко*, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Вінниця); *І. М. Казаков*, кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янськ); *А. М. Мезенко*, доктор філологічних наук, професор (Вітебськ, Білорусь); *А. М. Науменко*, доктор філологічних наук, професор (Миколаїв); *Н. П. Нікітіна*, кандидат педагогічних наук, доцент (Слов'янськ); *Н. І. Овчаренко*, кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янськ); *С. О. Омельченко*, доктор педагогічних наук, професор (Слов'янськ); *А. С. Орел*, кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янськ); *М. В. Піменова*, доктор філологічних наук, професор (Санкт-Петербург, Росія); *А. А. Рубан*, кандидат філологічних наук, доцент (Слов'янськ); *С. М. Швидкий*, доктор історичних наук, професор (Слов'янськ); *В. А. Широков*, доктор технічних наук, академік НАН України (Київ).

М 437 **Методологія та історіографія мовознавства:** матеріали VI науково-практичної Інтернет-конференції. Слов'янськ: ДДПУ, 2019. 185 с.

У збірнику представлено результати наукових досліджень учених, викладачів, докторантів та аспірантів навчальних закладів, педагогів-практиків, які вивчають актуальні питання методології та історіографії мовознавства, проблеми методики викладання мови в педагогічних вузах і загальноосвітніх закладах.

Матеріали збірника будуть корисні для науковців, викладачів, студентів педагогічних закладів вищої освіти, практичних працівників системи освіти.

УДК 81
© Н. М. Маторіна, 2019 (укладання)

ОРГКОМІТЕТ

Організатори конференції

Міністерство освіти і науки України,

Інститут модернізації змісту освіти,

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України,

Український мовно-інформаційний фонд НАН України,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Склад оргкомітету

*Голова оргкомітету: **Омельченко Світлана Олександрівна**, доктор педагогічних наук, професор, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».*

*Заступник голови: **Глуценко Володимир Андрійович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».*

Члени оргкомітету:

***Бацевич Флорій Сергійович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка;*

***Біличенко Ольга Леонідівна**, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;*

***Бріцин Віктор Михайлович**, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу російської мови Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, голова Наукової координаційної ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності»;*

Буніятова Ізабелла Рафаїлівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка;

Голобородько Костянтин Юрійович, доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Загнітко Анатолій Панасович, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця);

Маторіна Наталя Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (відповідальний секретар; науковий редактор; укладач);

Науменко Анатолій Максимович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили;

Овчаренко Наталія Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Широков Володимир Анатолійович, доктор технічних наук, академік НАН України, директор Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

ЗМІСТ

ПРО КОНФЕРЕНЦІЇ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ МОВОЗНАВСТВА: замість передмови.....	10
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ЗБІРНИКІВ МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	11
<i>Ананьян Е. Л., Регунова В. О.</i> ДО ВИВЧЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПОЛІКОМПОНЕНТНОГО АТРИБУТИВНОГО СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	15
<i>Біличенко О. Л., Семенов О. М.</i> РОЛЬ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО МЕТОДУ В ДОСЛІДЖЕННІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ	17
<i>Бурковська О. Й.</i> ВЛАСНЕ НАЗИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК РІЗНОВИД НОМІНАТИВНОГО РЕЧЕННЯ.....	21
<i>Височина В. І.</i> ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ «ГУМБОЛЬДТІАНСТВА» ТА «НЕОГУМБОЛЬДТІАНСТВА».....	23
<i>Волошина К. В.</i> СУФІКСАЛЬНА ДЕРИВАЦІЯ НОВОТВОРІВ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ.....	26
<i>Глуценко В. А.</i> РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК В БОРЬБЕ ЗА ПРАВА УКРАИНСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА (конец XIX в. – начало XX в.).....	30
<i>Голінатий О. П.</i> УПРОВАДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ МОДЕЛЕЙ У МЕТОДОЛОГІЮ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (базовий рівень).....	36
<i>Голуб О. М.</i> ІНТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ У ПЕРЕКЛАДІ.....	40
<i>Капніна Г. І.</i> UNTERRICHTSMETHODE RÄTSEL UND QUIZ	42
<i>Клець О. О.</i> ЛІНГВОІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОВНИХ СОЮЗІВ.....	44

Коваленко В. П. FICTION AND COMMUNICATIVE LITERARY MEANS AS A NUCLEAR CONTEXTS	49
Колесниченко Е. О. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КАНАДІ.....	52
Коломийцева В. А., Маторина Н. М. О ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ЭКСПЕРИМЕНТЕ	56
Коротяєва І. Б. МЕТОД ЕКСПЕРИМЕНТУ В СУЧАСНІЙ МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	59
Кочукова Н. І., Бодра І. А. ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ФАХОВИХ НАСТАНОВ МАЙБУТНІМИ РЕДАКТОРАМИ.....	62
Ледняк Г. В., Ледняк Ю. В. ФОРМИ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ОЦІНЦІ РІЗНИХ ДОСЛІДНИКІВ	64
Лях О. В. МЕТОДИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	67
Максименко Д. Г. СТРУКТУРА ІДЕОГРАФІЧНОЇ ІЄРАРХІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ.....	69
Маторин Б. И., Вершинина А. В. О ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОМ МЕТОДЕ В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ	71
Маторіна Н. М., Маторін Б. І. ГРАМАТИЧНА ТРАДИЦІЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ ЗВ'ЯЗКИ В РЕЧЕННІ	74
Маторина Н. М., Пащенко В. А. О МЕТОДАХ ИССЛЕДОВАНИЯ В СЛОВООБРАЗОВАНИИ.....	77
Надугенко Максим, Надугенко Маргарита СПЕЦИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ СИСТЕМНИХ КОМПОНЕНТІВ ЛІНГВОСТАТИСТИЧНИХ ЗАСОБІВ КОНЦЕПТОГРАФІЧНОГО МАРКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	79
Надугенко М. В., Пономаренко Н. П. СУЧАСНІ МЕТОДИ ЦИФРОВОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ В ОНОМАСТИЦІ ..	82

Нікітіна Н. П., Слабоуз В. В. CULTURAL COMPONENT OF MULTICULTURAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF UPBRINGING OF THE PERSONALITY	87
Ніколайчук А. С. ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ГІПОТАКСИСУ В СТУДІЯХ Л. П. ЯКУБИНСЬКОГО	91
Овчаренко Н. І. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОГО ТЕКСТУ	94
Огієнко К. О. СЛОВА-КВАНТИФІКАТОРИ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ВПЛИВУ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ	97
Орел А. С. ЩОДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ФОНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	101
Пампура С. Ю. ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА	105
Пишненко Б. М. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕЧЕНЬ З НЕРЕАЛЬНОЮ УМОВОЮ..	107
Піскунов О. В. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ЯК ДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ В СТУДІЯХ УЧЕНИХ КАЗАНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	110
Проскурин И. А. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИКИ ПОЭТИЧЕСКОГО ТЕКСТА И ЧИТАТЕЛЬСКОЕ ВОСПРИЯТИЕ (на примере стихотворения И. А. Бунина «Уж как на море, на море...»)	114
Решетняк О. О. ДО ПИТАННЯ ПРИЙОМІВ ПОБУДОВИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ	116
Роман В. В., Коротенко А. С. ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У МОВІ- РЕЦИПІЄНТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ (кінець ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.)	118
Рубан А. А. ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА: О ГРАНИЦАХ И КЛАССИФИКАЦИИ ПОНЯТИЯ.....	123

Рубан А. А., Логвинов Р. А. МОТИВ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ	128
Рубан А. А., Соломко А. А. ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ В ОБЛАСТИ КОМИЧЕСКОГО В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ XX ВЕКА	131
Руденко М. Ю. ЖАРГОН В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ (50-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.)	134
Рябініна І. М., Бачинська Г. В. ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОВИ В СТУДІЯХ Б. О. ЛАРІНА	137
Савченко Е. В., Топчий Н. Ю. О НЕОБХОДИМОСТИ ИЗУЧЕНИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ГНЕЗДА КАК КОМПЛЕКСНОЙ ЕДИНИЦЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ. 141	
Самойленко О. В., Жданов С. І. ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	143
Самойленко О. В., Карнач Н. С. ВТОРИННІ СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ У ГІНЕКОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	146
Святченко В. В. МОВА ЯК СИСТЕМА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ 20-х – 60-х рр. XIX ст.: ГЕНЕТИЧНЕ ОТОТОЖНЕННЯ ФАКТІВ	149
Сорока Т. В. COGNITIVE LINGUISTICS: CURRENT STATUS	152
Стріжак І. В. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАРЕЧЕНИЙ» В ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	156
Сушко О. І. ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ГУРТКА ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	160
Тищенко О. О., Саруханян А. О. КОЛЬОРИСТИЙ ЕПІТЕТ ЯК ОЗНАКА ТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ У ТВОРАХ ІВАНА БАГРЯНОГО	163
Тищенко О. О., Данилейченко І. С. ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОСТІ І БЕЗДУХОВНОСТІ, МОРАЛЬНОСТІ Й АМОРАЛЬНОСТІ У ПОВІСТЯХ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА	166

Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції

<i>Хлопіна В. Е.</i> СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА В СФЕРІ ОСВІТИ	169
<i>Целковська К. М.</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	172
<i>Швидка Н. В.</i> МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	176
<i>Щербатюк В. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ СІНОНІМІЧНОГО РЯДУ ІЗ ЯДЕРНИМ СЛОВОМ ЛІС У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО	178
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	182

**ПРО КОНФЕРЕНЦІЇ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МЕТОДОЛОГІЇ
ТА ІСТОРІОГРАФІЇ МОВОЗНАВСТВА:
замість передмови**

Кафедра германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ Донецької обл., Україна) започаткувала проведення науково-практичних конференцій з актуальних проблем методології та історіографії мовознавства.

Організаторами конференцій в різні роки були: Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

У 2010 р. проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Методи лінгвістичних досліджень» (18–19 листопада 2010 р., м. Слов'янськ), у 2013 р. – «Методологія та історіографія мовознавства» (23–25 травня 2013 р., м. Слов'янськ).

З 2016 р. кафедра германської та слов'янської філології оголосила про започаткування періодичних (щорічних!) науково-практичних Інтернет-конференцій з актуальних проблем методології та історіографії мовознавства:

2016 р. → «Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства»: науково-практична Інтернет-конференція (м. Слов'янськ, 19–20 жовтня 2016 р.);

2017 р. → «Актуальні проблеми лінгвістичної методології та історіографії як найважливіших галузей науки про мову»: науково-практична Інтернет-конференція (м. Слов'янськ, 18–19 жовтня 2017 р.);

2018 р. → «Методологія та історіографія мовознавства»: V науково-практична Інтернет-конференція (м. Слов'янськ, 24–25 жовтня 2018 р.).

У 2019 р. заплановано проведення VI науково-практичної Інтернет-конференції «Методологія та історіографія мовознавства» (23–24 жовтня 2019 р., м. Слов'янськ).

За результатами роботи конференцій у мережі Інтернет публікуються матеріали тез доповідей.

Робочі мови конференції – слов'янські, англійська, німецька.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
ЗБІРНИКІВ МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЙ**

2010

Методи лінгвістичних досліджень: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Слов'янськ, 18–19 листопада 2010 р.). Слов'янськ: СДПУ, 2010. 262 с.

2013

Методологія та історіографія мовознавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Слов'янськ, 23–25 травня 2013 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2013. 380 с.

2016

Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 19–20 жовтня 2016 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2016. 148 с.

2017

Актуальні проблеми лінгвістичної методології та історіографії як найважливіших галузей науки про мову: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 18–19 жовтня 2017 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2017. 130 с.

2018

Методологія та історіографія мовознавства: матеріали V науково-практичної Інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 24–25 жовтня 2018 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2018. 120 с.

2019

Методологія та історіографія мовознавства: матеріали VI науково-практичної Інтернет-конференції (м. Слов'янськ, 23–24 жовтня 2019 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2019. 185 с.

Шановні колеги!

Прийміть щирі вітання з нагоди 80-річного ювілею Донбаського державного педагогічного університету!

Зараз Донбаський педагогічний університет є досить амбітним науково-освітнім та інноваційним комплексом, викладачі якого сміливо запроваджують інноваційні форми навчання й прогресивні освітні моделі, що є актуальним у вимірах сьогодення. Виш має істотний вплив на соціально-економічний, освітній і культурний розвиток не лише Східної України, а й усієї держави.

Із цієї нагоди бажаємо співробітникам університету невгасної енергії та натхнення для здійснення далекосяжних планів; бажаємо збільшувати свій потенціал, наполегливо втілювати свою благородну мету – підготовку висококваліфікованих фахівців та науковців.

Усім тим, хто пов'язує з Університетом своє життя, – міцного здоров'я та щасливої долі, миру й душевної злагоди, невичерпної творчої енергії, щастя, добра й Божого благословення!

Нових перемог, великих натхнень та плідної праці!

З ювілеєм вас усіх!

Учасники VI науково-практичної Інтернет-конференції
«Методологія та історіографія мовознавства»,
23–24 жовтня 2019 р., м. Слов'янськ

Щиро вітаємо з отриманням почесного звання «**Заслужений працівник освіти України**».

заступника голови оргкомітету VI науково-практичної Інтернет-конференції «Методологія та історіографія мовознавства» **Глуценка Володимира Андрійовича**, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Сипченка Валерія Івановича, кандидата педагогічних наук, професора кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

Швидкого Сергія Миколайовича, доктора історичних наук, професора, проректора з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

яке їм присвоєно за значний особистий внесок у розвиток національної освіти, підготовку кваліфікованих фахівців, багаторічну плідну педагогічну діяльність і високий професіоналізм.

Бажаємо Вам, панове, наснаги, наполегливості й натхнення, міцного здоров'я та витримки для нових наукових звершень і досягнень на освітянській ниві!

Учасники VI науково-практичної Інтернет-конференції
«Методологія та історіографія мовознавства»,
23–24 жовтня 2019 р., м. Слов'янськ

ДО ВИВЧЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПОЛІКОМПОНЕНТНОГО АТРИБУТИВНОГО СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Система кожної конкретної мови має свій індикатор, свої істотні особливості. Серед багатокompонентного переліку характерних рис сучасної англійської мови чільне місце посідають полікомпонентні атрибутивні ланцюги. Беззаперечним є факт, що сполучення, побудовані за моделлю “the Adjective₁ + the Adjective₂ + the Adjective₃ + ... + the Adjective_n + the Noun”, допомагають індивіду більш широко репрезентувати своє бачення оточуючої його дійсності, реальні та абстрактні поняття, ідеї, у світі яких він живе.

У теоретичних дослідженнях граматичних явищ сучасної англійської мови підкреслено, що в конструкції типу “the Adjective₁ + the Adjective₂ + the Adjective₃ + ... + the Adjective_n + the Noun” прикметники виконують функцію ад'юнкта, насамперед обмежувального (кваліфікативного) ад'юнкта, функцією якого є спеціалізувати, уточнювати первинне слово, тобто іменник [2]. Так, наприклад, іменник “chair” характеризується достатньою спеціалізацією. Використане з прикметником “old”, що є менш спеціальним, словосполучення “old chair” набуває більш високого ступеню спеціалізації. Якщо автор вважає це недостатнім, він має право розширювати межі словосполучення, зробити його більш довгим за рахунок введення нових прикметників (ад'юнктів), але зміст цього словосполучення буде більш обмеженим, а контекст його використання більш – спеціалізованим. Наприклад, “ugly old black wooden chair”.

Відомо, що однією з характерних рис англійської мови, як аналітичної, є фіксований порядок слів. Підкреслимо, що розташування елементів складних атрибутивних конструкцій також підпорядковане цій константі. З урахуванням саме цього факту, найбільш типовими є наступні схеми аранжування прикметників у функції ад'юнктів, що знаходяться у препозиції до іменника, створюючи конструкцію типу “the Adjective₁ + the Adjective₂ + the Adjective₃ + ... + the Adjective_n + the Noun”:

– з урахуванням принципу поляризації якісних та відносних прикметників сучасної англійської мови. За таких умов оцінні прикметники розташовуються перед описовим прикметником, при цьому описові прикметники з більш узагальненим значенням, що насамперед передають суб'єктивне ставлення до предмета, об'єкта або явища (good, nice, perfect, bad, ugly), передують прикметникам з більш конкретним значенням (clean, dirty, comfortable, rocky, tight). Тобто конструкція має

відповідати наступним етапам:

розмір / форма / вік / національність / матеріал

Наприклад: a (the) small round old Swiss golden watch

– варіант, коли аранжування атрибутивних груп більш спрощене. У цьому випадку той, хто говорить, повинен зупинитися тільки на чотирьох семантичних групах англійського прикметника: суб'єктивний або оцінний прикметник, прикметник ступеня, прикметник кольору, прикметник матеріалу;

Наприклад: a (the) beautiful big brown wooden wardrobe

– більш детальна репрезентація словосполучення типу “the Adjective₁ + the Adjective₂ + the Adjective₃ + ... + the Adjective_n + the Noun”, яка складається із семи атрибутивних елементів: думка / розмір / форма / стан / вік / колір / походження.

Наприклад: an (the) ugly small square chipped old black French ash-tray

Однак, слід зазначити, що, будучи підпорядкована тій чи іншій схемі, досліджувана конструкція, як і будь-який інший мовний матеріал у мовленнєвій інтерпретації, не позбавлена варіативності атрибутивних елементів.

Наприклад: a (the) oval big table – a (the) big oval table

Цю децю “аномальну” з точки зору регламентів англійської граматики перебудову атрибутивних ланцюгів можна пояснити певними факторами: семантикою компонентів, їхньою синтаксичною позицією, типом відношень між атрибутами у складному ланцюжку, фактором контексту. У сполученнях з координацією між семантично однорідними атрибутами порядок їхньої послідовності не є фіксованим. У сполученнях із субординацією одного атрибута іншому залежний елемент ставиться перед своїм ядром. У сполученнях з акумулятивним типом відношень між атрибутами порядок їхньої послідовності визначається принципами взаємного відштовхування семантично різнорідних атрибутів та взаємного тяжіння семантично однорідних; принципом винесення прикметника в одній з форм порівняння перед усіма іншими; принципом постановки оцінних атрибутів перед фактивними атрибутами; принципом фіксованості позиції атрибутів описового характеру; принципом зміни семантики залежно від синтаксичної позиції в певному контексті [1; 3].

Беручи до уваги теоретичні знання з досліджуваної проблеми, зазначимо, що конструкції типу “the Adjective₁ + the Adjective₂ + the Adjective₃ + ... + the Adjective_n + the Noun” на сучасному етапі мовотворчого процесу є дуже типовими для англійської мови, оскільки, “заощаджуючи” текст, той, хто говорить, має можливість вмістити максимум інформації. Саме ця конструкція найбільшою мірою реалізує прагнення людини описати та оцінити сучасний їй світ речей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева І. О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2007. 328 с.
2. Есперсен О. Философия грамматики / [под. ред. Б. И. Ильиша]; пер. с англ. В. В. Пассека, С. П. Сафроновой. Москва: Издательство иностранной литературы, 1958. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/esper/index. (дата звернення: 8.10.2019).
3. Стрелкова С. Ю. Принципы аранжировки элементов атрибутивно-адъективных групп. *Аспекты лингвистических и методических исследований*. Архангельск, 1999. С. 113–121.

Біличенко О. Л.
(м. Слов'янськ, Україна)
Семенов О. М.
(м. Суми, Україна)

РОЛЬ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО МЕТОДУ В ДОСЛІДЖЕННІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Складність комунікаційної організації художнього тексту, його співвіднесеність як компонента літературної комунікації з автором, читачем, зумовленість дійсністю і знаковий характер є причиною численності підходів до його вивчення. Процеси суспільного існування ХХІ ст. сформували тенденцію зближення різних галузей гуманітарного знання, унаслідок чого художня література набуває нового статусу. Феномен художньої літератури ставить перед ученими завдання глибокого, усебічного її дослідження в нових соціокультурних умовах із застосуванням нової методології.

Аналіз наукової літератури показав, що для цього періоду розвитку суспільства характерна різноманітність методологічних підходів, які застосовують окремі науки під час дослідження вказаного явища. Проте художня література розглядається переважно як вид мистецтва, як сукупність авторських текстів або як мовний стиль, який має характерні особливості; відсутнє інтегративне осмислення літератури. Взаємопроникнення методик різних галузей наукового знання пов'язане з формуванням нової культурної та наукової парадигми, заснованої на філософії діалогічного взаємопроникнення.

Наше дослідження стало можливим завдяки таким підходам:

– інформаційному, реалізація якого пов'язана з переважним розглядом свідомості (літературна свідомість, як її фрагмент), крізь призму

базової категорії;

– соціокультурному, що дозволив виявити соціально-генетичну єдність інформаційно-комунікаційних феноменів в суспільстві, одним із яких є літературна свідомість.

Кожний із перелічених підходів має свою систему методів, зокрема, ми застосовували загальнонаукові методи:

– аналіз дозволив нам здійснити дослідження історії проблеми;

– завдяки синтезу ми з'єднали раніше виділені частини предмета дослідження (інформацію про літературну свідомість у її психолінгвістичному аспекті);

– узагальнення допомогло нам зрозуміти психолінгвістичну природу творів художньої літератури.

Методика нашого дослідження була зосереджена на таких процедурах:

1) здійснення аналізу проблеми;

2) формулювання об'єкту й предмету, мети дослідження;

3) опис концепції літературної свідомості в умовах існування інформаційного простору.

На думку В. Буряка [4], у системному творчому процесі головною інформаційною системою є твір. У нашому випадку – це художній твір, який складається з кількох систем (підсистем): герой, автор, суспільство (проблема), концепція (система реалізації). Залежно від порядку розташування систем (підсистем відносно до системи “твір”) формується жанрове вирішення інформації будь-якого типу. Для художнього мислення (відображена свідомісна інформація) характерні системи “автор – герой – суспільство – концепція” або “герой – автор – суспільство – концепція”. Цей блок систем (надсистема) представлений епічними жанрами (роман, повість, оповідання, новела, етюд), ліричними жанрами (вірш, пісня, гімн, сатира, елегія, етюд, монолог тощо), драматичними жанрами (драма, трагедія, комедія). У публіцистичних жанрах, де факт реальний, послідовність систем різноманітніша. Відсутність системи (підсистеми) “герой” пояснюється тим, що в аналітичних жанрах (реальна свідомість) на першому місці – розкриття проблеми. У художньо-публіцистичних жанрах жанрова системність уже наближається до художнього мислення. На перший план виходить або система “автор” (есе), або “герой” (нарис). Хоч, на думку дослідників, у внутрішньо-інформаційній класифікації в деяких жанрових підвидах (проблемний нарис) система “суспільство” (проблема) стоїть на першому місці. Це підкреслює перевагу в цих системах реальної інформації (реального факту) над інформацією, що відбита (відображена) у свідомості на рівні паралельної інтерпретації (художнє мислення).

Зазначимо, що в інформаційному суспільстві об'єктивно змінюється значення знаків і систем, що їх утворюють. Літературна

комунікація реінтерпретує дійсність, і достатньо часто саме вона стає визначальним елементом для масової свідомості. Художній текст незалежно від часу його створення, авторської, світоглядної, жанрової належності є потенційно інформативним, оскільки в історичному часі його інформаційний потенціал нарощується в контексті іншої техніки прочитання через новий досвід, мислення, прагматичні, емоційні ситуації.

Художня література створює свій тип художньої рецепції, каналом якої відбувається специфічний вплив на особистість, що не може замінити інший тип художнього сприймання. Тому, за нашим переконанням, незважаючи на існування інших каналів інформації, читанню художньої літератури надається перевага над іншими художніми враженнями.

В. Ільганаєва зазначає, що найбільш дієвим фактором сучасного соціального життя є зміна культурної парадигми, в умовах якої високий рівень наукових і технічних досягнень та занепад мистецтва і літератури, є заключним етапом розвитку культури [5, с. 96–101]. Інформаційна культура стає домінантою сучасного суспільного розвитку. Це новий спосіб опанування реальності – реальності електронного світу, світу загальної обумовленості та взаємозалежності індивідуалізації свідомості індивідів та колективізації творчих потенцій людства.

Науковцями літературу було визнано сферою, в якій найповніше втілені гуманістичні ідеали та цінності. Це супроводжується зникненням кордонів між літературою та філософією, естетикою, філософією мови, історією ідей, психологією, культурологією.

На межі ХХ – ХХІ століть у вітчизняній культурі відбувається оновлення парадигми художньої літератури, що пов'язано, зокрема, із тенденцією до екзистенційності художньої свідомості. Основа буття і мислення людини кінця ХХ – початку ХХІ століть – діалог, полілог головних, вічних проблем буття. Це всезагальний спосіб засвоєння духовно-ціннісних основ життя, форма пошуку самого себе у світі загальнолюдських цінностей: істини, добра, краси, щастя. Разом із тим, це і спосіб пізнання світу, і спосіб самовизначення, самоздійснення. Людина намагається жити в умовах множинності культур, типів свідомості, точок зору. Усвідомлене життя є участь у безперервному діалозі буття.

Художня література – це світосприймання у словесних образах. Вона безпосередньо пов'язана зі світосприйманням людини. Інколи, як вже говорилося, для визначення словесної творчості вживають термін “поезія”. Вирішальну роль у літературній творчості відіграє слово, без розуміння його сутності неможливо осягнути психолінгвістичні особливості літературної свідомості.

Можливо, все, що відбувається, є підсвідомою реакцією суспільства на техногенні катастрофи та соціальні катаклізми: це спроба повернутися до “вічних” істин, хоча б на рівні літератури. Панування естетики

тотожності для сучасного суспільства буде потребувати в першу чергу еталонних для нашого часу текстів. Тут доречно згадати теорію М. Адлера. Зміст художнього тексту та іманентно представлена в ньому шкала цінностей, повинні бути співвіднесеними з певним еталонним “прототиповим світом”, що є важливим для культурної самосвідомості конкретного соціуму.

Сучасна криза вітчизняного літературоцентризму співпадає із світовим аналогічним процесом. Відчувається агресивний вплив аудіовізуальної і медіакультури на різні сторони сучасності.

Художня література прагне якомога глибше дослідити, досягнути дійсність, яка повинна точно, правдиво відтворюватися у всій повноті у творі. Таким чином, відштовхуючись від реального світу, беручи його за основу, літературний твір формує свій власний світ. З метою перетворити життя на об’єкт художнього дослідження, виділити його структуру, окреслити його тенденції, розмежувати зміст і форму, письменник динамізує, схематизує, класифікує цілісний, але складний потік життя.

Необхідно зауважити, що існування літературного процесу стає можливим завдяки постійному руху естетичної думки та мистецького світосприймання. Людина одночасно належить до двох світів – матеріального і духовного, і тому в ній поєднуються протилежні начала: ідеальне – матеріальне, духовне – фізичне, емоцію – рацію, альтруїзм – егоїзм тощо.

Нами було встановлено, що між світоглядними та інформаційно-комунікаційними трансформаціями, що відбулися в останні десятиліття в планетарному масштабі існує взаємозв’язок та взаємозалежність, які можуть бути диференційовані таким чином:

- 1) виникнення постмодерністського світогляду не може відбуватися поза інформаційним суспільством;
- 2) технології інформаційного суспільства базуються онтологічно на постмодерністській основі;
- 3) ідеї і категорії постмодерністської філософії найбільш адекватно розкривають сутність новітніх інформаційних технологій;
- 4) без урахування ролі інформаційних технологій у формуванні літературної свідомості початку третього тисячоліття, не може бути чітко сформульований концептуальний зміст поняття “художній текст”. Тому, в ситуації девальвації художніх і філософських систем дослідження взаємодії літературної свідомості та інформаційного середовища методами психолінгвістики є надзвичайно перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белецкий А. И. Об одной из очередных задач историко-литературной науки: (изучение истории читателя). П. А. Николаев, А. Я. Эсалнек. *Введение в литературоведение*. Москва: Наука, 2006.

С. 408–411.

2. Бурдые П. Поле литературы. *Новое литературное обозрение*. 2000. № 45. С. 22–87.

3. Буряк В. Д.. Поетика інформаційно-художньої свідомості [Еволюція форм і методів вираження інформації (факту) в контексті інтелектуалізації творчої свідомості]. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського університету, 2001. 392 с.

4. Буряк В. Філософські та концептуальні основи інформаційно-художньої свідомості. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського університету, 2000. 43 с.

5. Ільганаєва В. О. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання. *Філософія спілкування: Філософія, психологія, соціальна комунікація*. 2009. № 2. С. 96 – 101.

6. Рікер П. Що таке текст? *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів: Світ, 2002. С. 310–311.

7. Хабермас Ю. Модерн – незавершений проект. *Вопросы философии*. 1992. № 4. С. 39–50.

*Бурковська О. Й.
(м. Краматорськ, Україна)*

ВЛАСНЕ НАЗИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК РІЗНОВИД НОМІНАТИВНОГО РЕЧЕННЯ

Питання синтаксичної форми номінативного речення та його синтаксичного статусу є найбільш дискусійним у теорії односкладного речення. У мовознавчих джерелах ставлення лінгвістів до власне називних конструкцій не є однозначним. До кола науковців, які вважають зазначені конструкції різновидом номінативного речення, входять О. О. Потебня, Є. М. Галкіна-Федорук, В. В. Бабайцева, О. С. Скоблікова, І. Р. Гальперін, О. Г. Адмоні, О. Г. Руднев, Т. П. Степанова, А. П. Загнітко та інші. Але не всі лінгвісти визнають окремим типом речень конструкції, що представляють собою різні назви (О. О. Шахматов, О. М. Гвоздєв, Н. Ю. Шведова, Н. С. Валгіна та ін.).

Коли йдеться про власне називні конструкції, насамперед мають на увазі назви, наприклад, книг, журналів, часописів, картин, музичних творів, різних установ, торгових точок, топонімів, гідронімів і т. п., наприклад: «Собор» (назва роману О. Гончара), «Диво» (назва роману П. Загребельного), «Три богатиря» (картина В. М. Васнецова), кафе «Сапфір», Донбаський державний педагогічний університет та ін.

Називний «заголовок» О. О. Потебня відносив до номінативних

речень, визначаючи його синтаксичну функцію як присудок [9, с. 79].

Точку зору О. О. Потебні підтримали Є. М. Галкіна-Федорук та В. В. Бабайцева. Усі конструкції зі значенням найменування установ, заголовків книг, географічні назви тощо вони вважали реченнями, що висловлюють судження існування та вживаються для того, щоб визначити, виділити будь-який предмет або явище, вказати на нього, розкривши його призначення найменуванням. Такі речення Є. М. Галкіна-Федорук віднесла до категорії номінативних речень [3, с. 307], а В. В. Бабайцева до *власне називних* номінативних речень [1, с. 137]. Пізніше В. В. Бабайцева переглянула свою позицію щодо *власне називних* номінативних речень і описала ці конструкції в розділі «Називний теми», мотивуючи це тим, що «назви книг лише умовно можуть розглядатися як речення, тому що вони не мають необхідних для речення комплексів диференціювальних ознак, але, включені до процесу мовлення, у певних ситуаціях набувають статусу речення [2, с. 430–434].

Своєрідність називного назви О. С. Скоблікова вбачає в тому, що ці конструкції, будучи засобом специфічно письмового спілкування, виконують роль самостійних комунікативних одиниць, багато з яких не відрізняються за функціями від речень типу: *Батько!*; *Їдальня*; *Магазин*, що використовуються в усному спілкуванні з метою інформації про безпосередньо спостережувані явища та кваліфікації цих явищ», тому називний назви дослідниця відносить до *називних* речень [11, с. 166–167].

І. Р. Гальперін пише, що назва (заголовок) – імпліцитна, максимально стиснута змістовно-концептуальна інформація і, як усе стиснуте, вона прагне до розгортання, розпрямлення [4, с. 134].

Вивчаючи роль заголовка в організації тексту, І. О. Сиров вважає його комунікативною одиницею й виділяє п'ять основних функціонально-семантичних типів заголовків: інформативно-концептуальний, інформативно-троповий, конспективний, ремінісцентно-смісловий та номінативно-образний [13, с. 62].

Конкретизуючи думку В. В. Бабайцевої щодо *називного теми*, Ю. Т. Долін зазначає, «що при вирішенні цього питання необхідно чітко розмежовувати номінативну й комунікативну функцію того чи іншого слова-назви. Якщо, скажімо, слово *аптека* функціонує як напис на вивісці, то воно залишається словом і ніякої предикативності при цьому не висловлює. Якщо ж це слово, потрапляючи в певний текст, функціонує як «предметне» номінативне речення, то воно виконує комунікативну функцію і за допомогою синтаксичного нуля висловлює предикативність» [5, с. 73].

Провівши аналіз праць багатьох учених-синтаксистів, А. П. Загнітко дійшов висновку, що назви книг, часописів, картин тощо це не просто слово, а речення. Вони набувають комунікативного

навантаження в процесі спілкування й характеризуються констатувальною інтонацією [6, с. 539].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабайцева В. В. Односоставные предложения в современном русском языке. Москва: Просвещение, 1968. 160 с.
2. Бабайцева В. В. Система односоставных предложений в современном русском языке. Москва: Дрофа, 2004. 512 с.
3. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык. Синтаксис. Москва, 1958. 568 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 139 с.
5. Долин Ю. Т. Вопросы теории односоставного предложения (на материале русского языка). 2-е изд. Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2008. 129 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ» «БАО», 2011. 992 с.
7. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва: Просвещение, 1977. Т. 4. 406 с.
8. Скобликова Е. С. Современный русский язык: Синтаксис простого предложения. Москва: Просвещение, 1979. 236 с.
9. Сыров И. А. Функционально-семантическая классификация и их роль в организации текста. *НДВШ. Филологические науки*. 2002. № 3. С. 59–68.

*Височина В. І.
(м. Бахмут, Україна)*

ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ «ГУМБОЛЬДТІАНСТВА» ТА «НЕОГУМБОЛЬДТІАНСТВА»

Протягом багатьох віків людина намагалася зрозуміти, хто вона, та чим відрізняється від тваринного світу. Зрозумівши в чому полягає її унікальність, людина прагне пояснити, що відбувається навколо та розгадати таємниці природи. Сучасний розвиток людського суспільства, культури, науки говорить про те, що це вдалося зробити.

Одне з питань, що завжди турбувало людину, було пояснення зародження мови, чому тільки людина здатна висловлювати свої думки. Мова є складаною структурою, що представлена в свідомості людей, як когнітивна система, являє собою частину психологічної та розумової системи кожного. Сучасне мовознавство – це наука, яка розглядає структуру, будову, взаємозв'язок мови з мисленням та культурою народу.

Проблему взаємозв'язку мови та культури почали ретельно вивчати лінгвісти в XIX столітті, використовуючи культурологічний та етнолінгвістичний підходи для отримання необхідних даних.

В останні десятиліття мовознавці звертаються до ідеї антропоцентризму в наукових дослідженнях (Ф. С. Бацевич, В. І. Карасик, В. А. Маслова, О. С. Кубрякова). Причина активного зацікавлення людиною полягає в тому, що вона вважається вершиною світобудови. Людина завжди була головною темою всіх філософських, фізичних та метафізичних навчань, де відбувалася спроба розкрити цей складний та багатогранний феномен. О. С. Кубрякова відносить антропоцентризм до відмінних рис сучасної лінгвістики. В процесі інтеграції гуманітарних наук вивчення людини стає багатоаспектним та більш повним.

В мовознавстві проблема співвідношення мови та мислення пов'язана із засновником загального мовознавства та філософії мови Вільгельма фон Гумбольдта. Його ідеї згодом придбали назву «гумбольдтіанство», а погляди його послідовників – «неогумбольдтіанство». В. фон Гумбольдт стверджував, що вивчення мови повинно здійснюватися у тісному зв'язку із свідомістю та мисленням, культурою та духовним життям. Мова впливає на свідомість, мислення, сприйняття людиною світу. Мова є органом, що створює думку [2, с. 38].

Критиці «гумбольдтіанства» у мовознавстві приділено багато уваги (Л. С. Єрмолаєва, В. А. Звегінцев, Г. А. Брутян, П. В. Чесноков, В. З. Панфілов). Л. С. Єрмолаєва звинувачує В. ф Гумбольдта в поділі мов на «досконалі» та «недосконалі», поширюючи дану характеристику на мислення відповідних народів. При цьому Гумбольдт виходив з класифікації мов на ізолюючі, аглютинуючі, полісинтетичні та флективні. Таку точку зору Л. С. Єрмолаєва характеризує як реакційну [4, с. 57–58].

Розглядаючи роль мови у формуванні картини світу, слід зауважити, що семантичні розбіжності між мовами обумовлені різноманітністю об'єктивної дійсності, великою кількістю властивостей та відносин у кожного предмета та явища, завдяки чому предмети та явища в об'єктивному світі водночас по-різному об'єднуються в різні класи та угруповання [5, с. 151].

Неогумбольдтіанство являє собою лінгвофілософський напрям зарубіжного мовознавства, що приділяє значну увагу вивченню структури мови, та тісному взаємозв'язку мови та культури. Підхід до мови як до феномена, що відбиває дух народу, знайшов відображення в різних концепціях неогумбольдтіанства, включаючи представників етнолінгвістики, які пов'язували специфіку національних мов з відповідними типами національного мислення.

Прийнято розрізняти два напрями: європейське та американське.

Філософська основа європейського неогумбольдтіанства – неокантіанська концепція Е. Касірера, згідно з якою поняття виступають продуктами символічного пізнання. Цілісна картина світу формується людською свідомістю за допомогою мови, що призводить до

«лінгвістичного агностіцизму», тобто до визнання обмеженості пізнавальних можливостей людини властивостями рідної мови [1, с. 6].

Серед основних положень неогумбольдтіанства потрібно виділити наступні:

1) мова визначає не тільки мислення людини, але й культуру, суспільство, поведінку людей;

2) люди, що розмовляють різними мовами, мають різні картини світу, а отже, сприймають навколишнє середовище відповідно до своєї мови та культури;

3) мова обмежує пізнавальні можливості людини;

4) від різних мов залежить тип мислення.

Американське неогумбольдтіанство іноді порівнюється із етнолінгвістикою. Воно пов'язане із іменами Е. Сепіра та Б. Уорфа. Ці два напрями розвивалися незалежно, без будь-яких наукових контактів та обміну ідеями, і досить сильно відрізняються один від одного. Неогумбольдтіанство США виділяє проблему «мови та культури», звертається в дослідницькій практиці до контрактивного співставлення мов американських індіанців із мовами середньоевропейського стандарту.

С. А. Васильєв аналізує теоретичні праці Е. Сепіра та виділяє два основні положення, що лежать в основі гіпотези:

1. Мова являє собою лінгвістичну систему, в якій людина виховується та мислить. Таким чином, людина не здатна повністю сприймати дійсність, адже її «світ» будується несвідомо на основі мовних норм.

2. В залежності від умов життя, культурного та суспільного середовища різні групи мають різноманітні мовні системи. Не існує двох однакових мов, які б мали однакову суспільну дійсність, адже в кожній із них міститься своєрідний погляд на світ [3, с. 16–17].

Браун та Леннеберг займалися проблемою гіпотези лінгвістичної відносності. Провівши експеримент, що був пов'язаний із легкістю назви кольору та легкістю запам'ятовування, вчені виступили у підтримку розглядової нами гіпотези.

Аналізуючи все вищесказане, відмітимо, що гумбольдтіанство має своє продовження у лінгвофілософському напрямі неогумбольдтіанства, воно відродило ідеї В. фон Гумбольдта. Представники європейського напрямку детально розробили теорію семантичного поля, зробили внесок в напрям історіографії лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапова Е. А., Попова В. В. Лингвофилософские идеи изучения культуры через язык неогумбольдтианства. *Философия науки*. 2015. №5. С. 6–8.

2. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 240 с.

3. Васильев С. А. Философский анализ гипотезы лингвистической относительности. Киев: Наукова думка, 1974. 131 с.

4. Ермолаева Л. С. Неогумбольдтианское направление в современном буржуазном языкознании. *Проблемы общего и частного языкознания* / ред. Т. А. Дегтерева. Москва: ВПШ и АОН при ЦК КПСС, 1960. С. 178.

5. Чесноков П. В. Картина мира в языке и речи. *Ярославский педагогический вестник*. Ярославль, 2011. № 2. С. 149–153.

*Волошина К. В.
(м. Київ, Україна)*

СУФІКСАЛЬНА ДЕРИВАЦІЯ НОВОТВОРІВ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

Лексична система – найдинамічніша система сучасної мови, саме тому інноваційні процеси в українській лексиці неодноразово були об'єктом наукових розвідок вітчизняних лінгвістів. Зокрема, суфіксальний словотвір нових іменникових лексем вивчають Г. М. Віняр, О. А. Стишов, Є. А. Карпіловська, А. М. Нелюба, Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук та інші.

Специфіка розвитку іменникового словотвору, пов'язаного з неологізацією мови, досі залишається малодослідженою. Необхідність аналізу словотвірних особливостей лексичних інновацій в українській художній прозі початку ХХІ століття актуалізує появу цієї статті, *метою* якої є аналіз суфіксальної деривації іменникових неологізмів, виявлення словотвірної специфіки іменникових лексичних інновацій, утворених за допомогою суфіксального словотвору.

Об'єктом дослідження є іменникові лексичні інновації, виявлені в текстах сучасної української художньої прози, а *предметом* – суфіксація у досліджуваних іменникових неологізмах.

Джерельною базою слугувала художня проза Ю. І. Андруховича, С. Ю. Андрухович, Л. М. Дереша, Ю. Р. Іздрика, О. В. Ірванця, С. В. Жадана, а також матеріали Українського національного лінгвістичного корпусу, створеного в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України.

Із наукової літератури відомо, що найпродуктивнішим способом творення іменникових лексем в українській мові є морфологічний, реалізований за допомогою словотвірних формантів у структурі похідного слова [2, с. 636]. У межах морфологічного способу найактивніше використовується суфіксальне словотворення, тобто приєднання суфіксів до твірної основи [2, с. 671].

Така ж тенденція зберігається й щодо творення інновацій. Зокрема

серед 500 проаналізованих іменникових лексичних інновацій шляхом суфіксації утворено 190 одиниць.

Суфіксальні іменники тематично різнопланові. Суфікс **-ець** у художній прозі аналізованого періоду становить окрему групу лексичних інновацій, що означають осіб за видом діяльності або певними іншими ознаками і є похідними від прикметникових основ: *потерпілець, невидимець, колійовець, меморіалівець* та ін. Напр.: *Морська вода наповнює човен аж по вінця, він от-от готовий затонути – тож **потерпільцям** доводиться вичерпувати воду* (Андрухович С. Ю. [1]).

Серед суфіксів суб'єктивної оцінки найбільшою за своїм складом є група здрібно-пестливих суфіксів. У межах аналізованих нами інноваційних лексичних одиниць виявлено іменники чоловічого роду зі здрібно-пестливим значенням, утворені за допомогою похідного суфікса **-чик**, що мають зменшено-зневажливу конотацію і позначають осіб: *міліціонерчик, друганчик*. Напр.: *Вони там, усі вони, подумав я. Федя та його **друганчики**, Гладкий Хіппі й Дзвінка* (Дереш Л. М. [7]).

Запозичений афікс **-іст** надає відіменним новотворам значення особи за видом діяльності або ідейними переконаннями: *роверист, інвективіст*. Напр.: *... ходиш лісом, бачиш косуль, бачиш дроздів, бачиш білок, бачиш **роверистів**, псів, слимаків...* (Андрухович С. Ю. [2]).

Виявлено також відаббревіатурні утворення з суфіксом **-іст**, що означають представників та прибічників певних організацій: *кагебіст/гебіст, бубабіст*. Напр.: *Оті всі **бубабісти**, лугосади, нові дегенерації – це ж все таке, вибачте, **непотрібне*** (Ірванець О. В. [9]).

Від дієслівних основ за посередництва складних за своїм походженням суфіксів **-ник (-льник)** утворюються лексичні інновації на позначення осіб чоловічої статі за видом діяльності: *відповідальник, фугувальник*. Напр.: *Всі, хто не потрапив до першої п'ятірки **відповідальників**, повиходили з класу* (Дереш Л. М. [6]).

Окрему групу зафіксованих новотворів у текстах художньої прози початку ХХІ століття становлять віддієслівні іменники, утворені суфіксальним способом, що виникли внаслідок підвищення продуктивності власне українського суфікса **-ач**. Деривати, що належать до цього типу, походять від дієслів недоконаного виду, часто префіксальних, уживаються на позначення особи як виконавця певної дії: *ковтач, зривач, плекач, відкривач, заковтувач, очорнювач, висміювач* та ін. Напр.: *Але поступово це враження змінилося іншим – в літературу прийшов професійний **очорнювач**, цинічний **висміювач** найсвятіших для нашої людини понять* (Ірванець О. В. [9]).

В українській мові суфікс **-ар** і його різновид перед м'якою приголосною чи *ј* – **-яр** виявляє тенденцію до продуктивності в утворенні назв людей за спеціальністю, професією чи взагалі родом діяльності.

Однак, у текстах художньої прози початку ХХІ століття означений афікс виявляє невисоку продуктивність, хоча й не змінює свого традиційного значення. Це, зокрема, такі відіменникові новотвори: *дрожкар, м'ясар, шматтяр*. Напр.: *...з животом, що випинався вперед, немов клунок шматтяра, з викоченими світлими очима...* (Андрухович С. Ю. [1]). В одиничних випадках суфікс **-ар** вносить певний відтінок значення у слово, увиразнює його граматичні категорії, зокрема рід і число: *гінар*. Напр.: *Зденек – це справжнісінький старий чеський гінар...* (Андрухович Ю. І. [5]).

Словотвірний тип із суфіксом **-ізм**, що має значення «суспільно-політичні напрямки, властивості, особливості вияву характеру людини» представлено невеликою кількістю лексем, похідних від розмовних іменників або аббревіатур. Такі деривати є абстрактними поняттями і виникли за аналогією до лексем, що означають суспільно-політичні, наукові, естетичні, мистецькі, напрями, стани процеси, дії тощо, однак мають переважно негативно-зневажливу конотацію. Напр.: *...будь-які вияви уваги з боку змонтованої навколо мене реальності обов'язково закінчуються [...] життєвським западлізмом* (Жадан С. В. [8]).

Серед аналізованих лексичних інновацій виокремлено функціонування суфікса **-иц(я)**, який формує словотвірний тип відприкметникових іменників на позначення осіб жіночого роду за їх заняттями, діяльністю, статусом: *резервувальниця, планетниця, закладниця*. Напр.: *Так от, не образився Волшебник, тут є одна така планетниця, вона – це саме – якби телепатка...* (Андрухович Ю. І. [4]).

Суфікси **-ичк(а), -ічк(а), -их(а)** мають тотожну до попереднього типу семантику, тобто позначають фемінитиви, і утворюють одиничні лексеми: *біоенергетичка, біологічка, панчиха*. Напр.: *Гладкий Хіппі розповів справді несамовиті речі. Про кумпанію, яка складалась із п'яти панків та двох панчих* (Дереш Л. М. [7]).

Від іменників з допомогою суфікса **-івк(а)** і під впливом тенденції до мовної економії, тобто шляхом суфіксальної унівебації (різновиду суфіксального способу словотворення, при якому словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово [2, с. 749–750]), утворюються інновації жіночого роду на позначення конкретних понять: *моторівка* 'моторний човен', *цинамонівка* 'настійка на цинамоні', *дощівка* 'куртка, що не мокне під час дощу', *поштівка* 'вітальна картка, відправлена поштою', *мінусівка* 'аудіозапис «мінус» вокальне виконання' та ін. Напр.: *Його супутниця сказала, що злива тепла і дощівок можна не вдягати* (Дереш Л. М. [7]).

При творенні лексичних інновацій є суфікс **-ість** використовується в субстантивах на позначення абстрактних понять. За допомогою цього форманта утворилася велика кількість відприкметникових іменників зі

значенням якості, властивості, стану: *сновидність, розсвареність, домашність, колишність, собачість, бузковість, вухудлість* та ін. Семантика таких лексем тісно пов'язана із семантикою твірних основ [1, с. 217]. Напр.: *Сукня, здавалося, світилась своєю бузковістю...* (Андрухович С. Ю. [3]); *Я пам'ятаю відчуття сновидності, густої нереальності ситуації...* (Дереш Л. М. [6]).

За участю суфіксів **-анн(я)**, **-янн(я)** активно утворюються віддієслівні субстантиви середнього роду із загальним словотвірним значенням предметної дії або процесу: *пошарпування, пересварювання, рідшання, тусування, захлинання, підкорочування* та ін. Напр.: *Легке тікове пошарпування кутика лівого ока* (Дереш Л. М. [7]); *...вони по одному тягнуться схилом полонини вгору [...] назустріч електричним спалахам і захлинанню псів* (Андрухович Ю. І. [4]).

Українська мова має значну кількість іменників із абстрактним значенням, а також збірності й соціативності. Найпоширенішими з них у сучасній українській мові є утворення з суфіксом **-ств(о)** та похідним від нього **-цтв(о)**. У рамках аналізованого матеріалу також засвідчено такий словотвірний тип: *вар'ятство, утікацтво*. Указаний формант також бере участь у творенні складних слів (композиція + суфіксація), що виражають абстрактні поняття: *короткожителство, всеїдство*. Напр.: *Я застав Мюнхен у мить утікацтва до нього ледь не всього світу* (Андрухович Ю. І. [5]).

Збірні іменники на позначення сукупності конкретних предметів із суфіксами **-ачч(я)**, **-ючч(я)** також формують окремий словотвірний тип: *тернюччя, палюччя, різняччя*. Напр.: *Я легко міг відновити навіть послідовність, у якій я викликав із пам'яті різне різняччя* (Дереш Л. М. [6]).

Одиничними лексемами представлено тип збірних іменників із суфіксом **-инн(я)**: *мізковиння, пороховиння*. Напр.: *...він [вітчим Карбюратора] добровільно вивалив своє мізковиння на кухонну підлогу...* (Жадан С. В. [8])

Утворення нових слів шляхом суфіксальної деривації відіграє ключову роль у поповненні та розширенні словникового складу живої української мови, визначає основний напрям розвитку лексики, активізує словотвірний потенціал як питомих, так і запозичених суфіксальних морфем, що підтверджує опрацьований матеріал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2003. 597 с.

2. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський

(співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухович С. Ю. Фелікс Австрія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 288 с.
2. Андрухович С. Ю. Жінки їхніх чоловіків. URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=174554>.
3. Андрухович С. Ю. Літо Мілени. Київ: Смолоскип, 2002. 104 с.
4. Андрухович Ю. І. 12 обручів. Київ: Критика, 2005. 276 с.
5. Андрухович Ю. І. Лексикон інтимних міст. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2011. 478 с.
6. Дереш Л. М. Намір. Київ: ПП Дуліби, 2006. 296 с.
7. Дереш Л. М. Поклоніння ящірці: як нищити ангелів. Київ: Кальварія, 2004. 172 с.
8. Жадан С. В. Делеш Мод. Харків: Фоліо, 2004. 229 с.
9. Ірванець О. В. Рівне/Ровно (стіна). Львів: Кальварія, 2002. 189 с.

*Глущенко В. А.
(м. Слов'янськ, Україна)*

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК В БОРЬБЕ ЗА ПРАВА УКРАИНСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА (конец XIX в. – начало XX в.)

Примером толерантного, подлинно братского отношения к языку, литературе, культуре народов многонациональной страны может служить научная и общественно-политическая деятельность выдающихся русских ученых конца XIX в. – начала XX в. Один из многочисленных аспектов, представляющий для нас особую ценность, – борьба Российской (Санкт-Петербургской) академии наук за права украинского литературного языка.

Широко известны факты притеснения украинского языка со стороны правительства Российской империи. Царизм проводил политику угнетения национальных меньшинств, ограничивал их возможности развивать свою культуру. Языки многих народов не имели письменности, а языки с древней письменной традицией (напр., украинский, грузинский, армянский) были ограничены в сфере своего использования (в частности, они не функционировали в таких важных сферах жизни народа, как наука и образование). Русификаторская политика царизма была крайне неблагоприятным фактором для развития восточноукраинского варианта литературного языка. Большим ударом для украинской культуры стали правительственные указы и распоряжения 1863, 1876, 1881, 1894, 1895 гг.

В этих условиях большое значение имела борьба передовых сил России за права украинского языка.

Выдающиеся русские языковеды академики Российской академии наук Ф. Ф. Фортунатов, Ф. Е. Корш, А. А. Шахматов боролись за равноправие русского и украинского литературных языков, отстаивали право украинского литературного языка и украинской литературы на самостоятельное развитие.

Шахматов отстаивал положение о самостоятельном развитии и неповторимых системах русского, украинского и белорусского языков. Его работы содержат лингвистическое обоснование их самостоятельности. Вместе с тем он квалифицировал восточнославянские языки и как наречия: Шахматов, как и другие представители Московской лингвистической (фортунатовской) школы, считал понятия языка и наречия относительными [2, с. 11].

Борясь за равноправие русского и украинского литературных языков, Фортунатов, Корш, Шахматов отстаивали и право украинской литературы на самостоятельное развитие. Шахматов писал: «...общность языка и литературы для Великороссии и Малороссии, долгое время жившей отдельную культурную жизнь, может быть обеспечена только на почве свободного развития и свободного соперничества. Вполне естественно, что в Малороссии образовался свой литературный язык: его будущая судьба и отношение к великорусскому литературному языку не могут быть определены теперь, когда взаимные отношения малорусского и великорусского наречий регулируются не жизнью, а административными распоряжениями и в значительной степени ими вызванным крайнофильством» [12, с. 580–581].

В начале 1905 г. Фортунатов, Корш и Шахматов вошли в состав комиссии Российской академии наук, рассматривавшей вопрос об украинской печати. В результате работы комиссии появилась составленная Шахматовым, Коршем и Фортунатовым докладная записка «Об отмене стеснений малорусского печатного слова» (СПб., 1905), в которой говорится о том, что запрещение украинского печатного слова – это жестокая несправедливость. Издание записки стало большой победой передовых научных сил, вызвало заметное оживление в среде прогрессивно настроенных ученых [1, с. 62].

При активном участии Шахматова был издан первый украинский перевод Четвероевангелия. Этот перевод был сделан инспектором Нежинского юридического лицея (ныне – Нежинский государственный университет им. Николая Гоголя) Ф. С. Морачевским (работал в лицее в 1849–1859 гг.). Морачевский (по-видимому, в 1861 г.) передал текст своего перевода Российской академии наук с просьбой, если перевод будет одобрен, рекомендовать его к печати. В 1862 г. на заседании Отделения

русского языка и словесности академик И. И. Срезневский дал переводу Морачевского положительную характеристику. Отделение поручило Срезневскому, а также академикам А. Х. Востокову и А. В. Никитенко составить письменное заключение о переводе. В составленном заключении содержится высокая оценка перевода Морачевского. Отделение в своем постановлении просило президента Академии ходатайствовать перед Синодом о разрешении опубликовать перевод. Однако перевод не был издан; более того, было запрещено украинское печатное слово вообще, что отразилось в печально знаменитом циркуляре министра внутренних дел России П. А. Валуева 1863 г. При жизни Ф. С. Морачевского (1806–1879) перевод так и не был опубликован [7, с. 3, 10, 12, 71–73].

Вопрос об издании перевода был вновь поставлен в начале XX в.: в 1900 г. профессор В. В. Морачевский, внук Ф. С. Морачевского, передал перевод в дар Академии наук.

Идея издания получила горячую поддержку Шахматова. Именно благодаря его решительным действиям Российская академия наук добилась положительного решения вопроса. В частности, в 1904 г. Шахматов написал в Синод отношение, содержащее просьбу о разрешении издать Четвероевангелие в переводе Морачевского. Ученый указал на «выдающиеся достоинства перевода, исполненного Ф. С. Морачевским» [13, л. 5]. В письме П. И. Житецкому 27 февраля 1905 г., отметив, что «дело о малор[усском] переводе Св[ященного] писания приняло весьма благоприятный оборот», Шахматов дал политический контекст издания Четвероевангелия: «Комитет Министров решил отменить распоряжения 1863 года, дававшие Синоду основания отказывать в просьбах о выпуске в свет или допущении в Россию малорусских переводов. Итак, на ходатайство Академии о дозволении к печати перевода Морачевского можно ожидать благоприятного ответа, разве явятся придирки по части богословской. Но исправить богословские промахи, если они есть, нетрудно, и Академия не оставит дела за этим. Скоро последует отмена законов 1876 и 1881 г. К этому клонятся отзывы Академии, Киевского и Харьковского университетов. Радуюсь этому самым искренним образом» [9].

Однако обер-прокурор Синода К. П. Победоносцев решил сделать из перевода Морачевского синодское издание, поручив редакцию его епископу Подольскому Парфению. После полемики с Синодом Отделение русского языка и словесности вынуждено было отступить от роли редактора перевода и ограничиться «научно-филологической и орфографической проверкой» текста по корректурным листам, которые высылал в Академию наук Парфений. Этой проверкой в 1905–1910 гг. занималась специальная комиссия, в которую входили Корш (председатель), Шахматов, Фортунатов, В. И. Ламанский, П. К. Коковцов.

Четвероевангелие было напечатано в синодальной типографии и вышло в Москве в 1907–1911 гг. [4, с. 63; 8, с. 3, 81].

10–15 апреля 1903 г. в Петербурге состоялся Предварительный съезд русских филологов, на котором был принят план «Энциклопедии славянской филологии», разработана программа съезда славянских филологов и историков. Шахматов и председательствующий на съезде В. Ягич решительно выступили за включение в «Энциклопедию славянской филологии» специальных статей, посвященных Украине – ее языку, литературе, этнографии, истории [1, с. 62]. Попытку запретить использование украинского языка в работе съезда Шахматов назвал «верхом несправедливости», «актом нетерпимости и братоненавистничества» [7].

Утверждение, что украинский литературный язык отвечает требованиям, предъявляемым к языку науки, Корш и Шахматов подкрепляли публикацией на украинском языке своих научных трудов. Мы имеем в виду труды Корша «Дещо про вийстя вкраїнської народності» (1914), «Дещо про нову теорію вийстя вкраїнського народу» (1914) и статьи Шахматова «До питання про північні перекази за княгиню Ольгу» (1908) и «До питання про початок української мови» (1914).

Внимание передовых русских языковедов привлекал и вопрос о свободе школьного преподавания украинского языка. В письме Д. Н. Овсяннико-Куликовскому от 13 мая 1901 г. Шахматов указывал, что «правильное разрешение вопроса о введении малорусского языка в начальной школе облегчит в значительной степени труд учащихся в местностях малорусских: теперь при обучении грамоте... в школе затрачивается совершенно непроизводительно много труда и времени» [11].

Выступления прогрессивных ученых за равноправие восточнославянских языков стали важной составной частью борьбы передовых сил России за свободное развитие всех наций и народностей страны.

Такая принципиальная позиция вызывала ненависть реакционеров. С озлоблением писал о Шахматове С. Щеголев в книге «Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма». Щеголев неистово нападал на фонетический, в основе своей демократический принцип украинской орфографии, который отстаивала Российская академия наук, на записку «Об отмене стеснений малорусского печатного слова».

Резким нападкам подвергались прогрессивные русские языковеды и со стороны черносотенной прессы. «Новое время» в 1907 г. в ряде статей Н. Энгельгардта и др. выступило против публикации в «Статьях по славяноведению» работ украинских ученых, написанных на

«искусственном украинском волапюке». В статье Л. Волкова «Два академика», напечатанной в газете «Московские ведомости» 8 мая 1915 г., Шахматов и Корш обвинялись в содействии украинскому и белорусскому национальному движению.

В январе 1907 г. Шахматов принял участие в работе комиссии Российской академии наук по вопросам украинской орфографии. Комиссия рассмотрела различные системы украинского правописания и, отклонив правописание Е. И. Желеховского, отражавшее фонетические особенности юго-западных диалектов украинского языка, рекомендовала придерживаться правописания, которым пользовались на Украине, входившей в состав Российской империи.

Шахматов не раз подчеркивал богатство украинской литературы, представленной именами И. П. Котляревского, Г. Ф. Квитки-Основьяненко, Е. П. Гребенки, Т. Г. Шевченко, И. Я. Франко и др. Ученый считал обязательным опираться на материал произведений этих писателей при изучении тех или иных явлений украинского языка. Так, выступая на диспуте, посвященном защите магистерской диссертации Е. К. Тимченко, Шахматов указал на недостаточность использованных диссертантом источников: «Писателей XIX в. Вы оставили в стороне. Я думаю, напрасно. Вы сделали исключение для Котляревского и Квитки, несмотря на то, что они находились под сильным великорусским влиянием. Не понимаю, почему Вы не использовали Шевченко, М. Шашкевича (поэзия и проза в «Русалке Днестровой»), Осипа Федьковича, Щоголева, Костомарова, Старицкого, Кропивницкого, Навроцкого, Гребенки, Стороженко и т. д.» [10, с. 60].

Фортунатов, Корш, Шахматов последовательно выступали за братское сотрудничество передовых русской и украинской культур.

Знаменательно, что Корш и Шахматов были избраны действительными членами Научного Общества им. Т. Г. Шевченко (Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка, НТШ) во Львове (на территории Австро-Венгерской империи). Как известно, Общество стало неофициальной Украинской академией наук; в 1897–1916 гг. его председателем был М. С. Грушевский.

По инициативе Шахматова членом-корреспондентом Российской академии наук был избран П. И. Житецкий (1898). В 1907 г. Корш и Шахматов предложили избрать членом Российской академии наук И. Я. Франко. Усилиями реакционеров эта кандидатура была отклонена.

Шахматов много работал над установлением и укреплением дружеских связей между русскими и украинскими учеными. В переписке Шахматова с филологами и историками, работавшими на Украине (Б. Д. Гринченко, М. С. Грушевским, П. И. Житецким, Д. Н. Овсяннико-

Куликовским, В. Н. Перетцем, Н. И. Петровым, П. Я. Стебницким, А. И. Степовичем, И. М. Стешенко, Н. Ф. Сумцовым, Т. Д. Флоринским и др.), решались различные научно-организационные вопросы, высказывались критические замечания относительно тех или иных научных работ, творчески разрабатывались положения, связанные с изучением истории Украины, украинского языка и литературы. Эти письма свидетельствуют о высоких нравственных качествах выдающегося русского ученого: душевной чуткости, бескорыстии, большой человеческой доброте. А. А. Шахматов не раз оказывал всестороннюю помощь молодым ученым Украины, в том числе участникам руководимого Перетцем «Семинария русской филологии» при Киевском университете.

Деятельность Фортунатова, Корша, Шахматова и других прогрессивных русских лингвистов способствовала глубокому и разностороннему изучению языка украинского народа, его литературы, истории и культуры.

Украинский народ всегда с искренней благодарностью будет чтить память убежденных борцов за свободное развитие украинской культуры, литературы и литературного языка, языковедов, сыгравших выдающуюся роль в развитии филологии на Украине, в углублении русско-украинских связей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глущенко В. А. А. А. Шахматов и филологическая наука на Украине. *Русский язык и литература в школах УССР*. 1980. № 6. С. 61–65.
2. Глущенко В. А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст.: монографія. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 255 с.
3. Глущенко В. А. Русские языковеды конца XIX в. – начала XX в. в борьбе за права украинского языка. *Обрії сучасної філології*: зб. наук. пр. / Луган. держ. ін.-т культури і мистецтв. Вип. 2. Луганськ: Вид-во ЛДІКМ, 2011. С. 44–49.
4. Лейкина-Свирская В. Р. Российская Академия наук в борьбе за равноправие украинского языка. *Мовознавство*: наук. записки. 1949. Т. VII. С. 60–71.
5. Макаров В. І. О. О. Шахматов і українська філологія. *Мовознавство*. 1984. № 4. С. 60–63.
6. Мацюк Г. П. Україна в науковій спадщині О. О. Шахматова. *Постаті та ідеї: з історії мовознавства в Україні*. К.: Наукова думка, 1995. С. 26–30.
7. Протокол Отделения русского языка и словесности Российской Академии от 3 мая 1903 года, § 7. *Петербургский филиал Архива Российской АН*. Ф. 1. Оп. I. Ед. хр. 216. Л. 121.

8. Самойленко Г. В. Пилип Морачевський – поет, драматург, перекладач. Ніжин: Наука-сервіс, 1999. 84 с.
9. Шахматов А. А. [Житецкому] Павлу Ігнат'євичу. Письмо 27 февр[аля] 1905 г. *Институт рукописи Национальной б-ки Украины им. В. И. Вернадского*. Ф. I. Ед. хр. 49032.
10. Шахматов А. А. Наброски возражений на диспуте Тимченка. 23 февраля 1913 г. (Неопублікована праця) [Публікація В. А. Глуценка]. *Мовознавство*. 1984. № 4. С. 51–60.
11. Шахматов А. А. Овсяннико-Куликовскому Дмитрию Николаевичу. Письмо 13 мая 1901 г. *Архив Института русской литературы Российской АН, Спб.* Ф. 211. Оп. I. Ед. хр. 250. Л. 4.
12. Шахматов А. А. Русский язык. *Энцикл. словарь / изд.* Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. 1899. Т. 28. С. 579–580.
13. Шахматов А. А. Черновики отношения в Святейший Правительствующий Синод о разрешении издать Четвероевангелие на украинском языке в переводе Ф. С. Морачевского. *Отдел рукописей Государственного исторического музея, Москва*. Ф. 37. Ед. хр. 126. Л. 4–6 об.

*Голінатий О. П.
(м. Київ, Україна)*

УПРОВАДЖЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ МОДЕЛЕЙ У МЕТОДОЛОГІЮ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (базовий рівень)

Вивчення іноземної мови у вищих закладах освіти передбачає формування іншомовної лексичної компетенції, коли студент усвідомлено й невимушено користується внутрішнім лексичним словником для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату, що стає підґрунтям для реалізації мовленнєвої, соціокультурної та соціолінгвістичної компетенцій. Важливу роль у цьому відіграють репродуктивні й рецептивні лексичні навички. Репродуктивними є навички вибору й застосування у процесі комунікації правильних слів, рецептивними – упізнавання й розуміння слів при читанні й аудіюванні. Іншими словами, основа лексичної компетентності полягає в класичному взаємозв'язку форми та змісту, коли у свідомості студента сприйнята словоформа миттєво ототожнюється з його значенням, а необхідне значення – із відповідною формою.

Однак під час навчання типовою буває ситуація, коли іноземець

заучує українські слова, проте в процесі спілкування їх зрідка пригадує, а в мовленні взагалі не використовує. У таких частих випадках лексичні навички залишаються недостатніми для включення слів у мовленнєву діяльність. Для цього було розроблено та удосконалено прийоми формування лексичної компетенції іноземних студентів. У цій статті наведено прийоми для ефективного вивчення лексики української мови англомовними студентами з урахуванням морфологічних особливостей слов'янських мов.

Реалізації освітнього і розвивального потенціалу формування лексичної компетенції студентів мають сприяти якісний добір навчального матеріалу і технологія роботи з ним. Для засвоєння лексики необхідно, щоб учень:

- а) усвідомив значення нового слова;
- б) вивчив слово;
- в) регулярно зустрічав його в текстах для читання та аудіювання.

Усвідомлення значення слова відбувається по-різному й прямо залежить від викладача, який семантизує слово. Для цього йому необхідно пояснити іноземному студенту, у чому основна відмінність двох флективних мов – синтетичної української мови від аналітичної англійської, адже ефективне вивчення українських лексем можливе за умови врахування словотвірного потенціалу слов'янських мов. Для цього викладач зобов'язаний подати розгорнуте тлумачення слова, що передбачає:

- 1) дослівний або найближчий за семантикою переклад лексеми англійською мовою;
- 2) виокремлення кореневої частини та інших морфем слова;
- 3) залучення базових спільнокореневих лексем та їх переклад;
- 4) аналіз функцій морфем у спільнокореневих словах.

Для прикладу, візьмемо лексико-семантичне поле дієслова *грати*: *зіграти, гратися, погратися, вигравати, виграти, програвати, програсти, гра, гравець, гральний*. На відміну від англійської мови, де для перекладу зазначених вище похідних слів потрібно залучити чотири різні корені, українська обмежується одним, що значно полегшує процес запам'ятовування.

Найефективнішим способом подати матеріал для вивчення є візуалізація навчального матеріалу: художня, графічна, асоціативна, колірна тощо. На позначення дієслова *грати* можна запропонувати асоціативну картинку гри в шахи чи виконання мелодії на музичному інструменті.

Після перекладу англійською мовою лексему потрібно поділити на морфеми, принагідно характеризуючи роль кожної у творенні дієслова. Потім доцільно утворити дієслово доконаного виду, акцентуючи увагу на смислові й формальні зміни:

Далі варто утворити зворотні дієслова із вказівкою на видові характеристики та безоб'єктно-зворотну функцію постфікса *-ся*:

Наступні видові пари слів можна подати за таким зразком:

Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції

Заключними лексемами можуть стати найуживаніші спільнокореневі слова, які належать до інших частин мови:

ГРА

ГРАВЕЦЬ

ГРАЛЬНИЙ МАЙДАНЧИК

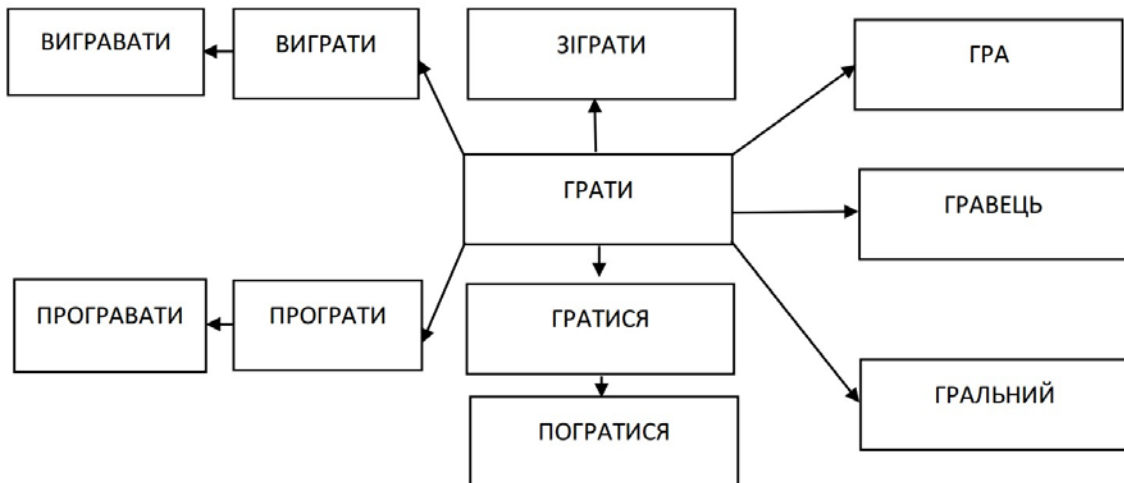
ГРАЛЬНА КІМНАТА

ГРАЛЬНІ КЇБИКИ

Подаючи іменники та прикметники, викладачеві завжди слід аналізувати словотвірні афікси (тут – на позначення належності або носія прикметності: *гравець, українець, англієць, хлопець, молодець, мудрець*) та граматичне значення закінчень (рід, число, відмінок).

Вибудовується таке словотвірне гніздо, від якого надалі можна утворювати асоціативні словосполучення:

Таким чином, використання прийомів візуалізації з вивченням слів одного лексико-семантичного поля дозволяє підвищити лексичну компетенцію студентів, значно збільшуючи відсоток репродуктивних лексичних навичок. Важливо, що студенти починають розуміти

особливості формування мови, дедалі легше засвоюючи наступні лексико-семантичні групи із вже впізнаними морфемами. Крім того, вивчення слів на основі морфеміки та словотвору сприятиме кращому засвоєнню граматичних правил. Студенти усвідомлюватимуть, що лексика – це не хаотичний набір звуків і букв, які треба завчити напам'ять, а строго впорядкована система, кожна частина якої виконує свою функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавдида Н. І., Назаревич Л. Т. Особливості викладання української мови як іноземної. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство)*. Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 339–343.

2. Равлів І. П., Назаревич Л. Т., Федак С. А., Гавдида Н. І. *Методичний посібник*. Тернопіль, 2018. 75 с.

3. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови*. 2010. № 4. С. 16–23.

*Голуб О. М.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ІНТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ У ПЕРЕКЛАДІ

У науковій літературі описано загальну психологічну схему перекладу. Вона охоплює:

- 1) сприйняття тексту оригіналу (ТО);
- 2) переклад відповідних думок на внутрішнє мовлення (універсальний предметний код (УПК) на базі мови оригіналу (МО));
- 3) розуміння денотата (перцептивно-когнітивних та емоційно-оцінювальних характеристик моделі фрагмента реальності, що міститься в ТО);
- 4) інтуїтивно-чуттєве відображення об'єктивних предметів і явищ, їхніх зв'язків і відношень внаслідок відмови від мовного оформлення (за допомогою поняттєвої системи МО) сприйнятих думок;
- 5) переклад інтуїтивно-чуттєвого відображення на внутрішнє мовлення (УПК на базі мови перекладу (МП) для забезпечення смислової тотожності думок ТО і тексту перекладу (ТП) – перехід до поняттєвої системи МП;
- 6) передача думок ТО засобами поняттєвої системи та її лінгвістичних маркерів у МП [3, с. 45–46].

Якими методами можна дослідити внутрішнє мовлення перекладача, щоб зрозуміти механізм обрання стратегії перекладу, прийняття конкретних перекладацьких рішень тощо? Одним з таких

методів є інтроспективний аналіз [1, с. 99].

В. Н. Комісаров вказує на те, що «суттєво підвищує об'єктивність отриманих даних організація психолінгвістичних експериментів, у яких інформанти діють у чітко заданих умовах експерименту, і його результати підлягають більш-менш об'єктивній інтерпретації. Особливо цінні результати досягаються за застосування методу «думай уголос», у цьому експерименті досліджуванам пропонують виконати письмовий переклад тексту, одночасно промовляючи у мікрофон, що стоїть перед ними, усі думки, які приходять їм у голову під час перекладання, і називаючи усі виконувані дії. Все сказане записують на плівку, потім цю плівку трансформують у письмовий текст і співставляють з текстом перекладу. Аналіз протоколу такого експерименту дає змогу дійти висновків щодо загальної стратегії перекладача і процедури обрання варіанта перекладу, хоча і тут отримані результати не дають повної картини, оскільки частина перекладацького процесу відбувається інтуїтивно і не знаходить відображення у думках, що озвучуються» [2, с. 25].

С. В. Засекін вказує на те, що під час такого експерименту перекладачі працюють парами, адже вважається, що діалог під час розмірковування вголос – найуспішніший вид роботи, оскільки стимулює вербалізацію основних процесів мислення: досліджуванам під час перекладання доводиться висувати, пояснювати й обґрунтовувати свої гіпотези [1, с. 99].

Серед учених, котрі стояли у витоків цього методу, а також удосконалювали його у власних дослідженнях, є такі перекладознавці, як Р. Куссмаул, Г. Крінгс, Б. Віат, Р. Циммерман, Л. Шнейдер та ін.

Одним з найскладніших аспектів застосування методу інтроспективного аналізу у практиці досліджень з перекладознавства є трудомісткість декодування результатів звітів [1, с. 100].

Перспективним вважаємо застосування результатів, одержаних за допомогою інтроспективного аналізу, у практиці підготовки перекладачів.

Польська вчена М. Bartłomiejszyk здійснила спробу застосування інтроспективного аналізу у дослідженні ментальних процесів тлумачів. Очевидно, що переривання роботи синхроніста для фіксації ходу його думок після перекладання кожного речення знижує рівень валідності одержаних даних. М. Bartłomiejszyk побудувала власне дослідження таким чином: студентам перекладацького відділення запропонували перекласти аудіотексти; переклад записували, а потім досліджуванам запропонували прослухати вихідний текст і власний переклад з метою відтворення думок під час перекладання.

М. Bartłomiejszyk намагалася з'ясувати, яким чином тлумач обирає стратегію перекладу. Отримавши цінні експериментальні дані, дослідниця все ж зазначила, що інтроспективний аналіз не здатний пролити світло на

дії перекладача, доведені до високого рівня автоматизації, під час експерименту учасники можуть редагувати власні звіти, що знижує рівень надійності отриманих результатів, а також можуть забути, що саме спонукало їх обрати ту чи іншу стратегію. Вчена висновок: «Враховуючи той факт, що ретроспективний аналіз дозволяє нам визначити принципи застосування певних стратегій, що є неможливим під час досліджень, орієнтованих на переклад як результат, він є корисним інструментом у вивченні процесу обрання стратегії у синхронному перекладі» [4].

Таким чином, методика застосування інтроспективного дослідження роботи перекладача потребує подальшого удосконалення, необхідно визначити доцільність підготовчих завдань, усного опитування тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засекін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 275 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.
3. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
4. M. Bartłomiejczyk. Introspective methods in conference interpreting research. *Challenging Tasks for Psycholinguistics in the New Century*. Proceedings of the 7th Congress of International Society of Applied Psycholinguistics. URL: <https://www.academia.edu/35852762>.

Канніна Г. І.
(м. Слов'янськ, Україна)

UNTERRICHTSMETHODE RÄTSEL UND QUIZ

Der hochmotivierte Lehrer sucht immer nach einer Möglichkeit, seinen Unterricht schöpferisch und kreativ zu gestalten. Routinemäßige Arbeit verursacht oft Langeweile und Demotivation. Deswegen darf die Chance, den Schülern durch ein alternatives und vielleicht sogar auch unkonventionelles Aufgaben- und Übungsangebot Anregungen zu geben, wie aktiv und kreativ neue Wege bei der Bearbeitung eines Problems mit oder ohne Lehrbuchbezug gehen können, nicht versäumt werden [1, S. 7].

Die gewöhnlichen Lernstunden werden heute oft mit Rätseln und Quiz als Einstieg ins neue Thema oder zum Testen der erlernten Wörter aufgelockert. Anbei ermöglichen Rätsel und Quiz, Kenntnisse abzufragen und sie zu vermitteln. Eigentlich vertiefen wir unsere Fremdsprachenkenntnisse, indem wir

nebenbei in der Stunde spielen.

Über Rätsel und Quiz als Unterrichtsmethode zu sprechen gehörte früher nicht zum methodisch-didaktischen Alltag. Sie waren eher als Belustigung wahrgenommen. Aber diese Aufgaben, die keine Übungen im eigenen Sinne sind, gehören auch zur Lernarbeit, egal, ob es Einzel-, Partner- oder Gruppenarbeit ist. Außerdem sind die spielerischen Übungen psychologisch leichter von den Lernern als gewöhnliche Übungen aus dem Lehrbuch empfunden, auch im Erwachsenenbereich.

Im Brockhaus-Wörterbuch werden die Quiz als unterhaltsame Frage- und Antwortspiele [2, S. 1190] erklärt. Das Rätsel ist laut des genannten Nachschlagewerkes eine spielerische Aufgabe, die gelöst werden muss (Bilderrätsel, Buchstabenrätsel, Silbenrätsel) [2, S. 1199]. Rätsel und Quiz werden häufig nicht umsonst sichtbar, greifbar und benutzbar bezeichnet, was auch stimmt.

Es gibt ganz viele Möglichkeiten für die Einsetzung dieser Methode im Fremdsprachenunterricht: Vokabeltests mit Einfachauswahl und mit Mehrfachauswahl, Kreuzworträtsel, Zuordnungsaufgaben und vieles mehr.

Vor der Nutzung dieser Unterrichtsmethode muss der Lehrende an sich folgende Fragen stellen:

- Haben Sie genug Zeit für ein Quiz, so dass die Hauptziele der Stunde erreicht werden können (wenn der Quiz eigentlich nicht das Hauptziel der Stunde ist)?
- Gibt es technische Voraussetzungen (Internetzugang, Smartphones für die Schüler, eine Tafel, auf der sie die Fragen lesen können)?
- Macht es den Kursteilnehmern Spaß, die Rätsel- und Quizaufgaben zu lösen?
- Erweitern die Rätsel und Quiz die Kontextkenntnisse der Lerner?
- Werden die Lerner bei der Suche nach den Lösungen der Rätsel oder der Quiz aktiver?
- Bringt es Nutzen im sozialen Kontext, Rätsel und Quiz im Unterricht einzusetzen?

Es gibt keine konkreten Hinweise, wie die Rätsel und Quiz zusammengestellt werden müssen, es sei aber bekannt, dass sie variabel sind. In den letzten Jahrzehnten werden viele Rätsel und Quiz nicht nur mündlich oder auf dem Papier gelöst werden, sondern auch in digitaler Form und schon nicht immer am Computer, aber mithilfe von Apps in den Smartphones. Diese Übungen können also interaktiv und multimedial sein.

Jedenfalls ist das eine produktive Methode, weil der Lerner hier produktive Fertigkeiten demonstriert. Sie ist auch produktorientiert, weil die Lernenden am Ende ein Produkt besitzen, obschon nicht sie selbst dieses Produkt entwickelt haben, sondern sein Autor.

Wie jede andere hat diese Methodik ihre Vor- und Nachteile, aber in

Kombination mit zahlreichen anderen Methoden lohnt es sich bestimmt, die Rätsel und Quiz im Fremdsprachenunterricht einzusetzen, besonders beim Einführen, beim Festigen und beim Üben des Wortschatzes. Werden Rätsel im Unterricht zum Zwecke des Lernens eingesetzt, können diese Lust auf Lernerfolg und auf weiteres Lernen der Schüler sehr oft anregen.

Zusammenfassend kann Folgendes gesagt werden: die Unterrichtsmethode Rätsel und Quiz dient dazu, neue Kenntnisse nicht nur zu erwerben, sondern sie auch zu behandeln. Sie bringen Spaß im Lernprozess, machen den Unterricht lehrreich und unvergesslich, wirken motivierend und bringen zum Lernzuwachs bei.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Wicke E. So gelingt's. 20 lernerorientierte, handlungs- und produktorientierte Prinzipien des DaF/DaZ-Unterrichts. Hueber Verlag, 2017. 70 S.
2. Brockhaus Wahrig Deutsches Wörterbuch. München, 2011. 1728 S.

*Клець О. О.
(м. Краматорськ, Україна)*

ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОВНИХ СОЮЗІВ

Теорія «мішаних» мов І. О. Бодуена де Куртене, яка пізніше розвинулася в теорію мовних союзів, виникла наприкінці XIX ст. З того часу до наших днів лінгвістами було написано багато праць, пов'язаних з мовними союзами. Огляд цих досліджень доцільно проводити, поділивши їх на роботи теоретичного характеру і роботи, присвячені вивченню конкретних мовних союзів (багаторівневих та однорівневих).

До досліджень теоретичного рівня необхідно віднести, насамперед, роботи І. О. Бодуена де Куртене [2], який першим звернув увагу на так звані «мішані» мови. Вивчаючи «мішані» мови, лінгвіст увів у мовознавство термін *сродність мов*, який трактував як наслідок взаємовпливу суміжних за територією мов [2, с. 112]. Так, І. О. Бодуен де Куртене звернув увагу на спільні риси генетично неблизькоспоріднених мов Балканського ареалу.

Важливим аспектом досліджень І. О. Бодуена де Куртене Т. С. Шарадзенідзе вважає те, що саме він уперше в 1904 р. у статті, опублікованій в «Енциклопедичному словнику» Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона, чітко виказав ідею про мовні союзи [8, с. 70]. Лінгвіст стверджував, що беззаперечним є вплив спільних географічних умов на

мови різних сімей. Т. С. Шарадзенідзе звернула увагу на той факт, що І. О. Бодуен де Куртене вперше виділив деякі подібні риси в мовах Балканського півострова. Роботи І. О. Бодуена де Куртене також містять інформацію про наявність спільних рис у кавказьких мовах. Отже, Т. С. Шарадзенідзе стверджує, що саме І. О. Бодуену де Куртене належить ідея ареальної класифікації мов та мовних союзів. Водночас дослідниця вважає необґрунтованою думку Дж. Бонфанте про пріоритет неолінгвістів у розробці проблеми мовних союзів, а також твердження В. Пізані про те, що саме він уперше розмежував поняття мовної спорідненості та сродства (*Affinität*) [8, с. 71].

В процесі дослідження мов І. О. Бодуен де Куртене звертав особливу увагу на історію їхнього розвитку, що зазначав Г. А. Климов [5, с. 21]. Цей учений підтримував твердження І. О. Бодуена де Куртене про те, що наукова класифікація мов повинна відтворювати їхній природний розвиток та враховувати їхні суттєві відмінності.

Визнаючи за І. О. Бодуеном де Куртене першість у висуненні ідеї змішування мов, В. Ю. Розенцвейг звертав особливу увагу на те, що мовознавець розглядав як принципово тотожні завдання теорії мови порівняльно-історичний опис споріднених мов та зіставлення мов, які характеризуються географічною та суспільно-історичною суміжністю [7, с. 7–8]. При цьому дуже важливим, на думку В. Ю. Розенцвейга, є твердження І. О. Бодуена де Куртене про спрощення системи в цілому під час контактування мов.

Паралельно з І. О. Бодуеном де Куртене «мішані» мови досліджував Г. Шухардт [9, с. 145–146], проте, на відміну від І. О. Бодуена де Куртене, цей учений висунув «хвильову» теорію, а не теорію мовних союзів. Важливим аспектом теорії Г. Шухардта, як вважає В. Ю. Розенцвейг, було його твердження про те, що розвиток мови складається з процесів дивергенції та конвергенції, при цьому лінгвіст зазначав, що конвергенція задовольняє потребу у встановленні взаєморозуміння [8, с. 7]. Г. Шухардт стверджував, що під час вивчення процесів взаємного пристосування носіїв різних мов необхідно враховувати потребу взаєморозуміння носіями мов один одного. Подібні думки трапляються в роботах І. О. Бодуена де Куртене, але В. Ю. Розенцвейг вважає, що Г. Шухардт прийшов до таких висновків незалежно від І. О. Бодуена де Куртене, хоч і дещо пізніше [8, с. 7].

На думку Т. С. Шарадзенідзе, заслугою І. О. Бодуена де Куртене та Г. Шухардта було те, що мовознавці вперше, досліджуючи конвергенцію мов, визначили, які перешкоди створюють «мішані» мови для встановлення спорідненості та генеалогічної класифікації. Проте Т. С. Шарадзенідзе, на відміну від І. О. Бодуена де Куртене та

Г. Шухардта, вважає, що не всі мови є «мішаними» та не будь-який вплив є змішуванням. Також дослідниця не підтримала наявне в працях І. О. Бодуена де Куртене та Г. Шухардта щодо змішування понять конвергенції та дивергенції мов [9].

Вагомий внесок у розвиток теорії мовних союзів зробили Я. ван Гінекен та К. Уленбек, погляди яких значно вплинули на концепцію мовознавців неолінгвістичної школи – Дж. Бонфанте та В. Пізані.

Т. С. Шарадзенідзе відзначала, що виступ Я. ван Гінекена на III міжнародному конгресі лінгвістів у 1933 р. був визначною подією в лінгвістиці. Починаючи з того часу скептичне ставлення до теорії генетичної спорідненості мов стало основною тенденцією в мовознавстві. Водночас на думку Т. С. Шарадзенідзе, інтерес до порівняльно-історичного вивчення конкретних мов значно послабшав. Не погодилася Т. С. Шарадзенідзе з тим, як Я. ван Гінекен трактував схрещення мов: дослідниця вважає, що Я. ван Гінекен вульгарно та біологічно підходив до проблеми змішування мов, порівнюючи мовну спорідненість зі спорідненістю тварин та рослин [8, с. 76].

Учений Празької лінгвістичної школи М. С. Трубецької присвятив низку робіт проблемі контактування мов, розмежуванню понять мовна сім'я та мовний союз. На ранньому етапі своїх досліджень М. С. Трубецької повністю заперечував існування мовних сімей як класифікаційної одиниці порівняльно-історичного мовознавства та обґрунтував теорію мовних союзів.

Т. С. Шарадзенідзе вважає М. С. Трубецького засновником учення про мовні союзи. Е. А. Макаєв також зазначав, що концепція мовного союзу була вперше докладно розроблена в працях М. С. Трубецького [6, с. 70–71]. Г. В. Церетелі відзначав, що теорія мовних союзів М. С. Трубецького була розвитком ідеї І. О. Бодуена де Куртене про сродність мов. Т. С. Шарадзенідзе зазначала, що в різні періоди своєї діяльності М. С. Трубецької по-різному визначав поняття «мовний союз». Дослідниця виділила низку недоліків теорії М. С. Трубецького: невизначеність того, якого типу подібність між мовами є характерною для мовного союзу, чим відрізняються спорідненість мов (спорідненість за походженням) та «вторинна спорідненість» (як наслідок зближення), яка визнається основою союзу мов; недоведеність можливості появи звукових відповідностей у споріднених мовах унаслідок запозичення; некоректність твердження про те, що індоєвропейські мови не були спорідненими, а набули схожості внаслідок тривалого контактування тощо.

Л. П. Іванова, досліджуючи роботи вчених Празької лінгвістичної школи, відмічала вагомий внесок М. С. Трубецького в розвиток проблеми мовних союзів [4, с. 131–132]. Дослідниця вважає М. С. Трубецького

засновником теорії мовних союзів. Л. П. Іванова зазначала, що М. С. Трубецької уперше на прикладі Балканського мовного союзу обґрунтував необхідність відмежування мовних союзів від мовних груп та сімей [4, с. 132].

Як і М. С. Трубецької, Р. О. Якобсон повністю відмовився від генетичної класифікації мов та створив у 20-і – 30-і рр. ХХ ст. теорію однорівневих мовних союзів [11]. Особливістю теорії Р. О. Якобсона є постулювання мовних союзів за наявності спільних елементів у мовах, що контактують, лише на одному рівні системи. На основі спільних ознак фонологічних систем євразійських мов дослідник постулював наявність чотирьох Євразійських фонологічних мовних союзів. Концепція Р. О. Якобсона зазнала значної критики в працях М. С. Трубецького та Т. С. Шарадзенідзе.

Так, Т. С. Шарадзенідзе критикувала Р. О. Якобсона за те, що він повністю ігнорував генеалогічну класифікацію мов, а мовну сім'ю вважав одним із конкретних випадків мовного союзу [8, с. 74–75]. Водночас дослідниця відзначала, що Євразійський мовний союз Р. О. Якобсона не відповідає навіть тим вимогам, які висував М. С. Трубецької, бо будується лише на двох фонологічних ознаках.

Відзначимо внесок литовського мовознавця середини ХХ ст. У. Вайнрайха в розробку питань мовних контактів. О. Є. Карлінський вважає, що перша спроба визначити термін *мовні контакти* належить саме У. Вайнрайху. Проте головним недоліком досліджень У. Вайнрайха, на думку О. Є. Карлінського, є надмірний акцент на психолінгвістичному аспекті мовних контактів. Визначення У. Вайнрайха містить як лінгвістичний, так і соціолінгвістичний аспекти, що робить його значення надто широким та нечітким. Саме в такому загальному значенні термін *мовні контакти* ввійшов у лінгвістичну літературу, що викликало низку непорозумінь та необхідність його конкретизації.

Як відзначала В. М. Ярцева, робота У. Вайнрайха «Мовні контакти» (1953) підвела підсумок тривалим дебатам навколо проблеми змішування мов. Лінгвіст увів у мовознавство замість терміна *змішування мов* термін *мовні контакти* та зробив спробу визначити його. На думку В. М. Ярцевої, така спроба сама по собі вже стала значним кроком уперед у розв'язанні проблеми взаємодії мов, але запропонований У. Вайнрайхом термін так і не був чітко визначений.

На важливості введення в лінгвістику терміна *мовні контакти* замість терміна *змішування мов* наголошував В. Ю. Розенцвейг [7, с. 5–7]. Учений уважав необґрунтованим уживання терміна *змішування мов* у зв'язку з відсутністю його чіткого визначення та незрозумілості, які саме процеси взаємодії мов він охоплює.

Учені ХХ ст. Д. І. Едельман, Б. О. Серебренников, А. В. Десницька, М. О. Бородіна, Т. С. Шарадзенідзе у своїх дослідженнях приділили багато уваги визначенню основних термінів, пов'язаних з проблемою мовних союзів: це терміни *лінгвістична географія, ареальна лінгвістика, контактування мов, мовний союз, сродність*.

Вивчення теоретичних аспектів проблеми мовних союзів дало змогу створити чітку теоретичну та термінологічну базу для розв'язання проблем постулювання й дослідження однорівневих та багаторівневих мовних союзів (Балканського, Волго-Камського, Кавказького, Центральноазіатського).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртенэ И. А. Языкознание. *И. А. Бодуэн де Куртене. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т.* / ред. С. Г. Бархударов. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. Т. 2. С. 95–117.
2. Бородина М. А. О типологии ареальных исследований. *М. А. Бородина. Проблемы картографирования в языкознании и этнографии* / ред. С. И. Брук. Ленинград: Наука, 1971. С. 43–54.
3. Десницкая А. В. К вопросу о предмете и методах ареальной лингвистики. *А. В. Десницкая. Ареальные исследования в языкознании и этнографии* / ред. М. А. Бородина. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1977. С. 22–29.
4. Иванова Л. П. Курс лекций по общему языкознанию: учебное пособие. Киев: «Освіта України», 2006. 310 с.
5. Климов Г. А. К взаимоотношению генеалогической, типологической и ареальной классификации языков. *Г. А. Климов. Теоретические особенности языков мира* / ред. В. Н. Ярцева. Москва: Наука, 1980. С. 6–23.
6. Макаев Э. А. Общая теория сравнительного языкознания. Москва: Наука, 1977. 208 с.
7. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Ленинград: Наука, 1972. 80 с.
8. Шарадзенидзе Т. С. Изучение конвергенции языков и языковые союзы. *Т. С. Шарадзенидзе. Генетические, ареальные и типологические связи Азии* / ред. В. М. Солнцев. Москва: Наука, 1983. С. 69–79.
9. Шухардт Г. К вопросу о языковом смешении. *Г. Шухардт. Избранные статьи по языкознанию* / ред. Р. Будагов. Москва, 1960. С. 126–158.
10. Эдельман Д. И. Основные вопросы лингвистической географии. Москва: Наука, 1968. 115 с.
11. Якобсон Р. О. К характеристике Евразийского языкового союза (*Etudes phonologiques I*). Москва, 1931. 60 с.

FICTION AND COMMUNICATIVE LITERARY MEANS AS A NUCLEAR CONTEXTS

The scientific field of memory research now faces new challenges due to complex differentiated characteristics of the modern society, development of communication technologies, which testifies to the need and relevance of social memory theoretical understanding considering the peculiarities of nowadays social and communication space development since the crisis of modern culture, the rupture of age-old relationships force us to turn to a historical experience of which is social memory is a translator.

Fiction plays a special role in the formation of people's consciousness and social memory. It is explained by the fact that it is developed in the human line of social progress and with its artistic techniques it fixes events, phenomena, facts that occur. According to many researchers various means of storing information, books in particular, form the material basis of social memory. Social memory, in turn, is a whole system of ideas about the past, an objective assessment of the era spiritual atmosphere which spans several generations.

Scientists note that in the middle of the twentieth century finally formed an ontological gap which led to the counteraction of traditional and modern cultures. This process is most dramatically manifested in social memory as both its modes of existence and forms of translation have changed significantly.

The structure of social memory inherent in the industrial society where the printed type of communication, that is, book culture dominated, is transforming. It can be seen as an information system with special patterns of information retention, rethinking and reproduction. Depending on the carriers of social information, in part, language, literary works, social memory programs are being built, and the information space is structured. Keeping information about the past, works of art contain spiritual spheres of application for the era social consciousness. By concentrating information flows social memory stores and broadcasts artifacts containing information about the surrounding world.

Social memory is stored under the influence of a social system through a variety of mechanisms including all kinds of artistic or memoir texts. This type expressed in sociological categories can be reproduced as a sign suitable for explication and analysis of social memory. In this way texts become structures of social memory when the past is based on the spatial association of meanings.

Social memory can be understood as a way of activity and communication, one of the factors of their development which performs the following functions: integrative, informational, regulatory, of social inheritance and hedonistic. It should be emphasized that one of the main functions of social

memory is to ensure the inheritance by a social person, the next generation of people of a certain set of cultural and informational means created by previous generations. This totality has been called "social inheritance" and it includes not only the high achievements of culture, the social values of humanity but also the social experience imbibed in people's social memory. Information theory regards social inheritance as a total of social information held by previous generations.

Constantly operating within the social code it is capable of communicating knowledge, symbols, values, of recreating generations and times links in the process of communication. In this way, social memory can be seen as a common property of society to constantly move from the level of absolute reality (past) to the level of absolute unreality (future). This is due to the constant reference to fiction and it results in the constant expansion of social memory and the noosphere.

Understanding social memory as a sign system gives an opportunity to identify the main ways of its existence among which there is a text, the emergence of which indicates a new stage of social memory existence related to the written culture. Literary communication involves the presence of shared social memory which is able to extend or narrow its scope, due to peculiarities of communication relations that arise between the author and the recipient of the text. When communicators belong to a common culture, involved in the common semiosphere the communication of the text meaning is based on a powerful field of shared memory for all participants in the dialogue. This type of social memory is defined by the common field of communication in which case the text reconstructs the type of shared social memory for both the author and the intended audience. In the case where the text of a literary work is assigned to one person whose amount of memory is known to the author of the text and acts as their common semantic field then it is sufficient to refer to this shared field of social memory.

However, when the text gets to another audience, the features of which depend on the change in the amount of shared social memory, the text in such circumstances needs to expand its scope. The addressee of the text should remember not only what was within his/her personal, individual experience but also what is part of the social memory semiotic field in the culture to which he/she belongs. In the texts of literary works focused on the common semiotic field there is a peculiar gap within the communicative connections. Social memory is moving from being real to being perfect where values and norms that give the next generations a new value-meaning paradigm are formed.

The text of a piece of fiction is united by the author's will which acts as a complete reproduction of the writer's worldview. The reader is forced to indulge into the world of the work to find out what's going to happen. The highly artistic, classical text remains in the memory as a closed, new world that becomes part of not only the reader experience but also the life experience of

man. Through the works of literature each new generation inherits the forms of spiritual life, receives a wide information legacy. A special group of documents stood out from antiquity including chronicles, historical works, memoirs, diaries, which were purposefully created not only to convey information but also to restore and reconstruct the images of the past in public consciousness. It is in these works that the most complete symbolic reconstruction is taking place – the reproduction of the past in the present.

Classical works of fiction have formed a large layer of national literatures acting as a unifying chain because each new generation is drawn to traditional cultural values by reading exactly those books that have been read by previous generations. Such passage through the level of classical literature was the guarantee of their unity. The loss of interest in classical literature in our time can be seen as a sign of a gap in the cultural tradition of generations since the main interests of contemporary readers lie in the field of mass literature. The extraordinarily large array of contemporary literature that claims to be classic has become uninteresting because of such cultural stratification.

As phenomena of transcendental culture literary works or their plots, motives, images have the property of revival after periods of oblivion spiritually enriching the poetics of texts. A literary text can rise from nothingness to fulfill its historical mission – to witness an era, to be a social document that opens a trend through an artistic detail. The emergence of literary texts, their disappearance is the result not only of a simple borrowing of plots and images from past cultures but also of literary culture meanings movement as certain worldview constants. Originating from the everyday aura literary texts absorb unofficial pictures of the world representing a spiritual experience of their authors and potential readers daily experience. The literary meanings and images generated by the author's will through various communication channels reach his/her user.

The value of a work of fiction is formed in the communicative-linguistic plane and is transmitted only by iconic and symbolic signs that are in the communicative interaction of the author and the recipient. There is a cultural code for reading signs; they relate to artistic content, act as a specific communication medium, and are created to transmit information from person to person. The work of literature serves as an aim- sign, as an indivisible element of artistic culture that focuses on cultural information accumulated over the centuries. It always responds to all changes in the spiritual, socio-psychological climate of the era in unity with the emotional and sensual, everyday, intellectual, philosophical spheres.

Fiction combines the personal experience of the writer and the value experience of the readers which contributes to the acquisition of socio-cultural and creative experience. This process is a kind of means for expanding individual experience and attracts the individual to the knowledge of a peculiar world of artistic images, valuable meanings of life and self-knowledge. The

values that are reproduced in the culture ensure the imperative unity of the whole moral consciousness structure of man, serve the basic principles and the aggregate norms of life, relationships, evaluations. The realization by the personality of his/her interests, needs is also always determined by value orientations that stimulate the actions of the person towards the goal, ensure the formation of a moral position, shape its orientation and consistency

We can establish that social memory is a systemic formation and it includes various information structures of not only present but also past and future. Social memory is an information process that acts as the unity of interaction between the subject and the object of information.

Literary text is a memory because it acts as a generator of new meanings and a focus of social memory. A text is able to store the memory of its previous contexts. Without this knowledge it would be impossible to learn about the cultural and literary monuments of earlier eras. The past would seem to us a mosaic of individual passages from texts.

The content of social memory creates social meanings but the peculiarity of social memory is that contemporaries are often unable to appreciate the achievements of culture and to imagine the future share of cultural memory created by contemporaries.

*Колесниченко Е. О.
(м. Ізмаїл, Україна)*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КАНАДІ

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук, доцент **Т. В. Сорока**

Англійська мова – це багатогранне явище, тому вона є об'єктом багатьох досліджень. Англійська, як і багато інших мов світу, має свої діалекти. Під час великої колонізації багато людей змінювали місце проживання і на чужій землі спілкувалися своєю рідною мовою. Під час злиття різних мов британська англійська почала видозмінюватися і значно відрізнятися від мови оригіналу. Таким чином з'явилися такі варіанти англійської, як: американська, австралійська, шотландська та канадська мови.

Приймаючи до уваги територіальні особливості, а також політичні, економічні та соціально-культурні фактори, дослідники канадської мови відзначили, що за своїми лексичними, граматичними та фонетичними чинниками вона займає місце між британською та американською англійською.

Історія англійської мови в Канаді починається наприкінці XV століття – з моменту вторгнення на територію майбутньої держави Канади носіїв англійської мови, вихідців із Великобританії. Під час дослідження історії англійської мови в Канаді, було виділено три основні періоди: перший – кінець XV – 1763 р.; другий – 1763 – 1867рр.; третій – 1867 р. – до теперешнього часу [1, с. 64]. У першому періоді для мовної ситуації в Канаді було характерно співіснування ряду європейських (англійської, французької, португальської, німецької) та аборигенних (індіанських та ескімовських) мов. Їх змішуванню перешкоджала рідкісна заселеність країни. Жодна з названих мов не виявляла ознак домінування. Англійська мова існувала в той час в Канаді у вигляді розрізнених діалектів, принесених з Британських островів, які вже в той час набували рис, які відрізняють їх від цих же діалектів на батьківщині. Однак чітко окреслених діалектних зон на території Канади не існувало. У другому періоді англійська мова займає головне положення та функціонує як єдина офіційна мова багатомовної колонії. Також у цей час формуються діалекти англійської мови в Канаді. Третій період характеризується складанням національного варіанту англійської мови у процесі консолідації англоканадської нації.

Канадський національний варіант англійської мови є різновидом, який має свої власні структурні риси. До його складу входить власний варіант літературної мови, в основі якого лежить місцева мовна норма, яка поширюється через систему освіти та засоби масової інформації, навіть на ті частини території Канади, які відрізнялися локальною своєрідністю мови, близької до діалектного статусу.

У структуру канадської англійської входить також такий важливий компонент, як повсякденна розмовна мова, що представлена різними регістрами – від просторіччя, соціальних діалектів та професійної мови до літературної мови, яка містить багато специфічних канадських явищ, що поступово проникають у літературну мову Канади. Лексика канадського варіанту англійської мови багата своєю різноманітністю. У працях, присвячених англійській мові в Канаді, лексичні одиниці, зокрема канадизми, складають неоднорідну групу слів та словосполучень [2, с. 27]. Канадизмами вважаються слова чи словосполучення, які вживаються лише на території Канади. Існують три види канадизмів: повні, часткові та запозичені. До повних належать слова та словосполучення, які не мають аналогів в англійській та американській мовах, наприклад: *“longliner”* – рибалка, *sault* – водоспад, *muskeg* – болото, *kayak* – вид човна та ін. Часткові – це слова, які є канадизмами лише за походженням, наприклад: *chiptunk* – бурундук, *red-line* – середня лінія. До запозичених відносяться такі слова, як *voyaguer* – мандрівник, *hup* – вид куропатки. Ці слова прийшли з французької мови та стали широко вживатися в Канаді.

Звичайною канадською особливістю є не наявність розділення стислості й довготи голосного. У канадській інтерпретації не існує константної взаємозалежності між довготою і якістю голосного, що може бути під порівняно сильним наголосом; зазвичай, короткі голосні подовжуються, зокрема взаємозв'язку зі зміною висоти тону, скажімо, падіння і підйомом висоти під кінець фрази. Дифтонг перед глухим приголосним таких слів як *house*, *out* говориться в Канаді як [ou], інакше з найпершим елементом вищого підйому. Перед дзвінким приголосним і під кінець виразу цей дифтонг звучить, як і в США, інакше як [au]: *dawn* [daun], *cow* [kau]. У таких словах, як *due*, *student*, *news*, *tune*, де після альвеолярного приголосного англійському [ju] відповідає варіант США [u:], англійська варіація використовується в Канаді з великим заохоченням, за виключенням слова *suit*, який 83% вимовляючих говорять [u]. Дикція висловлювань з цими словами з монофтонгом спостерігалась у людей з нижчим культурним рівнем, у той час, як престижність [ju] задіювалися в вимові таких слів, як *moon*, *noon*, *too*. У регіоні Онтаріо такі слова, як *duke* вимовляють як [duk], *news* [nuz], що вважається, як незвичайно, неввічливо. У таких словах, як *tooth*, *food*, *roof*, *hood*, під час середньоанглійського періоду коренева голосна [e] звучала досить коротко. Потерпіли зміни такі слова як *class*, *dance*, *bath* в яких в британському варіанті буде вимовлятися [a], а в американському [a:], для канадського більш характерний американський тип вимови. Саме специфіка вимови [ɹ] наділяє канадську мову типовими американськими рисами. У таких іменниках як *aunt*, *drama* для канадців буде довгий звук. Вони вимовляють слова *zebra* з [e] у першому складі, тоді коли американці вимовляють через голосний [i]. У канадському діалекті форма *been* має подовжений голосний, американський використовує короткий звук. У слові *again* буде наголошуватися дифтонг [ei], що відрізняє від американської вимови. Перший склад слів *progress*, *process* вимовляється дифтонг [oi], а американці звичайно вимовляють з монофтонгом [e]. Слово *vase* в Канаді звучить також [veiz], як і у британській мові. Серед приголосних виявляється значно менше розбіжностей. Типовою рисою канадської вимови є так зване “інтрузивне” [ɹ], що вноситься за аналогією. Слово *khaki* ,зазвичай, вимовляється ['ka: rkl]. Цей звук [ɹ] зазвичай з'являється після довгого голосного перед приголосним в словах, де історично його не повинно бути. Американська дзвінка вимова глухого [t] є досить розповсюдженою в Канаді, тому пари *bleating* – *bleeding*, *butter* – *budder* можуть мати омофон, але близько половини канадців вимовляють такі пари по різному [3, с. 70].

У слові *drought* кінцевий приголосний в Канаді [t], а не [d], як в Америці. Але слово *greasy* вимовляється через глухий [s], як в США, а не [z], як прийнято вимовляти в Британії. У складних словах типу *dictionary*,

ordinary, obligatory, reformatory у канадському варіанті зазвичай спостерігається наголос на суфіксі, у той час, як в британській вимові наголошується корінь і склади зливаються, значно спрощуючи структуру слова.

У лінгвістичних працях Л. Г. Попової також розглядаються псевдоканадизми та істинні канадизми. Псевдоканадизми – це слова, які мають риси канадизмів лише за походженням. Наприклад іменник *caribou-олень карібу* почав уживатися в Канаді раніше за США та Великобританію. До псевдоканадизмів також відносяться лексичні одиниці, які позначають предмети або явища, специфічні для канадського або англійського ареалу, та які відносяться до назв реалій канадської дійсності.

Наприклад *Liberal* – учасник *Ліберальної партії Канади*, *Progressive conservative* – член *Прогресивної консервативної партії*. Назви, які зв'язані з відмінною від американської системи освіти, наприклад: *composite high school* – *середня школа змішаного типу*; *collegiate and vocational institute or school* – *школа для дітей релігійних меншинств*. Назви явищ та предметів побуту, які характерні Канаді, наприклад: *floathouse* – *плавуче житло біля берега*; *broad axe* – *топор для вирубання гілок*. Назви напоїв: *fly-beer* – *пиво із картоплі*; *birchsap ginger ale* – *напой з березового соку*. Назви свят: *Dominion Day* – *день Домініона*; назви явищ природи, наприклад: *ice bridge* – *лід, по якому можна перейти з одного берега на інший*. Також велика кількість історизмів: *Dirty Thirties* – *роки депресії*. Реалії, які з'явилися у період Золотої лихоманки: *Back Door Route* – *шлях до Клондайка*; *Klondiker* – *людина, яка брала участь у золотій лихоманці* [4, с. 40].

Якщо порівняти граматичні системи британської, американської та канадської мов, можемо визначити, що вони мають незначні розбіжності. Канадці відмовилися від вжитку форми Past Perfect Continuous та замінили на Past Perfect Simple. Деякі граматичні особливості канадської англійської територіально відокремлено. Так, Дж. Хьюисон визначає, що на Ньюфаундленде після числівників іменники вживаються без закінчення -s-: *sixty fathom, ten mile, twenty pound*. Займенник *them* вживається як вказівний у множині: *them books, them fish*. Також трапляються деякі граматичні особливості в вживанні прийменників, наприклад в Британії: *sick at the stomach* – *біль у шлунку*, канадський варіант – *sick to the stomach* [5, с. 20].

Під час нашого дослідження ми визначили, що канадський діалект виникнув під час білінгвістичної ситуації на території Канади. У результаті злиття англійської та французької мов виникнув цей діалект, який значно відрізнявся від британської мови. Канадська мова має значні особливості на лексичному, фонетичному та граматичному рівнях. Також ми можемо визначити, що канадський діалект має багато особливих лексичних одиниць – канадизмів. У результаті дослідження можна зазначити, що

канадська мова є розвиненим типом мови, який має широко розповсюджену лексику та певні граматичні особливості, проте потребує подальшого дослідження. Кожна з мов переселенців зробила свій внесок у розвиток канадського діалекту та значно відрізняла його від британської та американської варіації вимови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жлуктенко Ю. А. Мовні ситуації та взаємодія мов. Київ: Наукова думка, 1989. 170 с.
2. Жлуктенко Ю. А. Соціальна лінгвістика. Київ: Наукова думка, 1989. 168 с.
3. Попова Л. Г. Лексика англійської мови в Канаді. Москва: Вища школа, 1998. 116 с.
4. Соколова М. А. Теоретична фонетика. Москва, 2004. 288 с.
5. Avis W. S. The English language in Canada. *Current trends in linguistics* / Ed. by Th. A. Serbek. The Hague; Paris, 1973.

*Коломийцева В. А.
(г. Минск, Беларусь)
Маторина Н. М.
(г. Славянск, Украина)*

О ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ЭКСПЕРИМЕНТЕ

*Экспериментами над языком занимаются все:
поэты, писатели, остряки и лингвисты.
Удачный эксперимент указывает на скрытые резервы языка,
неудачные – на их пределы.
Н. Д. Арутюнова*

Развитие науки связано с проведением экспериментов, являющихся одним из основных способов для получения новых знаний, открытий.

Эксперимент (образовано от греческого слова: ἐμπειρία; латинского слова: experientia – проба, опыт) – это метод научного познания, при помощи которого исследуются явления реально-предметной действительности в определённых (заданных), воспроизводимых условиях путём их контролируемого изменения.

Процесс эксперимента таков: ставится общая задача, выдвигается рабочая гипотеза, делаются формальные выводы, вносятся изменения, формулируются новые гипотезы. Цель эксперимента – проверка гипотез; при этом испытуемые не должны знать целевую установку экспериментатора.

Эксперименты бывают различных типов:

- моделирующие эксперименты → используются в социолингвистике, выдвигается ряд гипотез, отбираются социальные параметры, которые варьируются;

- имитационные эксперименты → лабораторные, имитация усеченной действительности;

- натурные эксперименты → включают условия, позволяющие продемонстрировать поведение, максимально похожее на реакцию в аналогичной естественной ситуации.

Эксперименты могут быть • индивидуальными, • групповыми, • многоуровневыми.

Лингвистический эксперимент – это проверка условий функционирования того или иного языкового элемента для выяснения его характерных особенностей, пределов возможного употребления, оптимальных вариантов использования.

Впервые о необходимости экспериментальных исследований в лингвистике заговорил в 30-х гг. прошедшего столетия Л. В. Щерба [6]. Именно им были разработаны теоретические основы теории лингвистического эксперимента¹.

Назовем основные положения ученого:

- исследователь должен обращаться с вопросом о правильности или неправильности языкового материала прежде всего к самому носителю языка, не полагаясь только на свою интуицию;

- структурная схема лингвистического эксперимента: (1) интроспекция, самонаблюдение и (2) постановка собственно эксперимента;

- виды лингвистического эксперимента: 1) *положительный*, при котором, сделав предположение о смысле того или иного слова или о правиле словообразования, следует попробовать, можно ли составить ряд фраз, применяя это правило; 2) *отрицательный* эксперимент, в ходе которого исследователем «создается» заведомо неправильное высказывание, а испытуемый должен найти ошибку и внести соответствующие коррективы; третий вид лингвистического эксперимента – это *альтернативный* эксперимент (выделен А. А. Леонтьевым). Он заключается в том, что испытуемый определяет

¹ Сторонники традиционных методов лингвистического анализа выдвинули ряд возражений в отношении использования лингвистического эксперимента, указывая на ограниченные возможности экспериментальных методик [4; 5]. Это связано с тем, что в эксперименте создаются заведомо искусственные ситуации, что не характерно для естественного функционирования языка и речи. В спонтанной речи иногда проявляются такие особенности, которые не удастся выявить в условиях эксперимента.

тождество или нетождество предлагаемых ему двух или нескольких фрагментов речевых высказываний (отрезков текста) →

• лингвистический эксперимент – это эксперимент, исследующий и «раскрывающий» языковое чутье испытуемого путем проверки истинности («верификации») языковых или функционально-речевых моделей [1].

Большое внимание эксперименту, основанному на искусственном придумывании стилистических вариантов к тексту, уделяется в трудах А. М. Пешковского [2]. Исходной единицей анализа, по А. М. Пешковскому, является текст. Например, наблюдения над синонимами должны производиться только на тексте и только при помощи эксперимента: «Было бы совершенно нелепо, если бы учитель вдруг ни с того, ни с сего бросал ученикам ряд синонимов (*красивый, прекрасный, чудный, дивный* или *смотрю, гляжу, вижу, глазею*) и заставлял их над ними раздумывать на почве их общих языковых воспоминаний. Целью эксперимента является при этом углубленное понимание текста, а не усвоение именно данных синонимов, что было бы неизмеримо суше и скучнее для ученика» [3, с. 123].

А. М. Пешковский подчеркивал, что видов эксперимента может быть много; самый вид эксперимента обуславливается всякий раз сущностью того явления, которое надо раскрыть. Наиболее «чистым» видом лингвистического эксперимента ученый считал всякого рода подстановки, грамматические или семасиологические.

Как показывает практика, использование метода лингвистического эксперимента остается чрезвычайно актуальным и сегодня.

ЛИТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва: Смысл, 1997. 287 с.
2. Морозова Н. М. Пешковский о методе лингвистического эксперимента. *Проблемы современной науки и образования*. 2015. № 12 (42). С. 145–147.
3. Пешковский А. М. Избранные труды. Москва: Просвещение, 1959. 250 с.
4. Сахарный Л. В. К тайнам мысли и слова. Москва: Просвещение, 1983. 160 с.
5. Фрумкина Р. М. Психолингвистика. Москва: Академия, 2001. 320 с.
6. Щерба Л. В. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград: Наука, 1974. С. 24–39.

*Коротяєва І. Б.
(м. Слов'янськ, Україна)*

МЕТОД ЕКСПЕРИМЕНТУ В СУЧАСНІЙ МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Створення науково обґрунтованих можливостей для досягнення успішних результатів у процесі формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції, що є головним завданням методики викладання іноземних мов як науки, реалізується через проведення відповідних методичних досліджень. Ці дослідження здійснюються шляхом використання широко відомих спеціальних методів, які поділяються на основні та допоміжні.

Дослідник Е. Штульман запропонував дві класифікації методів дослідження у методиці викладання іноземних мов [3; 4]. У першій класифікації він розрізняє методи науково-теоретичного рівня та методи науково-експериментального рівня. До перших належать передбачення, аналіз, синтез, пояснення, опис, аналогія, формалізація (зведення до формальних показників), екстраполяція (поширення розроблених теоретичних конструктів) і, нарешті, моделювання, коли дослідник на основі власних міркувань, щодо досліджуваної проблеми створює теоретичну модель того, чого він вважає можливим досягти як результату на основі ідеї, яку він висунув на початку дослідження. До другої групи відносяться методи науково-експериментального рівня. Методи науково-експериментального рівня дозволяють отримати конкретні практичні результати дослідження, які підтверджують або спростовують гіпотезу, що була висунута на підставі використання методів науково-теоретичного рівня. Вони, як зазначають дослідники, і дозволяють розробити практичні підходи до оптимізації навчального процесу з іноземних мов для поліпшення його результатів. До цих методів належать: 1) вивчення літературних джерел, архівної документації і узагальнення передового досвіду (мають передувати будь-якому методичному дослідженню, щоб з'ясувати, чи є гіпотеза дослідження обґрунтованою і дійсно новою); 2) вивчення навчальної документації і результатів праці тих, хто навчаються, бесіди з ними/інтерв'ювання, анкетування, хронометраж їхньої праці та спостереження за ними і навчальним процесом у цілому (для отримання «зрізу» поточного стану, з'ясування ставлень, побажань, мотивації тих, хто навчаються, визначення темпу їхньої навчальної роботи тощо); 3) експеримент та пробне навчання разом з початковими, проміжними та кінцевими експериментальними зрізами і/або тестуванням для отримання точних практично/експериментально обґрунтованих даних щодо достовірності/недостовірності висунутої вихідної гіпотези

дослідження (тестування може також проводитися і для отримання «зрізу» поточної успішності тих, хто навчаються); 4) математично-статистичні методи для підтвердження/спростування достовірності отриманих у методичному експерименті або в пробному навчанні показників. Методичне дослідження на науково-експериментальному етапі найчастіше завершується створенням моделі (вже не суто теоретичної, а практичної) оптимізованого в результаті дослідження навчального процесу в тому чи іншому аспекті [2, с. 15].

У другій класифікації методи дослідження поділяються за функціями:

- 1) аналітичні (методичного, психологічного, лінгвістичного, системного аналізу);
- 2) узагальнюючі (формалізації, опису, синтезу);
- 3) проектувальні (передбачення, моделювання);
- 4) інтерпретаційні (пояснення, порівняння, аналогії);
- 5) збір та накопичення інформації (спостереження, анкетування, вивчення робіт тих, хто навчається, досвіду викладання, що описаний у наукових джерелах);
- 6) функції реєстрації даних (реєстрація помилок, хронометраж роботи тих, хто навчається тощо);
- 7) контролю та вимірювань (зрізів);
- 8) опрацювання даних (складання графіків, таблиць, математично-статистичне опрацювання тощо);
- 9) перевірки (експеримент) [3; 4].

Обидві класифікації доповнюють одна одну, характеризуючи з різних точок зору одні й ті самі методи дослідження.

Як відомо, методичне дослідження починається з використання методів науково-теоретичного рівня, і вони супроводжують його до самого кінця, оскільки отримані в ході дослідження практичні результати мають бути проаналізованими, узагальненими, екстрапольованими на інші аналогічні явища тощо.

У групі методів науково-експериментального рівня особливе місце посідає експеримент, який підтверджує або спростовує гіпотезу, що була висунута на підставі використання методів науково-теоретичного рівня. Проведення експерименту завжди пов'язане з активним впливом на об'єкт, який веде до його переструктурування. Цінність інформації, отриманої у результаті проведення експерименту, полягає в тому, що вона не просто описує об'єкт, але й дозволяє пояснити існування й розвиток певних зв'язків, відносин, процесів.

Для проведення експерименту необхідно створити певні умови. Сукупність умов, в яких відбувається експеримент, отримала назву експериментальної ситуації. Експериментальна ситуація має гарантувати, що саме досліджуваний у цьому експерименті чинник, а не будь-який

інший, є причиною зафіксованих у ході експерименту змін в об'єкті [1, с. 25].

У методиці навчання іноземних мов експеримент розглядається як науково поставлений дослід, що базується на ретельному вивченні варіювання явища, яке досліджується, причому всі інші значущі фактори порівнюються настільки, наскільки це взагалі можливо. Будь-який методичний експеримент має чотири важливих частини:

1) варійовані змінні – такі, які досліджуються (наприклад, певний спосіб формування конкретних мовленнєвих навичок або вмінь, що його пропонує дослідник і що впроваджується в експериментальній групі, у той час коли в контрольній групі використовується добре відомий та поширений спосіб; якщо результати в експериментальній групі будуть кращими, можливо зробити висновок про ефективність запропонованого способу).

2) неварійовані змінні групи А (суб'єктивні), до яких належать ознаки особистості того, хто навчається, і того, хто навчає. Оскільки реально порівняти їх в експериментальних і контрольних групах неможливо, вони вважаються умовно незмінними.

3) неварійовані змінні групи Б (об'єктивні) включають текстовий матеріал, посібники, склад групи (за віком, статтю, вихідною мовною підготовкою – фактори, що цілеспрямовано порівнюються експериментатором в експериментальних і контрольних групах); вони є тим, що незмінне для конкретного дослідження, але що може бути зміненим з волі експериментатора.

4) фінальні змінні – це остаточні дані експерименту, які надалі опрацьовуються.

Методичний експеримент, як правило, має чотири фази: організація (проведення експерименту); реалізація (безпосередньо проведення); констатація (реєстрація та підрахунок результатів); інтерпретація (тлумачення цих результатів і формулювання висновків). Констатація в експерименті відбувається на підставі показників, отриманих у контрольних зрізах, які є спеціально організованими перевірками результатів експериментального навчання. Зріз обов'язково проводиться наприкінці експериментального навчання, хоча зазвичай використовуються і проміжні зрізи для отримання і порівняння проміжних результатів останнього. Крім того, обов'язково проводиться передекспериментальний зріз для того, щоб виявити вихідний рівень мовної підготовки в експериментальних і контрольних групах і зіставити групи за цим рівнем, що є абсолютно необхідним для чистоти даних експерименту. Нарешті, інколи використовуються і відстрочені зрізи – через певний час після завершення експерименту для встановлення відстроченого ефекту експериментального навчання. Цифрові показники результатів експерименту завжди опрацьовуються математично-

статистичними методами для доведення їх достовірності [2, с. 17–18].

Таким чином, методичний експеримент – це строго контрольоване навчання для перевірки гіпотези методичного дослідження.

Царина використання експериментального методу в методичних дослідженнях останнім часом розширюється, але треба зауважити, що ефективність його використання безпосередньо пов'язана як з глибиною теоретичних знань про об'єкт експериментування, так і з розвитком методів і технічних засобів проведення експерименту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічний експеримент: навч.-метод. посіб. / укладач О. Е. Жосан. Кіровоград: Видавництво КОШПО імені Василя Сухомлинського, 2008. 72 с.

2. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

3. Штульман Э. А. Методический эксперимент в системе методов исследования. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. 156 с.

4. Штульман Э. А. Теоретические основы моделирования экспериментально-методического исследования в методике обучения иностранным языкам: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 1982. 52 с.

*Кочукова Н. І., Бодра І. А.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ФАХОВИХ НАСТАНОВ МАЙБУТНІМИ РЕДАКТОРАМИ

Демократизація суспільного життя в Україні спричинила як позитивні, так і негативні тенденції в мові ЗМК, серед останніх, зокрема, послаблення відповідальності за точність слововживання. Тому редакторам треба зробити все для того, щоб це було тимчасовою хибою, якої українські журналісти неодмінно уникнуть, приділивши пильнішу увагу роботі над словом, навчання, самовдосконаленню.

Майбутній редактор передусім повинен знати сформовані мовні норми, уміти усувати все те, що суперечить фонетичному та граматичному ладові української мови, дотримуватись традиції в слово- й формотворенні та використанні органічних для неї синтаксичних конструкцій.

Ознайомивши з найновішими настановами щодо використання деяких морфологічних і синтаксичних одиниць в українській літературній мові студентам варто запропонувати такі творчі завдання, які сприятимуть засвоєнню нових рекомендацій.

Завдання 1. Із поданого переліку конструкцій виберіть найорганічніші для української мови одиниці й обґрунтуйте свій вибір.

Проект закону обговорюється по пунктах – Проект закону обговорюється за пунктами – Проект закону обговорюють за пунктами; Рішення ухвалюються – Рішення приймають – Рішення приймаються – Рішення ухвалюють; Запропоновані питання виносяться на розгляд міської ради – Запропоновані питання винесено на розгляд міської ради; У (в) посвідці зазначено прізвище, ім'я та по батькові особи – У посвідці зазначають прізвище, ім'я та по батькові особи; Текст доповіді додано – Текст доповіді додається; Акт оформляє комісія – Акт оформляється комісією; У доповіді міністр відзначив кращих – У доповіді відзначені кращі – У доповіді відзначено кращих.

Завдання 2. Із поданого переліку словосполучень виберіть органічні для української мови одиниці й обґрунтуйте свій вибір.

Завідуючий кафедри – завідуючий кафедрою – завідувач кафедри; керівна сила – керуюча сила; зв'язуюча ланка – сполучна ланка; недремне око – недрімаюче око; пануюча мова – панівна мова; руйнуюча енергія – руйнівна енергія; існуюче законодавство – чинне законодавство – діюче законодавство; виконуючий обов'язки директора – виконувач обов'язків директора; керівник господарства – керуючий господарством; нападник київського «Сокола» – нападаючий київського «Сокола»; гральні автомати – граючі автомати – ігрові автомати.

Завдання 3. Виберіть з-поміж слів, поданих у дужках, контекстуально найдоцільніші. Обґрунтуйте свій вибір.

1. Якщо комітети, (відповідаючі, відповідальні, відповідальники, що відповідають) за економічну політику, є основою для діяльності провідних фракцій, то передача управління бюджетним комітетом опозиції є досить логічною (з журналу). 2. Обов'язковому розгляду і наданню пояснень підлягають лише пропозиції, (що не порушують, не порушуючі) балансу бюджету (з газети). 3. Якщо підсумовувати та враховувати (теперішні, існуючі, сучасні, сьогоднішні, наявні, чинні, заведені) конфігурації Європейського Союзу, то вступ України до ЄС не залежить від того, чи буде вона в НАТО, чи не буде (з газети). 4. Тут у (читача; читаючого; того, хто читає) може виникнути законне запитання: «А яке підприємцям діло до проблем підприємців?» (з газети). 5. Відповідно до (теперішнього, чинного, існуючого, сучасного, заведеного, наявного) законодавства, ішлося не про продаж землі, а про реалізацію права на довгострокову оренду земельних ділянок (з газети). 6. Як підготувати не тільки (знаючого; знавця; того, який знає) та грамотного спеціаліста, але й свідомого громадянина (з газети). 7. Свого часу спеціальна урядова комісія ретельно вивчала питання діяльності ОУН і УПА та дійшла однозначного висновку, що немає жодних перепон, щоб на державному рівні ухвалити рішення про визнання ОУН і УПА (воюючою; тією, яка воює; войовничою; військовою;

воєнною) стороною (З газети). 8. Влада Чорногорії «європеїзувалася». Перемога – за (правлячою; владною; провладною; привладною; тією, яка править) коаліцією Міло Джукановича (З газети). 9. Лікарів непокоять (часто хворіючі, фізично слабкі, хворобливі) діти (З газети).

Завдання 4. У поданих реченнях замініть виділені дієприкметники правильними відповідниками.

1. Ліквідація *контролюючих* державних інспекцій. Передача цих функцій бізнесу або місцевому самоврядуванню (З передвиборчої програми). 2. Нарощення власного видобутку газу, масштабне впровадження *енергозберігаючих* технологій – це пріоритет (З газети). 3. У студії Ельміра Чепіга, переможниця регіонального етапу конкурсу «Кращий студент Донеччини», *діючий* мер студентів Донецької області (З радіоефіру). 4. Поручено кримінальну справу проти *забруднюючих* речовин (З газети). 5. Я пропоную відмовитися від цієї *зомбуючої* реклами, яка розташована завжди на всіх виборах (Facebook).

Завдання 5. Із запропонованих рядів виберіть органічні для української мови словосполуки та конструкції. Запам'ятайте їх.

1. Пряме включення, безпосереднє включення, пряме ввімкнення. 2. Підключення до мережі стільникового зв'язку, під'єднання до мережі стільникового зв'язку, приєднання до мережі стільникового зв'язку, прилучення до мережі стільникового зв'язку. 3. Відключення від мережі, від'єднання від мережі. 4. Зустрічаються помилки, мають місце помилки, трапляються помилки, є помилки, бувають помилки. 5. Приймати заяви від абітурієнтів, прийом заяв від абітурієнтів, приймання заяв від абітурієнтів. 6. Прийняти до Спілки письменників, прийняття до Спілки письменників, прийом до Спілки письменників. 7. Призупинити виконання планової теми; Тимчасово відкласти виконання планової теми; Тимчасово припинити виконання планової теми.

Отже, запропоновані завдання є новими за методичними способами подання. Вони сприятимуть легкому засвоєнню матеріалу, що становить труднощі для студентів в умовах російськомовного середовища.

*Ледняк Г. В., Ледняк Ю. В.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ФОРМИ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ОЦІНЦІ РІЗНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Формами майбутнього часу в німецькій мові є футурум I (Futurum I) і футурум II (Futurum II).

За твердженням О. І. Москальської, футурум I є «die einzige, paradigmatische Ausdrucksform der Zukunft, die ... die Zukunft im neutralen

Kontext bezeichnen kann» / «єдиною, парадигматичною формою вираження майбутнього, яка ... може характеризувати майбутнє в нейтральному контексті» [4, с. 85], наприклад:

Ich arbeite. – Ich werde arbeiten.

Das Kind spielt Geige. – Das Kind wird Geige spielen.

Ця форма показує, що подія, про яку йдеться, ще не відбувається в момент мовлення, а відбудеться тільки після нього.

Зберігаючи своє темпоральне значення, футурум I може також набувати й значення імператива (тобто модального значення). О. І. Москальська вказує, що це синтагматичне значення, притаманне другій особі однини / множини та ввічливій формі [4, с. 86], наприклад:

Du wirst sofort nach Hause gehen!

Sie werden um 15Uhr im Büro sein!

Ще одне синтагматичне значення футурума I, як відзначає дослідниця, – гіпотетичний футурум (як з модальною транспозицією зі сфери індикатива до сфери форм з гіпотетичним значенням, так і з темпоральною транспозицією до сфери презенса) [4, с. 86], наприклад:

Sie wird wohl am Bahnhof sein.

Das Konzert wird wohl noch eine Stunde dauern.

На гіпотетичне значення футурума I звертають увагу й інші дослідники, наприклад В. Флеміг [див.: 2, с. 395] та Л. Гьотце [див.: 3, с. 103].

Л. Гьотце також додає, що футурум I «drückt ... auch Gegenwärtiges aus; dabei erwartet der Sprecher Zustimmung. Häufig handelt es sich hier um rhetorische Floskeln oder Sprechhülsen / «виражає ... також теперішнє, при цьому мовець очікує згоди. Часто тут ідеться про риторичні загальні місця або фігури мовлення», наприклад:

Sie werden mir sicher zustimmen, meine Damen und Herren, wenn ich jetzt eindeutig erkläre, dass ... (приклад дослідника) [3, с. 103].

За зауваженням лінгвіста, таке вживання футурума I є характерним для мови політики.

Х. Вайнріх відзначає, що футурум I є рамковою конструкцією, що складається з презенсної форми допоміжного дієслова *werden* та інфінітива основного дієслова, та вказує, що ця часова форма в плані семантики характеризується двома особливостями: готовністю, адже належить до часів обговорюваного світу (регістрова характеристика), та перспекцією (характеристика темпоральної перспективи). Отже, футурум I дає слухачеві інструкцію очікувати певної предикації, тобто це невпевнена дія [5, с. 231 – 232].

Футурум II (Futurum II) – часова форма плану майбутнього, яка виражає відносний час. Через орієнтацію футурума II на іншу форму Є. Й. Шендельс називає його семантично несамостійною формою [1, с. 54].

Х. Вайнріх називає футурум II «das Vor-Futur», тобто «передфутур», й зазначає, що ця форма характеризується ретроспекцією, адже в першу чергу позначає дію, що передує іншій дії. Ця форма є часовою рамковою конструкцією: «in eine strukturdominante Futurklammer ist eine Perfektklammer inkorporiert» / «до складу структурно домінуючої футуральної рамки включено перфектну рамку» [5, с. 235] (футурум II утворюється поєднанням презенсної форми допоміжного дієслова *werden* та дієприкметника II (Partizip II) основного дієслова).

Лінгвісти відзначають три значення футурума II:

1. Він позначає дію, що передує іншій дії в майбутньому. В цьому значенні футурум II з'являється разом із футурумом I:

Nachdem du endlich Entscheidung getroffen haben wirst, werden wir weiter arbeiten.

2. Разом із дієприслівником часу футурум II може позначати дію (подію), яка відбудеться до очікуваного та передбачуваного моменту часу:

In einer Woche wirst dich an mich vielleicht nicht mehr erinnert haben.

3. Гіпотетичний футурум II. У цій функції він, як зазначає О. І. Москальська, «dient zum Ausdruck einer Vermutung, die auf die Vergangenheit bezogen ist, und bildet ein korrelatives Gegenglied zum hypothetischen 1. Futur» / «служує для вираження припущення, яке відноситься до минулого й утворює корелятивну опозицію до гіпотетичного футурума I» [4, с. 88]. Дослідниця підкреслює: «Kennzeichen des hypothetischen 2. Futurs ist nicht nur die Transposition auf die Ebene der Vergangenheit, sondern vor allem der Wechsel der Perspektive, die Transposition auf die Ebene der direkten zeitlichen Perspektive; – das hypothetische 2. Futur setzt keinen zeitlichen Bezug auf ein anderes Geschehen voraus, sondern bezieht die Äußerung unmittelbar auf den Moment des Redeaktes» / «Ознакою гіпотетичного футурума II є не тільки транспозиція на рівень минулого, передусім зміна перспективи, транспозиція на рівень прямої часової перспективи; – гіпотетичний футурум II не передбачає часового відношення до іншої події, а відносить висловлення безпосередньо до моменту мовленнєвого акту» [4, с. 88]:

Du wirst (wohl) deine Magisterarbeit geschrieben haben.

Вживання *wohl* при цьому, як зазначає Л. Гьотце, є факультативним [3, с. 104].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулыга Е. В., Шендельс Е. И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва: Просвещение, 1969. 184 с.

2. Flämig W. Grammatik des Deutschen. Berlin: Akademie Verlag, 1991. 640 S.

3. Götze L., Hess-Lüttich E. W. B. Grammatik der deutschen Sprache. München: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH Gütersloh, 1999. 702 S.

4. Moskalskaja O. I. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache (Москальська О. І. Теоретическая грамматика современного немецкого языка): Учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.

5. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache / Unter Mitarb. von Maria Thurmair. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 1993. 1101 S.

*Лях О. В.
(м. Слов'янськ, Україна)*

МЕТОДИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перекладознавство – це молода дисципліна, що розвинулася з традицій лінгвістики та споріднених з нею дисциплін та займається науковим вивченням мови, спілкування, літератури, культури та поведінкових наук про людську культуру. Сьогодні, як і будь-яка інша дисципліна мовознавства, перекладознавство збагатилося власними методами дослідження.

Методи перекладацьких досліджень загалом поділяються на: концептуальний метод (слідують за герменевтичними підходами дослідження) та емпіричний метод (позитивістські підходи дослідження). Герменевтика (наука про інтерпретацію) часто вважалася основою методів дослідження гуманістичних дисциплін (філософія, теорія літератури, естетика та ін.), тоді як позитивістські методи, засновані на емпіричному спостереженні та експерименті, характеризували „важку науку” [1, с. 58].

Описовий або емпіричний підхід має на меті аналіз порівняльних дискурсів текстів перекладу з використанням лінгвістичних та антропологічних інтерпретацій перекладів. Герменевтичний або рецептурний підхід відноситься до досліджень, що застосовують різні підходи, що були встановлені в тлумаченні перекладу. Літературні та культурні аспекти перекладів є центральними у цьому підході. Наставничі методики в перекладознавчому дослідженні аналізують дані за теоретичною моделлю, встановленою кимось, тоді як описові дотримуються підходу знизу вгору. Описові методи базуються на емпіричних твердженнях, що є результатом прагматичного погляду на дослідження.

Існують різні дослідницькі сфери перекладу, які представляють безліч ідей щодо дослідження перекладу та їх методологічних аспектів. Вільямс та Честерман розробили наступні дванадцять напрямків досліджень:

1. Аналіз тексту та переклад.
2. Оцінка якості перекладу.
3. Переклад текстів різних жанрів.
4. Мультимедійний переклад.
5. Переклад та технології.
6. Історія перекладу.
7. Етика перекладу.
8. Термінологія та словники.
9. Усний переклад.
10. Процес перекладу.
11. Підготовка перекладачів.
12. Професія перекладача [1].

Ці напрямки показують, як перекладознавство стало багатометодологічним предметом, і кожна область має власну теоретичну модель.

Окрім того, вищезазначені напрямки поділені на підрозділи. Наприклад, “Аналіз тексту та переклад” включає такі підрозділи, як аналіз вихідного тексту, порівняння перекладів та їх вихідних текстів, порівняння перекладів та оригінальних текстів та переклад із коментарем. “Аналіз перекладених текстів включає текстове порівняння перекладу з його оригіналом. Порівняння перекладів стосується кількох перекладів на одну і ту ж мову або на різні мови одного і того ж оригіналу. Такі теми, звичайно, не можуть стосуватися всіх можливих аспектів текстів, тому необхідно вибрати декілька аспектів, на яких потрібно зосередитися. Можна взяти певний аспект вихідного тексту, наприклад певну стилістичну чи синтаксичну особливість, та вивчити відповідні розділи в перекладах. Або можна почати з певної проблеми з перекладом (наприклад, переклад пасивних конструкцій, діалектичні особливості тексту та ін.) і побачити, як перекладач вирішив проблему, які стратегії перекладу використовувалися. Або можна почати з певної стратегії перекладу, певної зміни переходу між вихідними та цільовими текстами (наприклад, стратегією пояснення) та вивчити її умови використання. У всіх цих випадках мета дослідження полягає у виявленні відповідності між текстами. Іншими словами, дослідника цікавлять можливі закономірності поведінки перекладача, а також, можливо, і загальні принципи, які, здається, визначають, як певні частини тексту перекладаються за певних умов” [2]. Отже, це дослідження зосереджено на моделі порівняння тексту перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jenny Williams and Andrew Chesterman: *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*, Manchester, St. Jerome, 2002. 149 pp.

2. Mark Shuttleworth with Moira Cowie. Dictionary of Translation Studies. Manchester, St. Jerome Publishing, 1997. 233 pp.

*Максименко Д. Г.
(м. Ізмаїл, Україна)*

СТРУКТУРА ІДЕОГРАФІЧНОЇ ІЄРАРХІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук, доцент **Т. В. Сорока**

Дослідження з ідеографії проводяться протягом ось уже декількох десятиріч років. Велика кількість робіт багатьох відомих учених-лінгвістів свідчить про це (Ю. М. Караулова, О. С. Баранова, В. П. Москвіна). «Складання словників різних типів (зокрема ідеографічних), історико-етимологічний аналіз ФО, використання лінгвогеографічних методів дослідження фразеологічного складу, дослідження з порівняльної фразеології, систематизація стійких словосполучень з точки зору їх зв'язків з позамовною дійсністю привели вчених до визнання необхідності системного вивчення фразеосемантичних мікро- і макроструктур, поставили на порядок денний проблему ідеографічного опису фразеологічного складу національної мови...» [6, с. 40]. «Ідеографічна організація матеріалу (ономасіологічний підхід) допомагає побачити зони згущення значень, лакуни (при зіставленні з іншими мовами або діалектами) і виділити найбільш істотні для даної мови функціонально семантичні поля, описувані в мові за допомогою фразеології» [5, с. 324]. Ідеографічні словники є вкрай корисним інструментом у руках дослідника, викладача й студента, але на шляху вирішення проблеми ідеографічного опису фразеологічної системи мови зустрічається багато складних питань. Навіть у лексикології, яка має досить довгі традиції порівняно з фразеологією, немає чіткого уявлення про те, яким способом слід проводити ідеографічний опис лексичної системи мови. У сфері фразеології ситуація складніша, тому що фразеологічні одиниці, як мовні одиниці з більш складною, ніж слово, семантикою, важче піддаються ідеографічному опису.

Ідеографічна класифікація ФО, як і лексики, повинна відповідати екстралінгвістичному членуванню світу і будуватися на понятійно-логічних принципах, наявності у всіх членів певної мікро- і макросистеми загальної семантичної ознаки, на що неодноразово звертали увагу вчені (В. М. Мокієнко, А. М. Емірова) [3, с. 303].

Як відомо, «розмежування змінних і стійких словосполучень, зародилося в дослідженнях німецьких вчених XIX – XX століть Г. Пауля, О. Бехагеля, І. Ріса» [4, с. 8]. Однак вперше наукову класифікацію нерозкладних словосполучень розробив, спираючись на праці

А. А. Шахматова, Н. К. Кульман, А. А. Потебні та інших лінгвістів, академік В. В. Виноградов [1, с. 138]. Ця класифікація лягла в основу сучасних фразеологічних теорій, які, однак, істотно розрізняються, і тому питання визначення ФО і кордонів фразеології досі залишаються спірними [2, с. 90].

Предметом фразеології як розділу мовознавства є дослідження категорій ФО, на основі яких вирішується питання про сутність ФО як особливих одиниць мови, а також виявлення закономірностей функціонування ФО в мові і процесів їх утворення.

У нашій роботі дотримуємося поняття фразеології у «вузькому» сенсі слова і включаємо до аналізу тільки такі ФО, які мають таке визначення: «Стійкі звороти мови, наділені цілісними, а іноді частково цілісними значеннями, які вступають у смислові та граматичні зв'язки з іншими мовними одиницями і мають постійну, відповідну традиціям відтворення в мові, компонентну структуру».

Наступною сходинкою в системі ідеографічного опису фразеологічної системи будь-якої мови є об'єднання двох або більше синонімічних рядів. До сих пір учені-фразеологи не прийшли до єдиної думки, щодо того, як називати дані об'єднання. Одні вчені для позначення даної щаблі в ієрархії ідеографічної класифікації ФО застосовують термін *семантичний ряд*, інші – *фразеосемантична група*, треті – *семантичне поле*. І ці терміни не є єдиними позначеннями. У роботах з фразеології також можна зустріти такі терміни, як *семантична група*, *семантична підгрупа*, *тематична група*, *фразеотематична група* та інші.

У представленій роботі ми будемо використовувати ієрархію ідеографічної класифікації ФО, яка була запропонована професором Ю. Ф. Прадід. Ми вважаємо, що дана ієрархія є найбільш точною і деталізованою системою з представлених на даний момент і може бути застосована до фразеологічної структури будь-якої мови.

Отже, для позначення об'єднання двох або більше синонімічних рядів ФО, пов'язаних між собою загальним семантичним ознакою, ми будемо застосовувати термін *семантична група*. Дві і більше семантичні групи, об'єднані спільною інтегральною семой, утворюють *семантичне поле*. Під *тематичною групою* ми розуміємо об'єднання двох або більше семантичних полів ФО, які позначають видові різновиди одного і того ж ряду предметів, явищ оточення. Наступною сходинкою цієї ієрархії є *тематичні поля*, в яких об'єднуються тематичні групи ФО, які позначають родові різновиди одного і того ж ряду предметів, явищ оточення. Тематичні поля утворюють *ідеографічну групу*, в якій об'єднуються ФО, які використовуються для позначення якогось одного фрагмента навколишнього світу. Дві і більше ідеографічні групи формують *ідеографічне поле*, в якому об'єднані слова і ФО, які характеризують різні сторони всесвіту: флору, фауну, людини, предмет,

явище. Ідеографічні поля, у свою чергу, об'єднуються в архиполе.

Усе частіше вживається в сучасному мовознавстві термін *фразеологічна мікросистема*, яким позначають порівняно невеликі в своєму кількісному складі структури групування ФО. Так, наприклад, фразеологічною мікросистемою можна вважати синонімічний ряд, об'єднання двох і більше синонімічних рядів (семантична група), об'єднання двох і більше семантичних груп (семантичне поле) і т. д.

Вивчення фразеологічних систем мов в повному обсязі може бути успішним лише за умови ретельного аналізу окремих підсистем і мікросистем як носіїв загальних і специфічних ознак, властивих всій системі.

Отже, кожний із представлених аспектів дослідження мовлення, безумовно, є важливим для сучасної лінгвістики, фразеології та мови в цілому. Також, саме чинники фразеологічної еквівалентності розкривають себе по-різному в науці про мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. История слов: около 1500 слов и овыражений и более 5000 слов, с ними связанных / отв. редактор Н. Ю. Шведова. Москва: «Толк», 1994. 138 с.

2. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка: опыт систематизированного описания. Москва: Междунар. отношения, 1972. 288 с.

3. Лайонз Дж. Мова і лінгвістика / пер. з англ. Київ: УРСС, 2004. 320 с.

4. Прадід Ю.Ф. Структура ідеографічної ієрархії фразеологічної системи мови. *Лінгвістика*: зб. наук. праць. Луганськ: Альма-матер, 2003. С. 132–142.

5. Семенова А. В. О некоторых сложностях при составлении идеографического фразеологического словаря. *Славянский вестник*. 2004. С. 324–331.

6. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.

*Маторин Б. И., Вершинина А. В.
(г. Славянск, Украина)*

О ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОМ МЕТОДЕ В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

На смену традиционному восприятию лексикографии как практики составления справочных изданий пришло понимание ее как самостоятельной науки о составлении и использовании словарей с

собственным комплексом общих и частных вопросов. В настоящее время перед лексикографией стоит много проблем, ожидающих своего решения: словарная наука не стоит на месте, многое уже решено, но многое ещё ожидает своего решения.

В трудах лексикографов можно встретить самые разные определения понятия *лексикография*. Например, В. В. Морковкин определяет лексикографию как «область филологической и инженерно-филологической деятельности, состоящей в создании словарей и других произведений словарного типа, а также в осмыслении всей суммы относящихся к этому проблем» [6, с. 41].

Мы определяем понятие *лексикография* следующим образом: это, во-первых, особая область лингвистики, изучающая принципы составления словарей разных типов; во-вторых, сама практика составления словарей; и, в-третьих, совокупность словарей конкретного языка.

Объектом исследования в тезисах является вопрос о лексикографическом методе лингвистического исследования и его применении при составлении словарей различных типов. Уместно будет напоминание о том, что применение того или иного метода является необходимым компонентом при исследовании языка, определение методов исследования – исходный пункт любой научной работы.

В многочисленных трудах по лексикографии можно встретить термины *лексикографический метод*, *лексикографический прием*, *лексикографическое исследование*, *лексикографический аспект*, *прием лексикографического анализа* и др. Содержание этих терминов чаще всего, к сожалению, не объясняется.

Термин *лексикографический метод* в научный обиход вводит О. И. Блинова [1], до нее этот метод не «числился» среди методов научного исследования.

Лексикографический метод как продуктивный метод лингвистического анализа заключается в «плановой инвентаризации единиц языка посредством их лексикографирования» [2, с. 150]. Другими словами, лексикографический метод – это способ изучения единиц языка с точки зрения науки лексикографии; он включает приемы и процедуры, направленные на исследование единиц языка путем их лексикографирования.

Доказательством существования лексикографического метода можно считать взаимодействие и взаимовлияние практической словарной деятельности и теоретического осмысления описываемого в лексикографическом аспекте языкового материала. Например, составление словарей антонимов русского языка невозможно без опоры на теоретические изыскания по антонимии в русской лексике, словаря паронимов русского языка – без опоры на теоретические изыскания в

области паронимических отношений русской лексики и т. п.

Основная функция лексикографического метода как одного из методов лингвистики – внутренняя организация и регулирование процесса создания словаря [3].

Назовем основные характеристики лексикографического метода лингвистического исследования:

- *база метода*: лексикографическое исследование опирается на язык, определенный его ярус;

- *универсальность метода*: применим к различным объектам исследования;

- *предметом изучения* являются разные элементы структуры языка;

- используются *разные подходы* в изучении языка;

- вычлняются *разные аспекты* изучаемого явления;

- *собственный способ анализа* языка;

- *опора на теорию и направление*, в рамках которого зарождается лексикографический метод (в данном случае – сравнительно-исторический метод);

- *опора на отрасль лингвистического знания* в соответствии с выбором аспекта исследования;

- *наличие оригинальной методики исследования*. Так, по мнению В. В. Дубчинского, общая методика лексикографирования предполагает следующие этапы составления словаря: 1) создание проекта словаря; 2) определение авторского коллектива; 3) создание словарной картотеки или компьютерной базы данных; 4) отбор словника; 5) разработка концепции структуры словарной статьи; 6) составление словарных статей; 7) подготовка словаря к изданию [5, с. 26–27];

- *наличие специального, особого способа описания полученных результатов*;

- *личность ученого, научного сообщества или коллектива*.

Некоторые исследователи считают, что лексикография – это **искусство** создания словарей! Л. В. Щерба писал: «Вообще словарная работа, как основанная исключительно на семантике, требует особого тонкого восприятия языка, требует, я бы сказал, совершенно особого дарования, которое по какой-то линии, вероятно, родственно писательскому дарованию» [7, с. 8].

Современная лексикография разнообразна и многогранна и, безусловно, переживает период расцвета. При этом «эра серьезных лексикографических исследований, базирующихся на строгих теоретических основаниях, только начинается» [4, с. 7].

ЛИТЕРАТУРА

1. Блинова О. И. Лексикографический аспект сопоставительной мотивологии. *Глагол и имя в русской лексикографии: вопросы теории и*

практики. Екатеринбург, 1996. С. 14–24.

2. Блинова О. И. Методы мотивологического исследования. *Известия Томского политехнического университета*. 2003. Т. 306, № 4. С. 148–151.

3. Гавар М. Э. Лексикографический метод и его применение в исследовании диалектной синонимии. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 384. С. 11–17.

4. Дубчинский В. В. Лексикография русского языка: учебное пособие. Москва: Флинта, Наука, 2009. 432 с.

5. Дубчинский В. В. Основные понятия лексикографии. *Глагол и имя в русской лексикографии: вопросы теории и практики*. Екатеринбург, 1996. С. 24–30.

6. Морковкин В. В. Об объеме и содержании понятия «теоретическая лексикография». *Вопросы языкознания*. 1987. № 6. С. 40–49.

7. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Ленинград, 1958. Т. 1. 180 с.

*Маторіна Н. М., Маторін Б. І.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ГРАМАТИЧНА ТРАДИЦІЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ ЗВ'ЯЗКИ В РЕЧЕННІ

У процесі становлення класичної системи членів речення зазвичай дискусійним залишалося питання щодо визначення статусу зв'язки.

У синтаксисі наявні дві протилежні точки зору на зв'язку: одні лінгвісти виділяють зв'язку як самостійний член речення (М. І. Греч, О. О. Потебня, О. О. Шахматов та ін.), другі – відносять до складу складених та складних присудків (В. В. Виноградов, В. В. Бабайцева, І. Р. Вихованець та ін.).

М. І. Греч вважав зв'язку разом із підметом та присудком головним членом речення. О. Х. Востоков заперечував тричленність граматичної основи речення М. І. Греча і стверджував, що речення формують лише два компоненти: підмет і присудок.

О. О. Потебня виділяв, крім традиційних п'яти членів речення, ще й зв'язку. «До складеного присудка, – писав учений, – крім імені, входить предикативна зв'язка, яку слід відрізнити від предикативного зв'язку, що є істотною ознакою простого присудка» [4, с. 116]. Отже, зв'язка – це особливе службове слово, що виконує власне синтаксичну функцію поєднання атрибута з підметом. Також О. О. Потебня вважав, що частина зв'язок зберігає певні відтінки семантики і тому серед них розмежовував

абстрактні та напівповнозначні.

У працях О. О. Шахматова система членів речення має такий вигляд: головні члени речення (*підмет, присудок*), залежні члени речення (*означення, прикладка, додаток, обставина*) і службові члени речення (*зв'язка*). *Зв'язка*, на думку лінгвіста, посідає окреме місце, тобто не залежить ні від головних членів речення, ні від другорядних, – це службовий член речення [6].

Сучасні граматисти досліджують функційне призначення *зв'язки* у складі іменного складеного присудка. Так, характеристика *зв'язки* як десемантизованого дієслова, яке функційно недостатнє для самостійного вживання, спеціалізується як формант, синтаксичний сигнал *зв'язку* іменної частини присудка – ознаки предмета; у цьому сигналі – показники зовнішньосинтаксичної пов'язаності суб'єкта й предиката у видо-часовій й модальній площині. Типовими *зв'язками* такого функційного різновиду присудка вважають дієслова *бути, становити, являти собою*; з погляду логічного судження ці *зв'язки* є показниками суджень ототожнення, переформулювання чи ідентифікації. Традиційною в численних наукових працях, зокрема в синтаксичних описах української мови, є думка про те, що семантична повнота, чи комплексність, присудкової групи не є підставою граматичної характеристики.

Нейтральну позицію зайняли свого часу окремі українські науковці [5], які в академічній граматиці (в розділі про іменний присудок) водночас традиційно виділяють дієслівну *зв'язку* в іменному присудку і є прихильниками комплексної теорії присудка російських граматистів [там само, с. 35–68]. Автори академічної граматики української мови розряд *зв'язок* поширюють дієсловами *виявлятися, здаватися, називатися* тощо. Проте серед виокремлених різновидів розмежовують *контекстуальні зв'язки та елементи присудкових сполучень*.

Характеристику дієслівних *зв'язок* здійснюють лише за принципом різного вербального виразу логічної функції *зв'язки* як сигналу переформулювання предмета думки.

У сучасних синтаксичних дослідженнях поняття *зв'язки* значно розширено, порівняймо: *виявитися непрацевдатним; претендує на посаду; пропонує себе в помічники* (іменна частина виступає в позиції синтаксеми певної форми вираження у тій чи тій прийменниковій конструкції); у семантично неелементарному реченні, але за будовою простому, виокремлюють повнозначні *зв'язки* типу: *Він працює вчителем* (*Він працює – Він учитель*); іменну частину присудка при нульовій *зв'язці* сприймають надто узагальнено.

Поповнення складу дієслівних *зв'язок* при іменному складеному присудку здійснюють часто шляхом введення до парадигми речення однієї з форм, що є формально і семантично тотожною.

При функційному аналізі зв'язки *бути* мовознавці пропонують розглядати її як самостійний присудок у реченнях, де іменну частину присудка не зафіксовано як типово граматичну.

А. П. Загнітко диференціює зв'язки на неповнозначні, напівповнозначні та повнозначні. Така класифікація дієслівних зв'язок виявляє їх специфіку у структурі присудка як аналітичних компонентів. До неповнозначних учений відносить найбільш абстраговане дієслово *бути*, до якого тяжіють *являти собою*, *становити*. Напівповнозначні – це такі лексеми, які частково зберігають лексичне значення. До них А. П. Загнітко зараховує дієслова із значенням буття, волевиявлення, збереження стану чи переходу із одного стану в інший: *вважатися*, *видаватися*, *виявлятися*, *доводитися*, *залишатися*, *зоставатися*, *здатися*, *зватися*, *іменуватися*, *називатися*, *правити*, *прикидатися*, *робитися* [3, с. 214].

Напівповнозначні зв'язки можуть виражати: 1) сталу ознаку: *доводитися*; 2) якісну зміну ознаки: *ставати*, *робитися*; 3) вияв ознаки: *здаватися*, *виглядати*, *представляти*.

Повнозначні зв'язки повністю зберігають своє значення й лише в певному лексичному контексті реалізують потенціал аналітичного компонента.

У сучасній українській мові дієслівна зв'язка *бути* у формі теперішнього часу часто відсутня, що дозволяє визначати складений іменний присудок з нульовою зв'язкою. Виокремлюючи нульову зв'язку як форму вираження граматичних значень присудка, розуміємо, що нульове вираження цих значень є їх диференційною ознакою; вона є характерною для всієї структури речення і виявляється в парадигматичному контексті. Нульова форма зв'язки висвітлює всю складність побудови думки, що знаходить конкретну реалізацію в мові.

Для встановлення граматичної значущості зв'язки важливо враховувати її морфологічні ознаки, місце та участь в організації формально-граматичної й семантичної структури речення. Вивчення цих аспектів окремо чи з наданням пріоритету одному з них призводить до різноманітних тлумачень граматичного статусу зв'язки, яку визначають чи як службову частину (Л. В. Щерба, В. В. Виноградов), чи як компонент семантичної структури речення (Н. Д. Арутюнова, І. Б. Шатуновський), чи як одну із дієслівних функцій (З. Л. Новоженова), чи як лексико-граматичний розряд неповнозначних слів тощо. Проте, вочевидь, «зв'язка» є поняттям синтаксичним, бо саме у структурі речення вона виявляє всі свої функційно-граматичні й лексико-семантичні властивості.

Отже, звернення науковців до проблеми диференціації зв'язки заслуговує на увагу особливо зараз, коли на всіх рівнях дослідження мови (фонетичному, морфологічному, синтаксичному) реалізується необхідність розглядати конкретні явища в мовній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. Москва: Наука, 1975. 358 с.
2. Виноградов В. В. Из истории изучения русского синтаксиса (от Ломоносова до Потебни и Фортунатова). Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1958. 400 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
4. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4-х т. Москва: Учпедгиз, 1958. Т. 1. 161 с.
5. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 515 с.
6. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 624 с.

*Маторина Н. М., Пащенко В. А.
(г. Славянск, Украина)*

О МЕТОДАХ ИССЛЕДОВАНИЯ В СЛОВООБРАЗОВАНИИ

Словообразование (или → дериватология) как особый раздел науки о языке стало складываться в 40–50-е годы XX века, прежде всего благодаря трудам В. В. Виноградова [2], Г. О. Винокура [3], А. И. Смирницкого [4] и др. Уже тогда начали разрабатываться некоторые важные проблемы общей теории синхронного словообразования: место словообразования в ряду лингвистических дисциплин, проблемы членимости слова, принципы установления отношений синхронной производности, своеобразие семантики и строения производных слов разных частей речи. В 60–80-е годы теория синхронного словообразования получила дальнейшее развитие. Наука о словообразовании, выделившись из морфологии и лексикологии, стала самостоятельной лингвистической дисциплиной, имеющей свой объект исследования, свою методику анализа и систему понятий.

С этой точки зрения, методы исследования в словообразовании можно разделить на две группы:

- 1) традиционные методы дериватологических исследований;
- 2) современные методы исследования в дериватологии.

Вопрос о различных методах и направлениях исследования словообразовательного яруса языка относится к актуальным проблемам словообразовательных исследований.

Под методом понимаем обобщенные совокупности теоретических установок, приемов исследования, связанных с определенной теорией.

К основным традиционным методам исследования в словообразовании относим следующие¹:

- дистрибутивный метод;
- количественные (статистические) методы;
- компонентный анализ;
- конструктивный метод;
- контрастивный (сопоставительный) метод;
- наблюдение;
- описательный метод;
- психолингвистический метод;
- социоллингвистические методы;
- сравнительно-исторический метод и нек. др.

Как известно, словообразование связано со всеми уровнями языка: лексикой, морфологией, синтаксисом, фонологией и др. В последнее время появляются и развиваются новые подходы к описанию словообразовательных процессов и единиц – ономаσιологический, гнездовой, социоллингвистический, когнитивный и др. [1].

Для получения знаний о глубинных особенностях словообразования необходима разработка новых, современных подходов и методов, привлечение достижений когнитивной лингвистики, лингвокультурологии, прагмалингвистики, теории дискурса, что позволит расширить и развить методологический словообразовательный аппарат.

В рамках работы лингвистического кружка «Современное словообразование русского языка» на филологическом факультете Донбасского государственного педагогического университета работаем над проблемой «Традиционные и современные методы дериватологических исследований»:

- содержание материала → принципы и методы словообразовательных исследований: словообразование синхронное и диахроническое: сходство и различие; современные методы дериватологических исследований; историческое словообразование: задачи, объект и методика исследований;
- предмет рассмотрения → формированием различных методов и направлений дериватологических исследований;
- задача → ознакомление с различными методами и направлениями дериватологических исследований;

¹ Описываемые методы используются как при изучении языковых единиц в целом, так и словообразовательных в частности.

- студенти должны *знать* → традиционные и современные методы дериватологических исследований;
- студенты должны *уметь* → характеризовать единицы языка и речи с позиций исследователя-дериватолога;
- студенты должны *владеть* методикой дериватологических исследований.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абросимова Л. С. Словообразование в языковой категоризации мира: монография. Ростов-на-Дону, 2015. 328 с.
2. Виноградов В. В. Вопросы современного русского словообразования. *Русский язык в школе*. 1951. № 2. С. 1–10.
3. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию. *Винокур Г. О. Избранные работы*. Москва, 1959. С. 419–442.
4. Смирницкий А. И. Так называемая конверсия и чередование звуков в английском языке. *Иностранные языки в школе*. 1953. № 5. С. 21–31.

*Надутенко Максим, Надутенко Маргарита
(м. Київ, Україна)*

СПЕЦИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ СИСТЕМНИХ КОМПОНЕНТІВ ЛІНГВОСТАТИСТИЧНИХ ЗАСОБІВ КОНЦЕПТОГРАФІЧНОГО МАРКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Однією з ключових ознак **невипадковості тексту** є статистичні параметри.

Лінгвістична статистика займається статистичними методами кількісних закономірностей у мові та мовленні. Ці методи є **актуальними** для дослідження тексту, який лінгвістична статистика розглядає як послідовність лінгвістичних одиниць певного рівня: букв, морфем, слівформ, словосполучень і речень.

Цей науковий напрямок виник у зв'язку з прагненням доповнити сукупність структурних характеристик лінгвістичних одиниць параметрами їхньої уживаності, що базується на уявленні про те, що в будь-якої лінгвістичної одиниці є можливість бути використаною у певному типі тексту.

Таким чином вивчаються кількісні характеристики лінгвістичних форм:

- уживаність,
- сполучуваність,
- закони розподілу в тексті,

– фізичні параметри.

На основі отриманих даних описуються певні закономірності, які характеризують текст, його властивості, формулюються закони його створення, особливості структури.

Основні поняття і категорії в лінгвістичній статистиці взяті з математичної статистики. Це, перш за все, поняття генеральної сукупності та вибірки, частоти, вірогідності, вірогіднісних розподілів і статистичних оцінок, які в застосуванні до лінгвістичного матеріалу мають свої особливості.

Застосування **статистичного методу**, зокрема, у стилістиці показало, що тексти одних стилів відрізняються від інших не стільки мовним матеріалом, скільки різною частотністю мовних одиниць, наприклад, термінів у текстах різних стилів.

Статистичні методи використовуються також для виділення спеціальної лексики. Вони базуються на аналізі частоти вживання якого-небудь слова в певній сукупності текстів. Актуальними є такі методи для з'ясування ключових слів тексту. Науковці наголошують на тому, що **ключові слова** служать одночасно знаками, які називають екстралінгвістичні реалії, та засобом формування смислів, пов'язаних із змістом твору. Тому вичленовування й вивчення ключових слів представляє значний інтерес, оскільки в них формуються три значення: буквальне, естетичне і концептуальне.

Виділення ключових та спеціальних слів, зокрема для різних стилів, представляють значний інтерес для визначення когнітивних параметрів тексту.

Питаннями застосування статистично ймовірнісних методів, зокрема й до аналізу значних масивів текстів, займаються і в рамках прикладних напрямів таких, як машинне навчання та інтелектуальний аналіз даних.

Інтелектуальний аналіз даних – це сучасна концепція, що передбачає:

- 1) дані можуть бути неточними, неповними, нечіткими, суперечливими й мати при цьому дуже значні обсяги;
- 2) алгоритми аналізу даних можуть містити елементи штучного інтелекту чи мати здатність до «навчання», наприклад, робити загальні висновки в окремому випадку на основі окремих спостережень чи даних;
- 3) процеси опрацювання даних великих обсягів потребують складної автоматизації та значних обчислювальних ресурсів.

Прикладом застосування методів побудови ймовірнісно-статистичних розподілів для текстів є визначення міри подібності частот розподілу окремих текстових одиниць, зокрема і спеціальних та ключових слів.

З використанням даних методів можлива розробка функцій нечіткого пошуку в масивах електронних текстів.

Нечіткий пошук є дуже корисною функцією будь-якої системи, зокрема й корпусного типу.

Основним завданням нечіткого пошуку є:

за заданим словом знайти в тексті або словнику розміру n усі слова, що співпадають із заданим чи починаються з нього із рахуванням k можливих відмінностей.

Алгоритми нечіткого пошуку характеризуються метрикою – функцією відстані між двома словами, що дозволяють оцінити ступінь їхньої подібності в даному контексті.

Найбільш відомими з таких є:

- відстані Хеммінга;
- Левенштейна;
- коефіцієнти Жаккара;
- Соренсена;
- Кульчинського;
- Шимкевича-Сімпсона;
- алгоритми розширення вибірки;
- метод N-грам;
- хешування за сигнатурою [1].

Для ефективного застосування зазначених методів їх необхідно використовувати з попередньою індексацією.

Перелічені алгоритми нечіткого пошуку є одними з найбільш ефективних і швидкість їх роботи асимптотично еквівалентна логарифму $\log n$, де n – кількість аналізованих слів в текстах.

На основі проведених досліджень і практичних вимірювань встановлено, що найбільш оптимальним з точки зору швидкодії за умови використання підходу на основі попередньої індексації є алгоритм розширення вибірки, оскільки він дає найбільшу ймовірнісну повноту результату. При цьому попередня індексація тексту має бути проведена на основі одного з фонетичних алгоритмів.

Фонетичними алгоритмами є такі, що передбачають виділення базової частини словоформи слів з ранжуванням на основі статистичної інформації.

Нами був застосований один із самих ефективних на сьогодні фонетичних алгоритмів *Metaphone* з модифікацією для символів українського та російського алфавітів.

Даний нечіткий пошук реалізовано наступним чином: вибір групи пошукового слова здійснюється на основі знаходження хеша в індексі модифікованого *Metaphone*, а визначення найбільш ймовірного слова зі знайденої групи на основі метрики (коефіцієнта) Соренсена-Дайса.

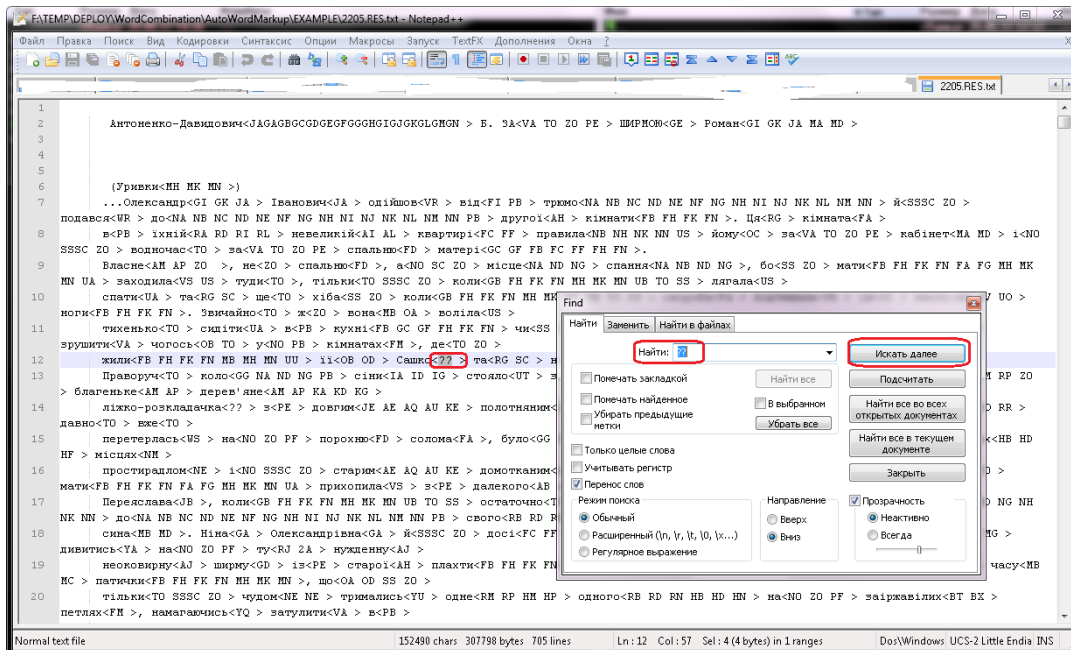

Рис. 1. Приклад розмітки тексту

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойцов Л. М. Использование хеширования по сигнатуре для поиска по сходству. *Прикладная математика и информатика*. Москва: Изд-во факультета ВМиК, МГУ, 2000. № 7.
2. Лінгвістично-інформаційні студії: праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України : у 5 т. / В. А. Широков та ін. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. Т. 1: Наукова парадигма та основні мовно-інформаційні структури. 271 с.
3. Шевченко Л. Л. Моделювання концептуальних структур у невідповідних текстах. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологічні науки» (мовознавство): збірник наукових праць*. Дрогобич, 2016. Том 2. № 5. С. 160–165.

Надутенко М. В.
(м. Київ, Україна)
Пономаренко Н. П.
(м. Суми, Україна)

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЦИФРОВОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ В ОНОМАСТИЦІ

У сучасних умовах прискореного розвитку цифрових технологій, які знайшли своє відображення у кожній галузі науки, науковцю необхідно розробляти нові інструменти для аналізу та презентації досліджуваного лексикографічного матеріалу, що зробить науку більш ефективною та доступною за короткий проміжок часу; необхідно окреслити шляхи і запропонувати нові методи насичення освітньо-наукового середовища засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Нова цифрова реальність вимагає переходу до цифрової лексикографії.

Актуальність проблеми визначається необхідністю розробки та подальшого впровадження методів цифрової лексикографії для створення, аналізу, поширення досліджуваного онімного матеріалу з застосуванням соціальних мереж та YouTube-каналу.

Наукова новизна статті – представлення сучасних методів цифрової лексикографії, які було застосовано для аналізу та презентації онімного матеріалу України.

Мета статті полягає у презентації можливостей методу віртуалізації як продуктивного інструмента для дослідження власних назв України.

Переважаюча частина сучасного спілкування відбувається саме у цифровій площині. Провідні науковці з різних галузей зазначають, що цифрова революція з її швидкими темпами невпинно входить у науковий та освітній простір (Широков В. А., Кремень В. Г., Стрижак О. Є. [3; 4; 6]). Діджиталізація в науці – це стрімкий та неминучий процес, який розвивається дуже швидко. Це органічні зміни, які покликані адаптувати традиційні лінгвістичні методи до сучасних потреб. На сучасному етапі розвитку науки популярністю користуються саме автоматичні системи, створені із застосуванням сучасних досягнень і методів лінгвістичної, когнітивної та інформаційної науки.

Українським мовно-інформаційним фондом розроблено та створено віртуальну ономастичну систему *«Ономастика України»* як продуктивний інструмент для дослідження власних назв України [5].

Застосування **методу віртуалізації** створило продуктивний інструмент для дослідження власних назв України, оскільки традиційні методи аналізу онімів не відтворюють цілісної картини та не дають можливості використовувати особливо цінний матеріал у загальному науково-навчальному просторі – унікальні дані та знання, більшість із яких на сьогоднішній день існують лише у поодиноких паперових варіаціях (архівні відомості, рукописні карти, реєстри населення тощо) [5].

Українським мовно-інформаційним фондом НАН України створено та впроваджено у дослідження Віртуальну лексикографічну лабораторію *«Ономастика»*.

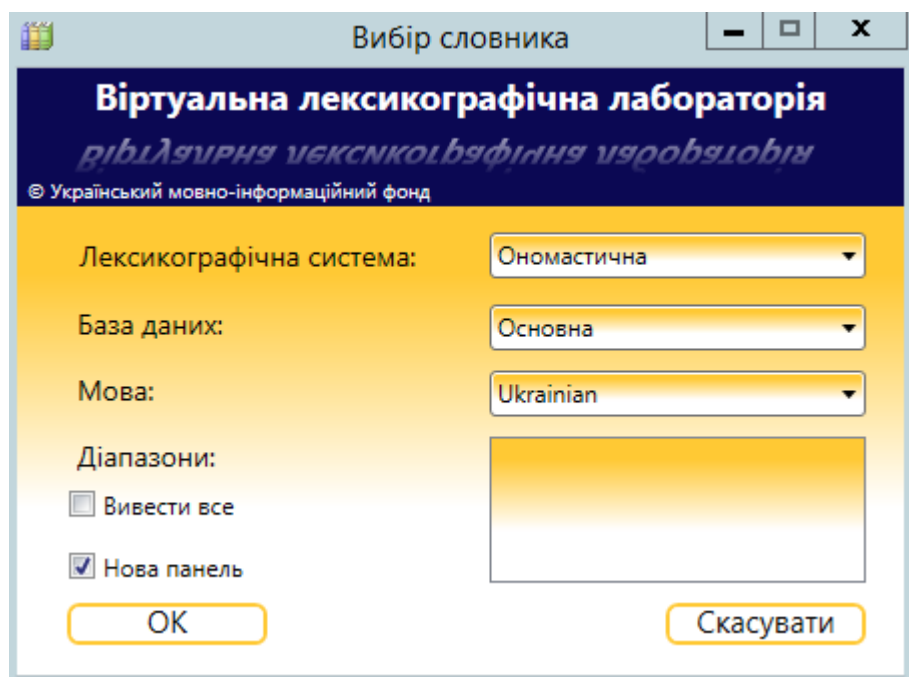

Рис. 1. – Віртуальна лексикографічна лабораторія «Ономастика».

Реєстр Віртуальної лексикографічної лабораторії становлять близько 74 тис. онімів. Інструментарій лабораторії дає можливість задавати різноманітні умови для аналізу онімів та відповідного опрацювання за короткий проміжок часу.

Одним із сучасних різновидів електронного словника є **відеословник**. Це абсолютно нове явище в українській ономастиці й водночас вельми динамічне та перспективне.

Група студентів спеціальності 061 Журналістика («Видавнича справа та редагування») Машинобудівного коледжу Сумського державного університету (головний редактор відеословника – Мирослав Деревянко, керівник проекту – викладач української мови і літератури Наталія Пономаренко) створили **відеословник «Відомі невідомі Суми»** [1; 2]. Презентація словника відбулася у рамках круглого столу «Словники: історія, славетні традиції минулого та передові лінгвістичні технології» (25 вересня, Київ, Загальноукраїнський центр словникарства).

Автори пропонують таке тлумачення поняття «відеословник». Відеословник – це відеопобудова за певним принципом лінгвістичного матеріалу, яка є незмінною.

«Відомі невідомі Суми» – віртуальний словник, лексикографічною базою якого є новий місцевий матеріал. Кожну лексему представлено у вигляді відеоблогу. Реєстрові лексеми словника – це оніми різних типів, які репрезентують місто Суми. Основний принцип укладання словника –

алфавітний.

Розглянемо особливості такого типу словника на прикладі відеословника «Відомі невідомі Суми». Цей словник близький до тлумачного, але різниться способом презентації матеріалу, побудовою словникової статті та стилістичним трактуванням лексем.

Основне завдання віртуальної словникової статті – розтлумачити лексему, викликати зацікавленість до предмета пояснення та наштовхнути на створення авторської словникової статті.

Укладання словника відбувалося в декілька етапів. На першому етапі члени авторської групи провели опитування серед мешканців міста Суми. Предметом дослідження стали слова, які асоціюються у реципієнтів з містом Суми. Опитані – це представники різних вікових та соціальних груп. Після статистичного опрацювання результатів було сформовано перелік лексем, які стануть лінгвістичним матеріалом відеословника «Відомі невідомі Суми». За критерій добору слугували вмотивованість та поширеність лексичних одиниць у відповідях реципієнтів.

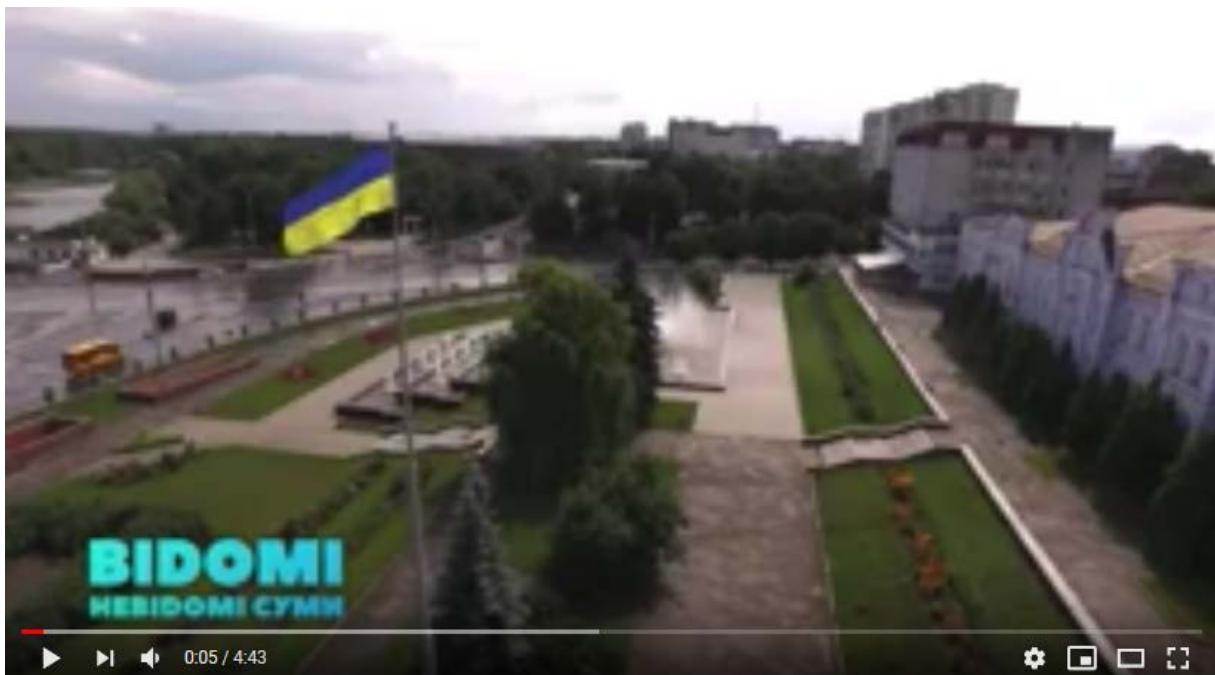

Рис. 2. – Відеословник «Відомі невідомі Суми».

На другому етапі відбувалася лінгвістична підготовка матеріалу. Авторський колектив ретельно добирав лексеми, намагався коротко й чітко розтлумачити їх та підібрати яскравий ілюстративний матеріал. На цьому ж етапі представники авторського колективу спілкувалися з істориками, які вивчають краєзнавство, задля надання достовірної інформації. За результатами створювалися словникові статті з багатоаспектною інформацією про лексичні одиниці в текстовому варіанті.

На третьому етапі знімався відеоролик. Для інтеграції відеословника у віртуальне середовище авторський колектив використав YouTube-канал МашТВ. YouTube – це сервіс, який дає можливість додавати, переглядати, коментувати відеозаписи. Користувачі словника можуть ставити питання, обговорювати матеріал, ділитися ним, що є перевагою для удосконалення та розповсюдження матеріалів словника.

Автори проекту переконані, що варто звернути увагу на проблеми його укладання, особливості функціонування та подальшого використання. Питання, яким повинен бути відеословник, залишається відкритим. Однак, необхідно зазначити, що словник викликав велике зацікавлення серед широкого кола освітян та науковців.

Відеословники можна широко застосовувати в різних видах і формах навчальної діяльності, адже такі словники сприяють формуванню нових знань користувачів, повно та лаконічно подають матеріал та візуалізують його.

Перевагами відеословників вважаємо:

- ефективну та зручну пошукову систему;
- змогу користувачів додавати коментарі або долучатися до поповнення словника;
- контроль адміністраторів за користуванням відеословником;
- візуалізація лінгвістичного матеріалу.

Зважаючи на вищевикладене, створення відеословників сприяє ефективному навчанню та становить перспективну галузь для подальшого дослідження.

Представлена Віртуальна лексикографічна лабораторія «Ономастика» буде поповнюватися й оновлюватися, що дасть змогу піднести українську ономастику на новий рівень розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний словник «Відомі невідомі Суми» на YouTube-каналі. URL: https://youtu.be/l4f_p8sZrEw (дата звернення: 14.10.2019).

2. Електронний словник «Відомі невідомі Суми» у соціальній мережі Facebook «Мова та акули пера» URL: <http://www.facebook.com/groups/437123430211173/?ref=bookmarks> (дата звернення: 14.10.2019).

3. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку. *Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р.* / за ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка; укл. А. В. Яцишин, О. М. Соколюк. Київ, 2019. 361 с.

4. Лінгвістично-інформаційні студії: праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України: у 5 т. / В. А. Широков та ін. Київ:

Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. Т. 1: Наукова парадигма та основні мовно-інформаційні структури. 271 с.

5. Надутенко М. В., Надутенко М. В. Віртуалізація ономастичної системи «Ономастика України». *Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium*: сборник научных статей / Нац. акад. наук Беларуси, Центр исслед. белорус. культуры, языка и лит., Ин-т языкознания имени Якуба Коласа; редкол.: И. Л. Копылов (гл. ред.) [и др.]. Минск: Беларуская навука, 2010. Вып. 16. С. 194–198.

6. Стрижак О. Є. Онтологічний підручник – парадигма формування інтерактивної системи знань у навчальному процесі. *Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї»*. 2016. № 7 (135). С. 7–16.

*Нікітіна Н. П., Слабоуз В. В.
(м. Слов'янськ, Україна)*

CULTURAL COMPONENT OF MULTICULTURAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF UPBRINGING OF THE PERSONALITY

The processes of globalization and humanization of the world are two determinant and contradictory phenomena of modernity. On the one hand, the process of globalization unites peoples, and on the other, it threatens unification, erasing cultural identity. A modern person must be prepared to live in a multinational multicultural environment. The problems of multicultural education, formation of human and national self-consciousness, civic position are among the priorities in the process of humanization of human society.

The current state of development of higher education in Ukraine requires new approaches to the organization of the educational process, adjustment, and implementation of organizational, educational, social and psychological mechanisms that could ensure the fulfillment of tasks, and are of primary importance for educators. In implementing these tasks professionalism of future pedagogues, their competence, and authority play an important role. Future educators perform diverse, meaningful tasks, and in order to solve them, they must have deep, systematic, psycho-pedagogical and professional knowledge, skills, abilities, have humanistic personal qualities and direct psychological and pedagogical orientation. As the education of a person who is aware of his or her belonging to the Ukrainian people, the ability to navigate the realities and perspectives of socio-cultural dynamics will depend on. In light of the above mentioned, the problem of multicultural education of future pedagogues in the walls of the State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University” is especially urgent in under the present conditions.

The state of multicultural education in Ukraine proves that it is not a

priority area of education. Meanwhile, human multiculturalism is not genetically laid and must be brought up. That is why the most important component of the content of education should be the cultural component in the personality education system. Culture is seen as one of the foundations on which the content of education is built. Thus, it can be said without any doubt that multicultural education and upbringing in general and the problem of forming cultural component as a basis for multicultural education by means of using the dialogical approach, in particular, are of great importance and relevance nowadays.

The purpose of the theses is to reveal the possibilities of the dialogical approach in forming a cultural component as a basis for multicultural education of the personality.

In the 21st century, Ukraine is a multicultural state. In the legislative and educational documents of Ukraine (the Constitution of Ukraine, the Laws – “On Secondary Comprehensive Education”, “On Higher Education”, the National Doctrine of Development of Education, etc.) the principles of multi-ethnicity and multiculturalism, which contribute to forming a multi-ethnic outlook, developing spirituality of the modern Ukrainian citizen are outlined.

The modern world is open to dialogue and the interpenetration of cultures. That is why it is very important not only to be locked in one’s educational space but to look for ways of interacting with other educational models and cultures. In general, it can be stated that the relationships between cultures can be different: a) purely utilitarian attitude of one culture to another; b) relations of rejection of one culture by another; c) relations of interaction and mutual enrichment.

In the first type of relations in the social consciousness, the inferiority complex of its identity, voluntary subordination to another culture is rooted in. As a result of cultivating the second-order relationships in society, self-centered, even chauvinistic, cultures emerge, closed in on themselves, unwilling to deal with other cultures, allegedly “inferior”.

Multicultural education is based on the third type of relationships, which is reflected in the UNESCO’s International Educational Committee in 1997. The document states that, on the one hand, education and upbringing should help humans to understand their roots and thus be able to determine their places in the modern world and, on the other, to cultivate respect for other cultures. In the document, the twofold task of multicultural education is emphasized: assimilating the cultural treasures of its people by the young generation and cultivating respect for the cultural values of other nationalities.

If one assesses the state of multicultural education in Ukraine, it should be determined that it is not included in one of the priority areas for developing pedagogical science and practice. Both scholars and lecturers often suppress such “uncomfortable issues” as interethnic conflicts and nationalism.

Meanwhile, human multiculturalism is not laid at the genetic level, it is socially determined and must be nurtured. Under these conditions, the development of issues of multicultural education and the use of positive world experience in this field is especially relevant for our national education. The humanitarian oriented higher professional-pedagogical education in the context of multiculturalism should shape the culture of the world, tolerance, ability for constructive intercultural communication, spirit of international cooperation, ability for dialogue of cultures in the future specialist, and on this basis – readiness for life and professional activity in multinational multicultural society which representatives are speakers of different languages, traditions, customs, mentalities, religious beliefs, etc. [3].

Today, multiculturalism is interpreted as a democratic concept of culture and education, proclaiming the priority of human rights in cultural and social life, equality of nations and cultural models, the inadmissibility of racism and chauvinism in public policy and private life. Many researchers define multiculturalism of society through functioning and coexisting different ethnic-cultural communities in a particular society, with an inherent awareness of their own identity.

Concerning Ukraine, the normative-legal documents of our state take into account the basic principles of multicultural education and multicultural upbringing and emphasize the need to create appropriate conditions for each person's studying the national culture of the peoples of Ukraine and the world, which ensures consolidating the population, approving universal values, realizing comprehensive development and abilities of individuals, principles of equality, humanism and democracy, upbringing tolerance and mutual respect among peoples.

Implementing the ideas of multiculturalism in education will ensure “restoring the intellectual potential of the nation”, as V. V. Asaieva emphasizes in her work “Philosophy of Modern Multicultural, Multilingual Education” [1].

For understanding the essence of multicultural education, it is very interesting V. S. Bibler's approach to the interpretation of culture as a holistic human activity, on the basis of which the boundaries of the basic forms of spiritual self-determination of our consciousness, thinking of destiny grow, converge. In the understanding of V. S. Bibler's dialogical school, culture is acquired in interpersonal relationships and includes value, symbolic, institutional components. The philosopher determines that the dialogue of different cultures is a way of self-awareness of culture which, only in the presence of another, alien culture, finds individuality and identity but, at the same time, it is without doubt self-development and originality. Dialogue is necessary and gives real meaning to the existence of cultures, civilizations that lose their individuality in vacuum [2, p. 18].

The philosophical and methodological basis of this approach is understanding dialogue, when all philosophical systems are not discarded or even removed, but coexist and interact. The humanism of such interaction is that every cultural subject must experience incompleteness of being before the endless diversity of the entire world culture. Under such circumstances, only dialogue among them can be recognized as the only reasonable and, at the same time, the moral path of genuine unification of different cultures. One of the main merits of the theory of “dialogue of cultures” is its fundamental rejection of monologism in thinking. Authoritarianism, directivity, intolerance to another’s word and thought, rituals are naturally associated with the monologue. Within the dialogical approach, M. Hohmann identifies two main areas of multicultural education: firstly, the joint overcoming of intercultural conflicts, and secondly, enrichment through dialogue with foreign cultures [5, p. 98]. On the other hand, according to H. Thomas, multicultural education is necessary when a person seeks while communicating with people of another culture to understand their specific system of perception, cognition, thinking, their system of values and actions, seeks to integrate new experience into their own cultural system and change according to another’s culture. Multicultural education leads to the analysis of the system of one’s own culture together with the knowledge of another’s culture [6, p. 83].

Multicultural education is a “complexly organized system in which diversity of cultures is not simply summarized, but different cultural manifestations take place at the level of nation, ethnicity, denominations, races, sex, social and other differences. While doing so, they interact, complementing and enriching each other based on the principles of humanism” [4, p. 213].

Multicultural pedagogy is promising for civic education under the difficult conditions of a multinational state, so the mechanisms of forming the personality, who is nationally conscious, highly cultured, tolerant in a multicultural society, require further scientific research and practical work. Many researchers are concerned about multicultural training of future specialists in foreign and domestic practice. This proves that the issues of multiculturalism, cultural dialogue, ethnic cultural tolerance, multicultural education are quite relevant. Multicultural education takes place within both formal and continuing education. Not only educational institutions but also the whole society should take care of this issue. The lecturers of the State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University” pay great attention to enriching the content of the lecture material of the multicultural orientation (global problems of the modern world, the basic values of a multicultural society and their place in human life, the emergence and ways of eliminating interethnic conflicts, the rights and obligations of the Ukrainian citizens and foreign citizens who cross our state’s borders, etc.). The multicultural competence of future pedagogues implies their willingness to be engaged in the social processes of a multicultural society and to establish intercultural communication.

REFERENCES

1. Асаєва В. В. Філософія сучасної полікультурної, мультилінгвальної освіти. URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-11612.html> (дата звернення: 30.07.2019).
2. Библер В. С. Диалог. Сознание. Культура: (Идея культуры в работах М. М. Бахтина). Москва, 1989. С. 21–59.
3. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури. Київ, Юрінком Інтер, 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_730 (дата звернення: 01.10.2019).
4. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*. Миколаїв: МДУ, 2005. С. 212–217.
5. Hohmann M. Interkulturelle Erziehung als Herausforderung für allgemeine Bildung? In: *Erziehung in der multikulturellen Gesellschaft*. VE-Info, 1987. Nr. 17. S. 98.
6. Thomas H. Modellversuch «Integration ausländischer Schüler an Gesamtschulen» (1982–1986). *Gesamtschulinformationen Sondern*. Н. 1 u. 2, PZ. Berlin, 1987. S. 83.

*Ніколайчук А. С.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ГІПОТАКСИСУ В СТУДІЯХ Л. П. ЯКУБИНСЬКОГО

У ХІХ ст. – на початку ХХІ ст. багато уваги було приділено проблемам, пов'язаним із генезисом та розвитком складних конструкцій, реконструкцією їх у прамові. Питання про походження гіпотаксису досліджував Л. П. Якубинський, який при цьому намагався прослідити стадіальний розвиток синтаксису на основі суспільних відношень. Мовознавець підрядність виводив із сурядності.

Учений порівняв сурядні й підрядні сполучники й дійшов висновку, що пояснення сурядних сполучників типу *и, но, да* є значно складнішим і вимагає спеціального монографічного дослідження. Водночас пояснення підрядних сполучників *что, чтобы, так как, потому что, который, когда, если* й ін. не є утрудненням: це в більшості *вчорашні займенники* або *займенникові прислівники* та їхні конструкції між собою або з частками.

На думку дослідника, така будова складного речення (паратаксис, гіпотаксис), у якому займенник і займенникові прислівники переосмислювалися в сполучники, перетворювалися на сполучники, є

більш новою, має в російській мові недавнє порівняно з сурядністю виникнення й розвиток.

Л. П. Якубинський зазначав, що «в давньоруській літературній мові маємо вже більш або менш розвинуте складнопідрядне речення. Проте деякі властивості вказують на його порівняно недавнє виникнення, але низький рівень дослідженості, а деякі структурні типи складнопідрядного речення показують, звідки в давньоруській мові походить гіпотактична конструкція» [4, с. 266].

Однією з особливостей давньоруського складнопідрядного речення є те, що воно ще не має розвинутої й диференційованої системи підрядних сполучників, як це є в сучасній російській літературній мові. Зокрема, це виражається в багатозначності гіпотактичних сполучників у давньоруській мові.

Мовознавець наводить приклади того, що сполучник **яко** виступає в давньоруській мові в різних значеннях: може приєднувати до головного речення додаткові підрядні, причинові, порівняльні, часові речення [там же].

Отже, давньоруський сполучник **яко** відповідає сучасним **что, так что, потому что, как, чтобы, когда**.

Л. П. Якубинський стверджував, що така багатозначність була властива раніше й сполучнику **что**. Тому цей сполучник позначається низкою різних сполучників з уточненим значенням: **что** (причинове) – **потому что**; **что** (мети) – **чтобы**; **что** (порівняльне) замінено за допомогою сполучника **как**; **что** (наслідок) – **так что** й ін.

Те саме відзначав учений про сполучник **как**, що вживався колись у причиновому значенні: **как придешь домой, позвони мне** [там же].

Мовознавець зауважив, що «поступово в літературній мові виробляється складна диференційована система підрядних сполучників зі спеціалізацією деяких сполучників для вираження певних відношень. Підрядний сполучник на цих ранніх етапах розвитку мови виступає скоріше як загальний показник гіпотаксису порівняно з паратаксисом» [там же].

Розвиток гіпотактичної конструкції на основі паратактичної полягав у тому, що в одне з сурядних речень вводився сполучник, у зазначеному випадку **яко**. У цьому й полягав один із перших шляхів розвитку складнопідрядної конструкції в давньоруській мові (на основі перетворення складносурядної конструкції).

Другий шлях розвитку гіпотактичного речення на базі паратактичного полягав у тому, що в головному реченні присудок виражався особовою формою дієслова, а в підрядному – дієприкметником [там же, с. 4].

Дослідник зазначав, що «другий шлях розвитку не став основним для

складнопідрядного речення в російській літературній мові. Він породив дієприкметникові й дієприслівникові звороти. Визначальним шляхом розвитку гіпотактичного речення став перший шлях» [там же].

Тому що перший шлях давав можливість за допомогою постановки сполучників з їхньою подальшою диференціацією й спеціалізацією виразити відтінки залежності підрядних речень. Другий шлях не давав такої можливості. Він давав можливість виразити нерівноправність двох речень, що входять в одне складне, показував, яке з цих речень виявляється залежним (те, у якому присудок виражений дієприкметником), але виключав можливість уточнити характер цієї залежності.

Л. П. Якубинський у доповіді «Проблеми синтаксису у світлі нового вчення про мову» (1931) висловив такі твердження:

1. На стадії паратаксису будова мовлення відображає аналізоване, розчленоване пізнання, дає розчленований акт думки, але певні елементи його хоча й пов'язані, але є відносно самостійними.

2. На стадії гіпотаксису акт думки піддається розчленуванню, але деякі елементи міцно пов'язані в одне складне ціле. Гіпотаксис дає в складному реченні єдність аналізу й синтезу, тобто відображення елементарного акту наукового пізнання.

3. Будь-яка наступна стадія знімає закономірності попередньої в тому сенсі, що ці закономірності перестають бути правилами, які визначають цю будову, але не знищуються, а зберігаються на новій основі в підпорядкованому виді. Тому на стадії гіпотаксису маємо й паратаксис, і просте речення, але в суттєво зміненому вигляді.

4. Сучасна російська мова знаходиться на стадії розгорнутого гіпотаксису. Проте аналіз сучасних форм гіпотаксису, дослідження будови мовлення давньоруської писемності дозволяють легко розкрити більш елементарні форми гіпотаксису, що розвивався на основі виживання системи паратаксису.

Учений підкреслював, що багато пережитків паратаксису є в нашому побутовому мовленні, яке не дає повної реалізації пізнавального процесу в мові (порівняно з писемним мовленням) [5, с. 82–84].

Ідею похідності гіпотаксису від паратаксису у подальшому досліджували на матеріалі багатьох мов (В. М. Жирмунський [3], Е. Ніємінен [6], Я. Бауер [2], В. Г. Адмоні [1] та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Синтаксис современного немецкого языка. Ленинград: Наука, 1973. 367 с.

2. Бауэр Я. К вопросу о возникновении и развитии типов сложного предложения. *Вопросы славянского языкознания*. Москва, 1962. Вып. 6. С. 39–50.

3. Жирмунский В. М. *Общее и германское языкознание: избранные труды*. Ленинград: Наука, 1976. 692 с.
4. Якубинский Л. П. *История древнерусского языка*. Москва: Учпедгиз, 1953. 367 с.
5. Якубинский Л. П. Проблемы синтаксиса в свете нового учения о языке. *Избранные работы*. Москва, 1986. С. 82–86.
6. Nieminen E. *Beiträge zur altpolnischen Syntax*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1940. 169 s.

Овчаренко Н. І.
(м. Слов'янськ, Україна)

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАХОВОГО ТЕКСТУ

Функціональний підхід у дослідженні мовних явищ зорієнтований на студіювання мови у її реальних виявах в усному чи писемному мовленні.

Нові комунікативні завдання провокують появу нових різновидів текстів. Практика фахової комунікації, яка в сучасних суспільних умовах зазнає все більшого розширення, спонукає використовувати мовні одиниці та структури (як термінологічного, так і загальноживаного характеру) зі специфічним функціональним навантаженням. Функціональний аспект дослідження фахової мови дає можливість спостерігати за динамікою мовних явищ у ній.

Загальновідомо, що мова є засобом спілкування між людьми. У фаховому спілкуванні цим засобом виступає фахова мова з усім арсеналом мовних одиниць та набором функцій, зокрема найважливішою з них – функцією спілкування або комунікативною. Передумовою реалізації комунікативної функції є сама мова та її складники (система мовних засобів різних рівнів), проте власне реалізація можлива тільки у разі виникнення ситуації, сприятливої для здійснення спілкування.

Фаховий текст можна кваліфікувати як своєрідну систему засобів висловлювання, призначену для досягнення певної мети і їй підпорядковану. Іншими словами, фахове мовлення (чи то усне, чи писемне) реалізує своє завдання лише у випадку користування ним комунікаторів. Спілкування через текст відбувається шляхом взаємодії між автором та реципієнтом: когнітивна модель автора – вербалізація – модель реципієнта, ідентична моделі автора.

Система мовних засобів різних рівнів відрізняється у текстах різного стильового призначення. Фахове мовлення, яке належить до наукового стилю, характеризується своєрідним набором засобів мови, адже має свою комунікативну мету і відповідні шляхи її досягнення. Те, наскільки гармонійно й повно використано потрібні і доцільні функціональні семантико-стилістичні категорії (мовні засоби різних рівнів), визначає ступінь повноцінності спеціального тексту, хоча диференціюванню фахового тексту сприяє також розвиток інших стилів, які є для нього своєрідним тлом і в сумі говорять про рівень розвитку національної мови в цілому.

Стильова спеціалізація мовних засобів відбувалася не одномоментно. Їй передував підбір лексики, вироблення своїх словотвірних і граматичних засобів, унаслідок чого сформувалися марковані відповідним чином словосполучення і речення, а відтак стало можливим говорити про специфіку моделей текстів фахового призначення.

На противагу традиційному мовознавству, з позицій якого комунікативна функція може бути розкрита як потенційна, функціональна лінгвістика розглядає її в реальних виявах із урахуванням не лише суто лінгвістичних чинників, але й позамовних. Тексти спеціального використання (виробничі, інструктивні, довідкові, науково-ділового спрямування тощо) є наслідком пізнання та професійної діяльності.

Фахові тексти знаходяться під впливом галузі, яку вони обслуговують. На кожному етапі становлення, розвитку, модернізації професійної діяльності формується сукупність знань, фіксується досвід, які узагальнюються в більшою чи меншою мірою систематизовану цілісність.

Автор фахового тексту прагне передати інформацію з метою змінити, переробити або сформувати нові предмети, ситуації тощо. Параметри тексту, зокрема його комунікативна стратегія, підпорядковуються комунікативній меті. На авторську стратегію впливає специфіка сприйняття, особливості адресата і типу тексту. Так, наприклад, необхідними умовами для повноцінного контакту між автором і реципієнтом є ідентичність типу культури та запасу професійних знань.

Оптимізація комунікативного процесу у фахових галузях безпосередньо пов'язана з урегулюванням питання доречного використання у спеціальних текстах мовних одиниць усіх рівнів. Для забезпечення повноцінного, результативного спілкування в певній галузі діяльності текст повинен мати відповідну мовну організацію.

Помилковим є ототожнення фахового мовлення виключно з термінологією. Галузеві та загальнонаукові терміни, безперечно, формують центр усієї системи мовних засобів, якими користується фахова комунікація. Терміни-слова і термінологічні словосполучення

конденсовано відображають фахові знання, за ознаками мають суттєві відмінності від слів загального використання та відіграють першорядну роль в організації викладу. Водночас специфіка текстів фахового призначення виявляється й у використанні в них загальноновживаної лексики, у побудові речень, а також членуванні тексту, структурі абзаців і т. ін.

Існує думка, що терміни, зосереджуючи в собі інформацію, відіграють у фаховому тексті роль змістових слів, а інші мовні одиниці його організують, виконують виражальну функцію і становлять собою метатекст. Саме метатекстові одиниці (граматичні конструкції; мовні формули: слова, словосполучення, частини речень, речення) служать для зв'язку частин тексту, вказують на джерело інформації, виражають авторську позицію і под.

Виробнича, професійна діяльність – явище колективне. Через що колективний характер має і фахова комунікація. Вочевидь, саме це зумовило появу і закріпило традицією специфічні для неї мовні формули (фактично – штампи, кліше), які прийшли у фаховий вжиток із книжної мови, загальноновживаної та запозичилися з інших мов, із якими активно контактує українська.

За граматичними характеристиками і формальними показниками метатекстові одиниці досить різноманітні: вставні та вставлені конструкції, службові слова, присудки, обставинні слова, частини речень і цілі речення.

Функціями окреслених мовних формул є вказувати на відношення між частинами висловлювання або ж на відношення між текстом, елементами якого вони є, та іншими текстами. При цьому вони передають значення ствердження, часу, причини, мети, умови, наслідку, висновку тощо.

Фаховий текст підлягає мовному членуванню на семантично завершені частини, які є відображенням частин когнітивної моделі і становлять собою єдність за тематикою, логічними, граматичними, стилістичними та комунікативними параметрами. Між складовими частинами тексту вибудовуються певні ієрархічні співвідношення, які зі свого боку диктують використання системи мовних засобів, використовуваних у тексті. Мовні засоби підтримують змістові зв'язки, що дозволяє адресатові зорієнтуватися в інформації, вичленувати у тексті головне і другорядне, додаткове і, таким чином, адекватно сприйняти висловлене.

Отже, фаховий текст являє собою графічно зафіксований акт комунікації, організований таким чином, щоб читач отримав якнайповніше уявлення про відображення фрагмента об'єктивної дійсності.

Структура спеціального тексту визначається його комунікативною спрямованістю, тому аналіз фахової мови з позицій функціонального підходу дозволяє встановити комунікативні параметри мовних одиниць різних рівнів, від яких залежить взаєморозуміння між автором та реципієнтом.

Огієнко К. О.
(м. Рубіжне, Україна)

СЛОВА-КВАНТИФІКАТОРИ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ВПЛИВУ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Сьогодні реклама стала невід'ємною частиною життя. Вона викликає почуття довіри до товару або фірми-виробника. Лінгвістичні засоби загалом та слова-квантифікатори зокрема відіграють важливу роль у психолінгвістичному впливі на покупця. Під поняттям *слова-квантифікатори* розуміємо не лише числівники, а й будь-яку іншу частину мову, яка кількісно виражає якісні ознаки.

Вивчаючи особливості мовленнєвого впливу в рекламних текстах, дослідники зазвичай зупиняються на квалітативній лексиці. Ми вбачаємо доцільним розглянути саме квантифікатори як психолінгвістичний засіб.

Мета нашої розвідки полягає в компаративному дослідженні квантитативної лексики в різномовних рекламних текстах однієї косметичної компанії. Зокрема, плануємо виявлено морфологічні, структурні та комбінаторні можливості слів-квантифікаторів, відмічено психолінгвістичний вплив одиниць, що позначають означену та неозначену кількість.

На думку С. О. Швачко, мовне поле кількості – це складний за змістом континуум, що має відповідну внутрішню структуру, включає одиниці зі значенням множини, величини, ваги, ємності, висоти, глибини, довжини, інтенсивності властивостей, об'єму, площі, розміру, росту, сили, швидкості, товщини, числа та ін. [4, с. 51]. До лексичних засобів позначення означеної кількості належать числівники, кількісні іменники, одинина, двоїна (троїна) іменників, корені числівників у похідних та складних словах. Мовні засоби неозначеної кількості, як твердить С. О. Швачко, не тільки передають кількісні відношення, але й містять оціночний компонент [3, с. 66].

За О. С. Анан'євою [1], системне відношення квантифікаторів англійської мови можна представити так: 1. Слова, які виражають певну кількість: а) одиничність; б) подвійність; в) слова зі значенням кількості і кількісні числівники; 2. Слова зі значенням невизначеної кількості: а) які передають тотальну кількість; б) позначають неточну кількість; в) зі значенням міри недискретних величин; 3. Кількісні слова, які

характеризують дію: а) зі значенням темпоральної характеристики; б) зі значенням локативної характеристики; в) зі значенням неоднорідної дії.

Шляхом суцільної вибірки всіх квантифікаторів, які ми зустріли в каталогах *Avon* [5, 6], ми отримали 264 україномовних та 396 англomовних словосполучень (до вибірки не увійшли ціни товарів без уточнювальних слів та рематизаторів, а також звичайні розміри товарів).

В українському варіанті каталогу одразу привертає увагу ціна зі знижкою: стару або стандартну ціну перекреслено, нову ціну написано поряд, шрифт більший, ніж у старої ціни, букви зазвичай чорні, лише іноді виділені червоним, якщо це тотальний розпродаж.

Часто можна побачити формат ціни на кшталт *лише за / ціни від / будь-який за 29,99 грн.*, що візуально та психологічно налаштовує покупця на ціну 20+, а не 30. Ще одне вдале рішення представлено варіантом *Будь-які три продукти за ціною двох* [5, с. 3], а також *замовляй ... за суперціною* [5, с. 40] та *повна вартість набору* [5, с. 181].

Ціни англomовного каталогу не містять десятих або сотих. Для того, щоб показати знижку, вживаються такі варіанти, як: *worth* (ціна), *save* (сума), *save up to* (сума), *Will normally be* (ціна), *Normally, half price* і т. п. Серед уточнювальних слів можна відзначити *both for* (ціна), *from just* (ціна), *just* (ціна), *any 2 for* (ціна). Вигідна пропозиція може також позначатися фразами *buy 1 choose 1 for* (ціна), *buy either ... for* (ціна).

Дозування товарів зазвичай теж не привертає увагу, якщо не потрібно підкреслити, що об'єм більший (або іноді – менший) за стандартний варіант. У таких випадках знову в нагоді стає шрифт, а також графічні засоби – частіше кола, рідше прямокутники. Колір таких фігур чорний, жовтий, червоний або білий. Серед мовних засобів можна вказати *Limo у форматі XXL* [5, с. 40], *розмір XXL* [5, с. 41]; *tote bag* [6, с. 2], *big & multiplied mascara* [6, с. 42]. Для позначення невеликої кількості в англomовному каталозі також можна знайти такі іменники, як: *spritz* [6, с. 79], *dose* [6, с. 192]. Цікавим видається таке словосполучення як *purse spray sets* [6, с. 74], у якому слово *purse* синонімічне до форманта *міні*.

Частина кількісних числівників, які описують точні параметри, тим не менше несе оцінний відтінок та покликана позитивно вплинути на покупця: *Спеціальна делікатна формула засобів підходить для дітей від 3-х років і для дорослих з дуже чутливою шкірою* [5, с. 29, 159], *15 років легендарному бренду від французького парфумера* [5, с. 43], *В 2 рази більше улюбленого аромату* [5, с. 49] та інші.

Числівник *один / 1* викликає позитивні емоції, тому що його значення припускає простоту та якість використання [2, с. 235]: *Б'юті бренд № 1 в Україні* [5, с. 1], *(Доповни ароматом топпером.) Одним, двома, трьома?* [5, с. 4], *нанести її рівномірно в один-два шари* [5, с. 82], *одним рухом* [5, с. 99, 106, 107], *всього 1 шар для насиченого кольору* [5,

с. 107], *Комплексний догляд в 1 клік* [5, с. 174]; *in 1 coat* [6, с. 17, 21, 42], *in just 1 swipe* [6, с. 17], *in 1 sweep* [6, с. 19, 39]; *1 colour-free liner for every lipstick* [6, с. 48], *our No. 1* [6, с. 98, 252], *Your One-Stop holiday shop* [6, с. 102–122]. Синонімом для *1* виступає *alone: wear alone* [6, с. 30], *use alone* [6, с. 30].

Порядковий числівник *перший / first* та його форми теж завжди мають позитивну конотацію та привертають увагу: *Вперше!* [5, с. 6], *перший подвійний аромат* [5, с. 50], *1-а помада з праймером* [5, с. 99], *1-а рідка помада, яка не розтікається* [5, с. 105], *first ever* [6, с. 4]. Іноді числівник *перший* можна побачити навіть у кількох стійких ідіоматичних словосполученнях: *кохання з першого погляду* [5, с. 43], *чистий, немов перше кохання* [5, с. 43]. До речі, в англomовному каталозі ідіоми містять інші числівники (а іноді лише іменники): *like second skin* [6, с. 5], *Take lashes to cloud 9 ...* [6, с. 43]; *light as a feather* [6, с. 5], *in a flash* [6, с. 29, 40, 43], *in the blink of an eye* [6, с. 47].

Числівники, які позначають велику кількість предметів та іменники в множині несуть відтінок гіперболізації: *Щіточка Lash Seeker складається з 300 щетинок* [5, с. 90], *тисячі волокон* [5, с. 101]; *Apply 2-3 drops of this lightweight serum* [6, с. 175], *3D plumping lipstick* [6, с. 50], *30 oranges in 1 bottle* [6, с. 175], *Protection trusted by millions of women worldwide* [6, с. 227, 229, 230].

Особливу увагу привертають числівники та іменники з темпоральними характеристиками: 1) для позначення часу, необхідного для прояву ефектів засобу (*Розкішний колір за 60 секунд* [5, с. 107], *Removes 12 hours of impurities in 30 seconds* [6, с. 191]); 2) для позначення часу, упродовж якого триває ефект косметичного засобу, при цьому може вказуватися або більш-менш точний час від 8 до 72 годин (*Стійкість аромату до 8 годин* [5, с. 36, 37, 47], *24-hour hold / lasting / moisturisation / nourishing moisture* [6, с. 207, 218, 230, 233]), або приблизний (*тримається годинами* [5, с. 105], *протягом дня* [5, с. 201, 226]; *for hours* [6, с. 22, 39, 52], *for years* [6, с. 10]).

Крім іменників та числівників перша функція може виконуватися прикметниками та прислівниками: *швидкий / швидко, експрес, миттєвий / миттєво, instant / instantly, in an instant*. Друга функція властива також прислівнику *надовго*, прикметникам: *тривалий, lasting, стійкий, суперстійкий, регулярний*. Проте кількість позначуваного прикметниками та прислівниками часу зовсім неточна і для кожної людини вона буде суб'єктивною.

Також хотілося б зазначити, що в англomовному каталозі вживається іменник *moment* (*cherish the moment with this floral locket set* [6, с. 127], *Sun-Kissed Moments* [6, с. 242]), який, позначаючи невеликий, але цінний для людини відрізок часу, має позитивні конотації та вплив на покупця.

Великий вплив на споживача у рекламі мають відсотки (12 в українському каталозі): *Довші вії до 87 %* [5, с. 11], *98 % жінок підтверджують, що їх волосся виглядає, як після салону краси* [5, с. 34] та інші. Англійський каталог містить більше відсоткових описів (19 прикладів в англійському каталозі): *100 % naturally derived mineral pigments for a luminous finish* [6, с. 38], *increase visible volume by up to 200 %* [6, с. 40] та інші, не враховуючи відсотки для позначення складу речей (наприклад, *100 % polyester, 100 % cotton*). Проте, навіть не зважаючи на покликання на відповідні дані досліджень, звітів, тестувань та внутрішні дані фірми (24 для україномовного каталогу із зазначенням номерів відповідних досліджень та кількості учасників та 16 для англійського каталогу із зазначенням кількості тижнів дослідження та учасників), ці цифри є часто суб'єктивними, оскільки оцінюють, наприклад, споживче сприйняття. Близькими до відсоткових словосполучень є вирази на кшталт *до 5 разів сильніше волосся* [5, с. 211] та *За результатами сліпого тестування 8 з 10 жінок погодилися, що "супероб'єм" – це найкраща об'ємна туш* [5, с. 82]; *9 out of 10 women recommend ...* [6, с. 8], *up to 12x extra volume* [6, с. 40], *helps your mani last twice as long* [6, с. 56], *fortifying mascara for up to 5x more volume* [6, с. 64] і т. п.

Досить чисельною та дієвою є група *n-v-1 / n-in-1*, де $n > 1$. Ця група представлена низкою товарів, як в україномовному, так і в англійському каталогах: **2-в-1**: *шампунь-ополіскувач*, **2-in-1**: *Shampoo & Conditioner*, **3-в-1**: *комплексний засіб (шампунь, ополіскувач та гель для душу)* і т. д. (до **15-in-1**).

Дуже схожими на вище названу групу є товари, які у своїх назвах або описах містять лексику, що вказує на їхню багатофункціональність: *подвійний, двосторонній, двофазний, двошаровий, вбудований; 2 ексклюзивні аромати в одному флаконі, один засіб заміняє три; perfect precision liner & colour-saturated lip in 1, colour and care in 1, Oil-in-gel*; назви, що містять знак &; назви з морфемами *double, duo, dual, duet, triple-, tri-, trio*. Всі ці засоби загалом можна віднести до груп *2-в-1* або *3-в-1*.

Отже, проаналізувавши квантитативну лексику різномовних рекламних текстів однієї косметичної компанії, спираючись на класифікації С. О. Швачко та О. С. Анан'євої, ми виявили такі морфологічні можливості слів-квантифікаторів: кількість може позначатися не лише числівниками, а й іменниками, займенниками (наприклад, *весь / all, кожний / every, each*), прикметниками, прислівниками, дієсловами. Більше того, це можуть бути і математичні знаки (+, %, x). Серед структурних та комбінаторних особливостей слід зазначити морфемно-квантифікатори, які є широко поширеними як для української, так і англійської мови, вживання слів-квантифікаторів з уточнювальними формантами, кваліфікаторами та рематизаторами,

структури типу *n-in-1* (*n-in-1*), де $n > 1$, а також словосполучення, синонімічні до цієї структури. Відмічені морфологічні, структурні та комбінаторні можливості слів-квантифікаторів мають досить вагомий психологічний вплив у рекламних текстах, підкреслюючи переваги косметичних засобів та викликаючи довіру до них. Крім того, мовні засоби доповнюються візуальними, графічними, а подекуди сенсорними (ділянки на сторінках, де можна відчутти аромат), що значно посилює ефект впливу на споживача. Ґрунтовне дослідження квантитативної лексики рекламного тексту, вважаємо, є перспективним та спонукає до подальшого осмислення проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анан'єва О. С. Вербалізація квантифікатора невизначеності "Few" англійської мови. *Наукові записки. Серія "Філологічна"*. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія". Вип. 24. 2012. С. 3–6.
2. Рева Н. Статус числівника в журнальній рекламі косметики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. Вип. 20. С. 235–238.
3. Швачко С. А. Языковые средства выражения количества в современных английском, русском и украинском языках. Київ: Вища школа, 1981. 144 с.
4. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти: навч. посіб. для студ. вузів. Вінниця: Нова Книга, 2008. 128 с.
5. Avon. 2019. No. 11. URL: <https://avon.org.ua/future-catalog#2> (дата звернення: 12.07.2019).
6. Avon. 2019. No. 11. URL: <https://www.avon.uk.com/brochure> (дата звернення: 10.07.2019).

*Орел А. С.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ЩОДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ФОНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Відзначимо, що питання становлення фонологічної системи української мови можна розглядати у вузькому та широкому тлумаченні. Якщо мовознавці досліджують становлення фонологічної системи української мови, орієнтуючись переважно на час формування літературної норми, то розвиток відповідної фонологічної системи визначають у вузькому тлумаченні (це властиве матеріалам багатьох

сучасних підручників). У широкому тлумаченні досліджують історію становлення певних фонологічних особливостей, властивих українській мові в сукупності її діалектів. До речі, Є. Д. Поливанов визначив літературну мову як сукупність споріднених діалектів [9, с. 57]. Цікаво, що, наприклад, Ю. Шевельов відносив запровадження літературної мови в Україні до часів становлення християнської культури, відзначаючи водночас відсутність у неї національного підґрунтя [12, с. 277].

Розглядаючи проблему «давньоруської мови» чи «давньоруського періоду» в історії фонологічної системи української мови, відзначимо, що деякі мовознавці починали вивчення фонологічних систем окремих (української, російської та білоруської) мов ще з праслов'янського періоду. Проте лінгвіоісторіографічний аналіз низки праць, присвячених дослідженню історичної фонології східнослов'янських мов, дозволив зробити певні висновки щодо проблеми формування мовних особливостей окремих східнослов'янських мов. На наш погляд, фонологічні риси, які з'явилися ще в праслов'янський період як діалектні, безперечно знайшли своє продовження в українській, російській та білоруській мовах, проте накопичення цих індивідуальних для кожної східнослов'янської діалектної групи мовних особливостей та виділення самостійних мов відбувалося пізніше. Як свідчить проведений аналіз, найяскравіше фонологічні особливості української мови почали виявлятися після занепаду ерів. Наприклад, у роботах К. В. Горшкової неодноразово підкреслювалося, що саме занепад редукованих спричинився до розвитку певних тенденцій у фонологічній системі російської мови. З тенденцією до занепаду редукованих В. К. Журавльов пов'язав остаточний розпад системи групофоном (силабем) та розвиток самобутніх діалектних особливостей східнослов'янських мов [5, с. 38–43]. Отже, починати історію сучасної фонологічної системи української мови доцільніше буде саме з цього періоду, що, на нашу думку, сприятиме також кращому розумінню витоків тих фонологічних рис, які на сучасному етапі відрізняють східнослов'янські мови одну від одної.

Говорячи про розвиток фонологічної системи української мови у широкому тлумаченні, тобто враховуючи всю сукупність діалектних особливостей, не можна оминати праці з історичної діалектології, цінність яких на сучасному етапі розвитку історичного мовознавства полягає у використанні переважно фонологічного підходу до висвітлення звукових процесів. Відзначимо, що в історичній діалектології склалася цікава концепція, яка, власне, набула особливого значення для всього східнослов'янського ареалу. Сутність цієї концепції полягає у відкритті низкою вчених (К. В. Захаровою, В. Г. Орловою, К. В. Горшковою, С. М. Треблер [6, с. 61; 4, с. 50; 11] та ін.) нового важливого протиставлення діалектів – центральних та периферійних. У трактуванні

С. М. Треблер, яке докладно проаналізувала С. В. Бромлей, розрізнення периферійних та центральних систем в історичному плані представлене як «широке протиставлення східнослов'янських діалектів у напрямку із заходу на схід» [1, с. 13, 23]. У монографії «Образование северновеликорусского наречия и среднерусских говоров» висловлене припущення, що виділення фонологічних рис, спільних для периферійних діалектів (спільнозахідні риси), «пов'язане з такими періодами історії діалектних груп, які передували утворенню сучасного діалектного членування мови» [8, с. 200]. Провідною для нашого дослідження є відзначена в роботі С. В. Бромлей думка про наявність безпосереднього зв'язку між окремими фонологічними фактами в периферійних російських діалектах з відповідними явищами в діалектах української та білоруської мови [1, с. 13].

Досліджуючи проблему виділення центральних та периферійних діалектних груп на території поширення сучасних східнослов'янських мов, С. В. Бромлей відзначила, що спочатку лінгвістична сутність поняття «периферійні» діалекти чітко не визначалася, не узагальнювалися лінгвістичні особливості зазначених діалектів [там же, с. 10–11]. Пізніше групою діалектологів було встановлено низку фонологічних рис «загальнозахідного» походження (відповідають периферійним діалектам) та протипоставлених ним рис «загальносхідного» походження (відповідають центральним діалектам) [8, с. 200–211]. Згодом в історичній діалектології закріпилася теза про історичну уособленість «заходу» / «сходу» або «периферії» / «центру», були також установлені різні тенденції мовного розвитку відповідних діалектних груп [там же, с. 227–229]. Однією із загальних особливостей центральних діалектів К. В. Горшкова [3], С. М. Треблер [11] та ін. вважають високий ступінь розвиненості консонантних ознак [1, с. 14]. Відомо, що, наприклад, сучасна російська мова в процесі історичного розвитку одержала фонологічну систему консонантного типу, у «давньоруський» же період у фонологічній системі домінували голосні. Периферійні східнослов'янські діалекти, за висновками С. В. Бромлей, характеризуються переважно більшою вокальністю фонологічних систем [там же, с. 14–15]. На цьому заснована й теорія С. В. Бромлей про більшу вокалізованість сонорних у зазначених діалектах, що дозволяє пояснити причини фонологічних змін [там же, с. 15].

Після занепаду редукованих відбулася низка змін, як у підсистемі вокалізму, так і в підсистемі консонантизму (подовження, асиміляції, дисиміляції, спрощення тощо), які по-різному відбилися в східнослов'янських діалектах, покладених в основу української мови. Зауважимо, що розвиток фонологічних систем східнослов'янської мовної підгрупи відзначається значною кількістю асимілятивних процесів у

підсистемі консонантизму (Л. Л. Касаткін [7, с. 55–64]), причому найхарактернішим дослідники (Є. Д. Поливанов, Ю. Я. Бурмистрович [10, с. 340–341; 2, с. 158]) визнали регресивний тип асиміляції, що зумовлено історично (вплив голосного на попередній приголосний у групофонемі, а потім силабемі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бромлей С. В. Различия в степени вокализованности сонорных и их роль в противопоставлении центральных и периферийных говоров. *Диалектография русского языка / отв. ред. Р. И. Аванесов, А. И. Горшков*. М.: Наука, 1985. С. 8–31.

2. Бурмистрович Ю. Я. Историческая фонемология последовательного ряда или цепи славянских языков, связанных отношениями «предок – потомок», от праиндоевропейского в лице его протославянского диалекта до русского. Абакан: Изд-во Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова, 2001. 227 с.

3. Горшкова К. В. Историческая диалектология русского языка: пособие для студентов. Москва: Просвещение, 1972. 160 с.

4. Горшкова К. В. Очерки исторической диалектологии Северной Руси (по данным исторической фонологии). Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1968. 192 с.

5. Журавлёв В. К. Правило Гавлика и механизмы падения славянских редуцированных. *Вопросы языкознания*. 1977. № 6. С. 30–43.

6. Зализняк А. А. О «Мемуаре» Ф. де Соссюра. *Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1977. С. 289–301.

7. Касаткин Л. Л. Об условиях фонетических ассимилятивных изменений (с точки зрения двухступенчатой теории фонологии). *Исследования по фонологии / отв. ред. С. К. Шаумян*. Москва: Наука, 1966. С. 55–64.

8. Образование северновеликорусского наречия и среднерусских говоров (По материалам лингвистической географии) / под ред. В. Г. Орловой. Москва: Просвещение, 1970. 220 с.

9. Поливанов Е. Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов (1928). *Поливанов Е. Д. Избранные труды по восточному и общему языкознанию*. Москва: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1991. С. 9–235.

10. Поливанов Е. Д. Толковый терминологический словарь по лингвистике (1935 – 1937). *Поливанов Е. Д. Избранные труды по восточному и общему языкознанию*. Москва: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1991. С. 318–506.

11. Треблер С. М. История частной системы русского вокализма с дифференциальным признаком «лабиализованность – нелабиализованность» по данным лингвистической географии (из опыта

исторических интерпретаций изоглосс). *Вестник МГУ. Филология.* 1978. № 5. С. 10–16.

12. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1056 с.

Пампура С. Ю.
(м. Слов'янськ, Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

Граматична система Європи аж до XIX ст. ґрунтувалась на лінгвістичному вченні греків у його зміненому римлянами виді. Учення про мову, які склались у Греції та Римі, складають два взаємопов'язані та водночас досить самостійні компоненти єдиної середземноморської мовознавчої традиції, що утворили вихідну античну ступінь у формуванні єдиної європейської лінгвістичної традиції.

Наприкінці XVIII ст. в науці формується принцип історизму, виникає й у XIX ст. утверджується погляд на мову як історичне явище, яке розвивається за чіткими законами. Із прийняттям цього принципу мовознавство відокремилось у самостійну науку зі своїм об'єктом дослідження та власними дослідницькими методами. Застосування в мовознавстві принципу історизму зробило актуальним висунення кожної окремо взятої мови на роль об'єкта, який заслуговує на особливу увагу серед багатьох окремих мов. Учені стали переключати свою увагу на *дослідження* специфічних, індивідуальних особливостей конкретної мови, які забезпечували їй особливе місце в складі тієї чи іншої мовленнєвої спільності, на виявлення власного шляху розвитку кожної певної мови. Відтепер у лінгвістичних дослідженнях усе більшої уваги приділяється не стільки спільному, універсальному в мовах, скільки відмінностям між мовами (і різним станам у часі певної мови).

Поєднання вже не нової ідеї різноманіття мов та нової ідеї історичної мінливості мов створило основу для формування лінгвістичного компаративізму, головна роль у якому відводилась порівняльно-історичному мовознавству, яке аж до 10 – 20-х рр. XX ст. вважалось єдиним науковим мовознавством.

Так поступово, крок за кроком, ученими різних країн створювалася основа для виформування історичного мовознавства й порівняльно-історичного методу дослідження мов. Сучасний етап мовознавства характеризується великим різноманіттям методів і лінгвістичних теорій. Проте у цій розмаїтості теоретичних концепцій і процедурних прийомів значне місце й дотепер посідає порівняльно-історичне мовознавство.

Із відкриттям порівняльно-історичного методу в теорії мови

з'явилась уява про порівняння різних мов на історичній основі. Роботи піонерів порівняльно-історичного мовознавства відрізняються за окремими твердженнями, за обсягом мовного матеріалу, що досліджується. Проте в усіх цих працях порівняння споріднених мов уперше використовується як засіб для більш глибокого дослідження мови через історію, яку проходить мова [1, с. 238].

Твердження про те, що історизм і був тим принципом, який викликав до життя порівняльно-історичне мовознавство, у методологічному аспекті є найважливішим. Поява досліджень основоположників порівняльно-історичного методу, до яких звичайно відносять Ф. Боппа, Р. Раска, Я. Грімма, О. Х. Востокова, стала можливою внаслідок застосування до мовних явищ саме принципу історизму [4, с. 23].

Ідея вивчення мови в її історичному розвитку виникла на початку XIX ст., коли більш глибоке трактування лінгвістичних фактів представниками молодогограматизму спричинило перегляд основних теоретичних засад мовознавства. Учені Лейпцизької лінгвістичної школи першими відкрито проголосили історичний принцип основним у дослідженні мови. До історичних наук відносили мовознавство представники Харківської, Лейпцизької, Московської та Казанської лінгвістичних шкіл (О. О. Потебня, П. Г. Житецький, Г. Остгоф, К. Бругман, П. Ф. Фортунатов, О. О. Шахматов, І. О. Бодуен де Куртене, М. В. Крушевський та ін.), Г. Шухардт, К. Фослер, Дж. Бонфанте, В. Пізані та ін.

Принцип історизму не втрачає своєї актуальності й у XX ст. і виступає як провідний у будь-яких лінгвістичних дослідженнях. Як підкреслював О. О. Потебня, процес пізнання має історичний характер: «Усяке пізнання по суті історичне й має для нас значення лише у відношенні до майбутнього» [3, с. 18].

У випадках, коли йдеться про порівняльне дослідження словарного складу слів, перш за все мають на увазі порівняльне дослідження спільних питомих елементів словникового складу, дослідження змін значень та використання цих елементів у ході історичного розвитку цих мов [22, с. 108].

ЛІТЕРАТУРА

1. Амирова Т. А. История языкознания: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский; под ред. С. Ф. Гончаренко. 2-е изд., стер. Москва: Издательский центр „Академия”, 2005. 672 с.

2. Артемюк Н. Д. К вопросу о сравнительном исследовании словарного состава родственных языков. *Вопросы языкознания*. 1959. № 2. С. 108–113.

3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в історії українського і російського мовознавства. Харківська лінгвістична школа : навч. посібник. Слов'янськ, 1994. 69 с.

4. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с. Бібліогр.: с. 183–216.

*Пишненко Б. М.
(м. Ізмаїл, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕЧЕНЬ З НЕРЕАЛЬНОЮ УМОВОЮ

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук, доцент **Т. В. Сорока**

Речення з нереальною умовою відіграють важливу роль як в українській, так і в англійській мовах. Вони слугують основними засобами вираження такого явища, як рефлексія, яка є важливою частиною людського пізнання світу і аналізу власних дій в минулому, сьогодні або майбутньому. Процес рефлексії включає побудову гіпотетичних шляхів розвитку подій, і людина може висловити їх у мові за допомогою складнопідрядних речень з підрядним нереальної умови, а зокрема, їх широкому спектру граматичних конструкцій.

Для адекватного перенесення змісту речення з нереальною умовою з однієї мови в іншу, перекладачу необхідно зрозуміти це речення і проаналізувати його з точки зору граматики, порівняти конструкцію оригіналу з існуючими конструкціями в мові перекладу. Англійська та українська мови мають деяку схожість, що може спростити роботу перекладача, та поряд з цим в них наявні і розбіжності, які потребують детального розгляду при перекладі.

Основні відмінності лінгвісти виділяють на рівні утворення форм і вживання умовного способу, за допомогою якого виражається нереальна умова. Семантика умовного способу в англійській та українській мовах схожа: нереальна, можлива або бажана дія. Але в англійській існує чотири непрямі способи для вираження таких дій: Subjunctive I, Subjunctive II, Suppositional і Conditional, в той час, як в українській лише один. В українській мові форма умовного способу дієслова утворюється єдиним можливим аналітичним шляхом (*дієслово в минулому часі + частка б / би*), натомість в англійській мові можливий як аналітичний шлях творення (наприклад, *would + Infinitive*), так і синтетичний (наприклад, форма Past

Subjunctive I *were*) [1, с. 127]. Тобто більшість складних речень з нереальною умовою, незважаючи на різні граматичні форми, з яких вони складаються в англійській мові, перекладаються на українську з використанням дієслова в минулому часі і часток *б* або *би* в головному реченні та сполучників *що, якщо і якби* в підрядному. Наприклад:

The world would be healthier if every chemist's shop in England were demolished. (Shaw) – Людство **було б** здоровіше, **якби** всі аптеки в Англії були знищені

She would not have done that if she disliked me. (Du Maurier) – Вона **не зробила б** цього, **якби** не кохала мене

If he were not so absent-minded, he would not have mistaken you for your sister. – **Якби** він не був такий розсіяний, він **не прийняв би** вас за вашу сестру [3, с. 141].

Інша відмінність полягає в різниці часових форм. В українській мові умовний спосіб має позачасовий характер, тобто одна й та сама форма використовується для вираження дій та умов у минулому, теперішньому і майбутньому часах. В англійській мові умовний спосіб типу Subjunctive I має три часові форми, а інші непрямі способи – Subjunctive II, Conditional, Suppositional – по дві. Отже, умова, в якій робиться посилання на минулий, теперішній або майбутній час, в англійській мові може передаватися за допомогою різних часових форм, тоді як в перекладі українською всі вони будуть висловлені в єдиній формі умовного способу. Так, для вираження нереальної умови в теперішньому та майбутньому часі в англійській мові може використовуватись часова форма Present Subjunctive II, а для вираження її в минулому часі – Past Subjunctive II. До прикладу:

Теперішній час:

If I thought it, I should never be happy again. (Dickens) – **Якби** я так думав, я **б** назавжди загубив спокій.

Майбутній час:

I like the place. I shouldn't be surprised if I settled down here. (Shaw) – Мені подобається це місце. Я **не був би** здивований, **якби** оселився тут. [2, с. 221].

Минулий час:

I shouldn't have found you, if I hadn't met him in the street this morning. (Dickens) – Я **і не знайшов би** вас, **якби** не зустрів його на вулиці сьогодні вранці.

У зв'язку з тим, що відмінності стосуються здебільшого форм вираження умовного способу, виділяють декілька поширених труднощів в перекладі речень з нереальною умовою:

1) речення з нереальною умовою з формою *should + Infinitive* при перекладі на українську зазвичай починаються зі слів *у випадку, якби / якщо раптом*. Наприклад:

If the UN should fail to produce an early settlement, are we then to wash our hands of the whole matter? – Якщо раптом ООН не вдасться домогтися найскорішого врегулювання, що ж, ми вмиємо руки і заспокоїмось на цьому?

2) речення з нереальною умовою з формою *were + infinitive* перекладаються на українську мову з використанням дієслова в умовному способі в поєднанні зі зворотами *якщо ... раптом чомусь / понад сподівання*. Наприклад:

Such a system is bound to be unpopular among most Europeans, and if the Federal party were to support it, they would undoubtedly weaken their chances in the forthcoming federal elections. – Така система, напевно, не буде користуватися популярністю серед більшості європейців, і якщо Федеральна партія раптом чомусь стала б її підтримувати, вона безсумнівно зменшила б свої шанси на перемогу на майбутніх виборах.

3) речення з нереальною умовою з вилученим союзом, що починаються з *should, would* або *had*, перекладаються на українську мову за допомогою зворотів *якби / у випадку, якби / якщо раптом / якщо трапиться, що / якби трапилось*. До того ж при перекладі слід враховувати літературний стиль оригінального речення, тому що в українській мові безсполучникове підпорядкування характерне для розмовного стилю. Наприклад:

Should inflation in Great Britain exceed expectations by the end of the year, the upsurge of the economy might itself have to be curbed before long. – У випадку, якби до кінця року інфляція в Великій Британії перевищила очікуваний рівень, можливо, незабаром довелось б стримувати підйом самої економіки.

Had he been here, he could have done it. – Якби він був тут, він міг би це зробити [5, с. 115].

Were there another revaluation, there would have to be a fundamental review of the economy. – Якби трапилася ще одна ревальвація, довелось б зробити фундаментальний аналіз економіки.

4) нереальна умова може виражатися не тільки повним підрядним реченням, але й іншими способами типу: *if + participle; given / provided + noun / pronoun; but for + noun*. Наприклад:

If given the opportunity, this industry would rapidly develop. – Якби цій галузі промисловості були надані сприятливі можливості, це сприяло б її швидкому розвитку.

Provided he took care not to tread on sensitive corns of the country's nationals, he could make a good ambassador. – Якби він подбав про те, щоб не зачіпати чутливості громадян цієї країни, він міг би стати хорошим послом.

But for their willingness to assist, this decision would never have been arrived at. – Якби не їх бажання допомогти, це рішення так і не було б прийнято [4, с. 229].

Зважаючи на наведені приклади, можна зробити висновок, що в процесі перекладу складних речень з нереальною умовою головні особливості полягають у розбіжності видів, властивостей та часових форм умовного способу дієслова в українській та англійській мовах, за допомогою якого і виражається нереальна умова. Беручи їх до уваги, перекладач здатен коректно передати зміст висловлювання мови оригіналу в мові перекладу, вдаючись, якщо потрібно, до додаткових лексичних та граматичних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков: учеб. пособие. Москва: Физматлит, 2010. 232 с.
2. Ганшина М. А., Василевская Н. М. Практическая грамматика английского языка: учеб. пособие. Москва: Высшая школа, 1995. 550 с.
3. Грамматика английского языка: учеб. пособие / Каушанская В. Л. и др. Москва: Страт, 2000. 319 с.
4. Дмитриева Л. Ф., Кунцевич С. Е., Мартинкевич Е. А., Смирнова Н. Ф. Английский язык. Курс перевода: учеб. пособие. Москва: Издательский центр «МарТ», 2005. 300 с.
5. Кутузов Л. Практическая грамматика английского языка: учеб. пособие. Москва: Вече, 2008. 239 с.

*Піскунов О. В.
(м. Слов'янськ, Україна)*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ЯК ДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ В СТУДІЯХ УЧЕНИХ КАЗАНСЬКОЇ ШКОЛИ

Метою роботи є спроба дослідження мови як динамічної системи в студіях учених Казанської школи в лінгвіоісторіографічному аспекті.

Представники Казанської лінгвістичної школи по-новому підходили до питань вивчення мови порівняно з вченими інших шкіл, особливо в методологічному аспекті. Мовознавці Казанської лінгвістичної школи (І. О. Бодуен де Куртене, М. В. Крушевський, В. О. Богородицький, К. Ю. Аппель) також розробляли нові підходи до порівняльно-історичного вивчення мови, але на іншому матеріалі; ці розвідки мали як теоретичний, так і практичний характер.

І. О. Бодуен де Куртене оперував системою з трьома елементами:

статикою, динамікою та історією. Статикою він називав опис і дослідження того, що існує; динамікою – дослідження та з'ясування умов змінюваності, а історія повинна констатувати зміни в науці. При цьому, віддаючи данину досить високому ступеню розвитку тогочасної науки, мовознавець убачав мету мовознавства в тому, щоб, «дослідивши з відповідною точністю за позитивними даними весь минулий розвиток певної мови, ретельно відмічаючи знову прагнення, які в ній з'являються, та спираючись на аналогію інших мов, воно (мовознавство – О. П.) може передбачити взагалі внутрішню майбутність цієї мови або ж реконструювати минуле, від якого не залишилось ніяких пам'яток» [2, т. 1, с. 70]. На думку І. О. Бодуена де Куртене, звуковий склад можна характеризувати описово і статично. У цих випадках, по-перше, характеризується «участь тих чи інших органів», по-друге, «можна звернути увагу на звукову динаміку». Але далі мовознавець вказує і на «третій різновид звукової характеристики мов, а саме характеристики історичного процесу розвитку звуків. Фіксують два реально даних періоди в мовному розвитку і далі намагаються з'ясувати, в якому напрямку розвинулись окремі категорії звуків і вся звукова система в цілому» [там же, т. 1, с. 133]. Але І. О. Бодуен де Куртене віддавав перевагу дослідженню «живих» мов порівняно із „зниклими”, що відновлюються тільки за писемними пам'ятками» [там же, т. 1, с. 349].

В. О. Богородицький також відштовхувався від твердження про необхідність виділяти сучасний стан мови, її статику, та історичний розвиток, оскільки, на його думку, «наукова граматики вивчає явища мови не тільки в їх сучасному стані (інакше кажучи – статично), а й в історичному розвитку (динамічно), використовуючи писемні пам'ятки, що дійшли до нас від минулих часів» [1, с. 3].

М. В. Крушевський наслідує традиції І. О. Бодуена де Куртене стосовно трьохкомпонентної системи категорій: «Звук людський може бути розглянуто трояко: 1) незалежно від місця і часу. Під місцем тут необхідно розуміти місце звука у звукових комплексах або торкання звуку з іншими звуками; 2) в залежності від місця, тобто в залежності від сусідніх звуків; 3) в залежності від часу, тобто вивчення звука в його історичному розвитку. Перше становить предмет вищевказаної антропофонічної статички, друге і третє – предмет динаміки: друге становить предмет динаміки в точному сенсі слова, третє – антропофонічної історії» [5, с. 412].

У лінгвістичній спадщині представників Казанської школи на особливу увагу заслуговує трактування мови як системи. Цього питання торкались такі вчені, як В. Гумбольдт, А. Шлейхер, молодогораматика.

І. О. Бодуен де Куртене висуває своє трактування як фонетичної

системи, так і мовної системи взагалі. Слід підкреслити, що бодуенівське трактування поняття системи ускладнюється. Спочатку мовознавець відмічає, що «фізіологічно тотожні звуки різних мов мають різне значення, згідно зі всією звуковою системою, згідно з відношеннями до інших звуків» [2, т. 1, с. 90]. На фонетичному рівні І. О. Бодуен де Куртене розглядає досить розповсюджене на індоєвропейському ґрунті явище ротацізму. Мовознавець дискутує з М. В. Крушевським, на думку якого в німецькій мові існує заміна в деяких випадках звука *s* звуком *r*, хоча в слов'янських мовах такого явища немає. І. О. Бодуен де Куртене вказує при цьому на вплив фонологічних факторів, на різнобічність звукової будови мови і доходить висновку, що «німецьке *s* тому й могло розвинути в *r*, що вся німецька звукова система була тоді зовсім відмінною від слов'янської системи, в якій *s* такій зміні не піддалося» [там же, т. 1, с. 195].

І. О. Бодуен де Куртене виділяв такі рівні мовної системи, як 1) її «зовнішня» сторона, чисто фонетична; 2) її немовна сторона, сторона семантичних уявлень; 3) її морфологічна сторона, її структури, які є основними рисами, що характеризують людські мови» [там же, т. 2, с. 163]. Більш того, на думку мовознавця, «вищевказані частини мови повинні бути пов'язані між собою тільки психічно» [там же, т. 2, с. 164].

Трактування мови як системи вплинуло на праці М. В. Крушевського. Мовознавець вказує на взаємозв'язок, коли «жодне слово не може існувати в мові, не пристосувавшись своїми зовнішньою і внутрішньою сторонами до стрункого цілого, яке називається мовою» [5, с. 411]. У мовній системі М. В. Крушевський виділяє наступні підсистеми: фонетичну, семантичну і морфологічну, які базуються на зовнішній і внутрішній подібності слів, де кожна частина слова пов'язана «окремими узами подібності з такою ж або майже такою ж частиною в тисячах інших слів» [4, с. 69].

Учені Казанської школи, на нашу думку, до вивчення історико-фонетичних явищ підходили системно і ця риса відбивається у застосуванні прийому хронологізації – у встановленні послідовності мовних процесів і в синхронізації архетипів і фонетичних законів. І. О. Бодуен де Куртене вважав одним із здобутків мовознавства ХІХ ст. саме той факт, що «почали звертати увагу на відносну хронологію змін і часову послідовність в мовних процесах, почали розрізняти в мові окремі нашарування, тобто розглядати мовні процеси в історичній перспективі, а не в одній часовій площині...» [2, т. 2, с. 7]. В. О. Богородицький також вбачав завдання дослідника в тому, щоб «розмістити ці явища за часом їх виникнення або – інакше кажучи – в їх хронологічній послідовності від найдавнішого стану до пізнього („відносна” хронологія процесів), при

чому, з переходом до історичного часу, збережені письмові пам'ятки різних віків дозволяють вже досліднику встановлювати для тих або інших явищ більш точні хронологічні дати („документальна” хронологія)» [1, с. 383]. І саме ці міркування допомагали ученим школи встановити послідовність здійснення тих або інших фонетичних законів. Так, І. О. Бодуен де Куртене відносить процес впливу приголосного *j* на наступні голосні і процес зникнення всіх приголосних на кінці складу і появу відкритих складів до періоду переходу від «прааріоєвропейського до стану праслов'янського» [2, т. 2, с. 23–25].

В. О. Богородицький вивчав історію біглих голосних і цей процес він відносить до спільнослов'янської епохи і відмічав, що «процес розвитку „біглих” голосних передував зміні 'e > 'o» [1, с. 88 – 89]. Мовознавець хронологізує явище повноголосся спільнослов'янською епохою [там же, с. 94], до «відокремлення східної (майбутньої руської) гілки слов'янської прамови» [там же, с. 395–412].

В. О. Богородицький досліджував історію приголосних і синхронізував деякі процеси. Так, на думку вченого, «пом'якшення перед палатальними голосними задньоязикових приголосних в шиплячі давніше пом'якшення передньоязикових і губних приголосних у відповідні м'які» (*к > ч, г > ж, х > ш*), причому ця зміна відбувалась в два етапи: *к > к' > ч, г > г' > ж, х > х' > ш* [там же, с. 112–115, 397–398]. Але процес еволюції задньоязикових відбувався і в іншому напрямку – вони змінювались і в свистячі: *к > ц, г > з, х > с* і на думку мовознавця «пом'якшення задньоязикових приголосних в свистячі (*цѢна* та ін.) належить більш пізній (хоча також праслов'янській) епосі в порівнянні з пом'якшенням в шиплячі» [там же, с. 114–115].

ЛІТЕРАТУРА

1. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики. Казань, 1913. С. 149–150.
2. Бодуэн де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. Т. 1. – 384 с., Т. 2. – 391 с.
3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст.– 20-і рр. ХХ ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.
4. Крушевский Н. В. Очерк науки о языке. Казань, 1883. 148 с.
5. Крушевский Н. В. Очерки по языковедению (1891) [О языке как системе; динамика, статика языка]. *Хрестоматія по истории русского языкознания* / сост. Ф. М. Березин / под ред. Ф. П. Филина. Москва:

*Проскурин И. А.
(г. Харьков, Украина)*

**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИКИ ПОЭТИЧЕСКОГО
ТЕКСТА И ЧИТАТЕЛЬСКОЕ ВОСПРИЯТИЕ (на примере
стихотворения И. А. Бунина «Уж как на море, на море...»)**

Уж как на море, на море,
На синем камени,
Нагая краса сидит,
Белые ноги в волне студит,
Зазывает с пути корабельщиков:
– «Корабельщики, корабельщики!
Что вы по свету ходите,
Понапрасну ищите
Самоцветного яхонта-жемчуга?
Есть одна в море жемчужина –
Моя нагая краса,
Уста жаркие,
Груды холодные,
Ноги лёгкие,
Лядвии тяжёлые!
Есть одна утеха не постылая –
На руке моей спать-почивать,
Слушать песни мои унывные!».
Корабельщики плывут, не слушают,
А на сердце тоска-печаль,
На глазах слёзы горячие.
Ту тоску не заспать, не забыть
Ни в пути, ни в пристани,
Не отдумать довеку.

Стихотворение И. А. Бунина «Уж как на море, на море...» представляет собой поэтическую стилизацию – «намеренную и явную ориентацию автора на ранее бытовавший в художественной словесности стиль, его имитацию, воспроизведение его черт и свойств» [6, с. 283] (в нашем случае автор ориентирован на русскую народную поэзию).

На уровне лексики стилизация проявляется в том, что автор использует устаревшие слова и формы слов (*камени; краса; уста; лядвии; утеха не постылая; унывные; горячие; заспать; довеку*).

Сюда же примыкает традиционное для народной поэзии удвоение

(яхонт-жемчуг; спать-почивать; тоска-печаль).

Намеренная архаизация лексики вынуждает читателя обратиться к толковым словарям для того, чтобы «полнокровно» осуществить восприятие текста.

Таким образом, чтение текста подобного рода представляет собой своеобразную герменевтическую процедуру. «Герменевтика – направление современной филологии, сложившееся на базе классической герменевтики – общей теории интерпретации текстов. Основной предмет герменевтики – понимание текста – ментальное осмысление, психическая переработка текстовой информации, следствие которой – правильное употребление текста и реагирование на него. Изучаются разновидности, уровни. фазы понимания. В концепции герменевтического круга интегрируются взаимодополняющие противоположенные процессы понимания: прогнозирование целостного смысла текста на основе интерпретации его элементов (путь от частного к общему) и конкретизация смысла текстовых элементов на базе первоначально извлечённого целостного смысла текста (путь от общего к частному) [4, с. 70], превращая читателя в исследователя языковых особенностей текста.

З. Я. Тураева справедливо отмечает, что «суггестивность поэтического слова, сближение далёких представлений, рождение новых ассоциативных и коннотативных значений, неявность подразумеваемого делают изучение поэтического языка особенно сложным и интересным» [5, с. 14].

Действительно, читатель, вооружившись, к примеру, «Словарём народного языка произведений И. А. Бунина», обнаруживает, что «довеку (до веку), нареч. до конца жизни», а «лядвия, и, ж. Часть ноги от таза до колена». Способствует ли эта информация осознанию смысла произведения? Едва ли. Но то, что она делает восприятие произведения «полнокровнее», несомненно.

Нельзя не согласиться с И. М. Ильинским, утверждающим, что «бунинская поэзия – не только волнение и страсть. Это особый язык внутри русского языка, это столь мастерское, столь точное и плотное расположение лучших слов в наилучшем порядке, когда замена одного из них разрушила бы всю архитектуру стиха. Каждое слово выверено на хрустальном камертоне его чувствительного ума, каждое стихотворение словно отлито из одного куса драгоценного металла. Бунин – трудный поэт и писатель: чтоб понять его, надобно изрядно потрудиться умом и сердцем. Для понимания Бунина необходимы зрелая душа, способность чувствовать слова, оттенки мыслей. До Бунина расти и расти...» [2, с. 5–6].

Об искусстве «медленного», «вдумчивого» чтения, ориентированного на то, чтобы «дорости» до автора, писали выдающиеся филологи современности Ж. Деррида [1], Д. С. Лихачёв [3, с. 248–251].

ЛИТЕРАТУРА

1. Деріда Ж. Письмо та відмінність. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 602 с.
2. Ильинский И. М. О Бунине. Москва: Изд-во Московского гуманитарного университета, 2009. 94 с.
3. Лихачёв Д. С. Раздумья. Москва: Детская литература, 1991. 318 с.
4. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов. Ростов н/Д: Феникс, 2010. 562 с.
5. Тураева З. Я. Лингвистика текста. Москва: Просвещение, 1986. 127 с.
6. Хализев В. Е. Теория литературы. Москва: Высшая школа, 2008. 437 с.

*Решетняк О. О.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРИЙОМІВ ПОБУДОВИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ

Існує чимало прийомів побудови лінгвокультурних концептів. Будь-який концепт може бути вербалізований мовними одиницями різних рівнів: лексемами, фразеологізмами, словосполученнями або реченнями. Діахронія певного знакового утворення як фрагмента картини світу уможливорює набуття такими мовними одиницями концептуального значення за умови динаміки ціннісних парадигм. Тому концепт – це не лише лексичне значення слова, а йому притаманні, крім лексико-семантичних варіантів та їхніх окремих складників з концептуальними ознаками, ще й інші ознаки, а саме: загальнонаціональні, універсальні, марковані власним досвідом чи індивідуальними уявленнями. Тобто в концепті закодована генетична, історична, культурологічна пам'ять соціуму.

Прецедентні імена першої біблійної родини мають статус концептів і функціонують як стійкі сполуки чи символи, тобто вже є символами. Вочевидь, у мові знаходять своє відбиття лише значущі, важливі концепти, наприклад: Адам – „людина з червоної глини” [2, с. 23]. І не просто людина, а першолюдина: „... на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх” (1 М. 1: 27), якій було віддано все, створене Богом, окрім дерева пізнання добра і зла. „... И блаженствовали, пребывая въ любви и общении съ Богомъ. Неизвѣстно, сколько долгое время находились они въ этомъ блаженномъ состояніи чистоты и невинности; извѣстно только, что они лишились онаго” [2, с. 24]. Проте це ще й чоловік, якого ввів змії в оману. „Адам нарушилъ заповѣдь Божию, увлеченный своей

женою, которая, прельщенная змѣемъ, вкусила отъ плода древа познанія добра и зла, Адамъ также вкусилъ отъ онаго, и симъ грѣхомъ они навлекли на себя гнѣвъ своего Создателя” [2, с. 24]. Саме через Адама все людство втратило можливість жити в райському саду і змушене так само „в поті чола здобувати хліб свій” (1 М. 13: 19). Історія першолюдини закінчується досить уривчасто; він прожив дев’яцот тридцять років, мав велику родину, проте біблійна оповідь згадує лише трьох його синів: Каїна, Авеля та Сифа. Апостол Павло назвав Адама „образом майбутнього” (Рим. 5: 14); „перша людина – з землі, земна, друга Людина – із неба Господь” (1 Кор. 15: 47), „смерть-бо через людину, і через Людину воскресення мертвих. Бо так, як в Адамі вмирають усі, так само в Христі всі оживуть” (1 Кор. 15: 21-22). Місце розп’яття Ісуса, Його страждань, погребіння та воскресіння є символічним. Голгофу (буквально череп) вважають місцем поховання Адама. Жертовна кров Ісуса окропила череп Адама, тим самим „ветхозавѣтная обрядность прекратилась, когда Онъ принесъ Себя непорочнимъ въ жертву Богу. Вѣковая борьба съ князем міра сего торжественно окончилась побѣдою креста...” [2, с. 167].

В українській мові з антропонімом Адам функціонують такі лінгвістичні одиниці, дефініції яких зааспартизовано в лексикографічних джерелах сучасної української мови: 1) „Адам і Єва – перворідний гріх” [1, с. 153]; 2) „Адам: Від Адама [починати] – від самого початку, з давніх-давен, дуже здалека” [5, с. 19]; 3) „за Адама, за часів Адама – дуже віддалені від нас часи” [4, с. 18–19]; 4) „Адамові діти – рід людський” [4, с. 18–19]; 5) „ветхий Адам – грішна людина, скинути з себе ветхого Адама – духовно оновитися, звільнившись від старих звичок, поглядів; стати новою людиною” [7, с. 815]; 6) „від Адама в ролі обст.; книжн. – з передісторії, яка мало кого цікавить, дуже здалека, від самого початку” [7, с. 100]; 7) „Адамове ребро, жарт. 1. Жінка; 2. Спільне джерело, спільна основа чого-небудь” [6, с. 743]; 8) „старий як Адам – старий як світ” [4, с. 18–19]; 9) „адамова голова, ент. – великий нічний метелик з родини сфінксів” [5, с. 19]; 10) „адамове яблуко, анат. – випнута хрящова частина гортані” [5, с. 19]; 11) „адамові сльози, книж. – горілчані напої” [7, с. 18].

Втрачаючи функцію індивідуалізації, ідентифікації, співвіднесеності з денотатом, зазнавши якісних змін у семантичній структурі, номінація Адам набуває рис апелятива, що безпосередньо впливає на рівень фразеологізації символічних значень. Антропоніму притаманний опосередкований генетичний зв’язок із денотатом власної назви, у мовленні такі зв’язки здатні до різної актуалізації. Власна назва як ім’я концепту набула ознак повідомлення, містить закодовану інформацію про значуще явище, маркована концептосферою національної мови, наприклад: Єва – допитлива жінка, яку легко спокусити. Вирішальну роль у формуванні символічних значень антропоніма відіграють асоціації, які супроводжують екстенсiональний зміст та інтенсiональне поняття, а потім

і сублімують останнє повністю чи частково. Як результат процесу відфразеологічної деривації, ім'я Єва сконденсовує негативну семантику фразеологічних зворотів, зокрема, *євина донька (онука), євине сім'я (плем'я, отроддя)*, що є власне алюзіями біблійної оповіді про причину гріхопадіння людей. В окреслених одиницях антропонім по-різному реалізує символічне значення, що генетично сягає асоціацій, пов'язаних із денотатом цієї власної назви. Відтак, біблійні антропоніми є важливим лінгвостилістичним засобом вираження емоційності, засобом моральної характеристики людини, цей факт зумовлений розширеними конотативними можливостями таких мовних одиниць.

Власні імена Книги Книг мають оцінне значення й моделюють синонімічні чи полярні ряди. Наприклад, пейоративність семантики реалізують такі біблійні антропоніми: Каїн, Валтасар, Ірод, Пілат, марковані семою зло / злочин. Бібліїзми з такими антропонімами можуть функціонувати в мові як фразеологізми, як крилаті вислови і як імена-символи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багнюк А. Символи українства. Тернопіль: Новий колір, 2008. 826 с.
2. Библейская энциклопедия. Репринтное издание. Москва: Терра, 1990. 902 с.
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.
4. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2001. 312 с.
5. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970. Т. I. 799 с.
6. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук та ін.]. Київ: Наукова думка, 2003. 1104 с.
7. Фразеологічний словник української мови: у 2 т. / уклад. Г. М. Удовиченко. Київ: Вища школа, 1984. Т. 1. 304 с.

*Роман В. В., Коротенко А. С.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У МОВІ-РЕЦИПІЄНТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.)

Процес входження іншомовної лексики до лексичного складу мови-

реципієнта є важливим і складним етапом у вивченні питання дослідження запозиченої лексики. Адаптація іншомовних лексичних елементів на новому ґрунті мовною системою й становить сутність процесу адаптації, що є своєрідною перевіркою на різних рівнях мови. Освоєння з точки зору лінгвістичних інтерпретацій полягає в тому, що воно вважається другим і при тому найбільш прогресивним етапом, ніж процес запозичення.

Поставленні в дослідженні завдання вирішуються за допомогою актуалістичного методу, який є загальнонауковим методом теоретичного рівня наукового пізнання [3, с. 6].

Перші здобутки належать таким ученим, як Я. К. Грот, Г. Пауль, О. О. Потебня, І. О. Бодуен де Куртене, М. Р. Фасмер, Р. Кляйнпауль, І. І. Огієнко, О. І. Соболевський, Е. Ріхтер, Л. Блумфільд, В. В. Виноградов, М. В. Юшманов, Г. Хюттль-Ворт, Е. Хауген, У. Вайнрайх тощо.

Лексичні одиниці, що знаходяться на різних етапах цього процесу, характеризуються різним ступенем адаптації. Процес адаптації є вирішальним етапом при дослідженні лексичних запозичень, що функціонують у мові-реципієнті на певному етапі її розвитку та обов'язковим явищем для вживання лексичних запозичень у мові-реципієнті. Більш глибоке лінгвістичне вивчення процесу іншомовних лексем у мові-реципієнті пов'язано з проблемою освоєння запозичених слів з урахуванням усіх рівнів мовної системи, а також із питанням про послідовність такої асиміляції. Під проблемою асиміляції іншомовних запозичень звичайно розуміють ступінь уподібнення цих лексем питомим словам [14, с. 245].

Єдиною класифікацією запозичених слів був розподіл слів відповідно до тверджень теорії німецьких лінгвістів, представниками якої були А. Шлейхер, Г. Хірт, О. Бехагель, Ф. Верде, які висунули ідею поділу всієї іншомовної лексики за ступенем її засвоєння в мові на *Lehnwörter* (запозичені, закріплені слова) та *Fremdwörter* (іншомовні слова). Фундатори класифікації керувались критерієм часу входження слів, не зважаючи на особливості функціонування запозичених слів. Зазначений розподіл запозичених слів відображено у багатьох студіях (Я. К. Грот, І. О. Бодуен де Куртене, Г. Пауль, М. П. Савинов, Є. Ф. Карський, І. І. Огієнко, Е. Ріхтер, В. Пізані) і був провідним у лінгвістичних дослідженнях майже до середини ХХ ст. Учені намічають послідовні етапи лексичного засвоєння іншомовних слів.

Проблема становлення й розвитку процесу адаптації була продовжена І. О. Бодуеном де Куртене. Учений виділяє декілька способів засвоєння іншомовних слів, а саме: чисто фонетичне або морфологічне, поєднання іншомовних суфіксів і закінчень питомих слів, засвоєння за допомогою словотворення (народне словотворення *Volksetymologie*) [там само]. На принцип «народної етимології» звертав увагу й М. П. Савинов [12, с. 10].

І. І. Огієнко розширює класифікацію німецьких учених і пропонує власний розподіл за ступенем засвоєння. Він виділяє три види лексичних запозичень: 1) слова, запозичені давно й цілком засвоєні в мові-реципієнті, їхнє іншомовне походження не відчувається, лексеми швидко адаптуються й мають свої похідні. Наведену групу слів учений визначає як *Lehnwörter* – слова запозичені, закріплені в мові за зразком класифікації німецьких лінгвістів, що була прийнятна в дослідженнях багатьох мовознавців зазначеного періоду; 2) слова суто іншомовні, але які вживаються в мові-реципієнті часто внаслідок того, що вони проникли до складу розмовної мови; 3) слова суто іншомовні, які вживаються дуже рідко, так звані варваризми. Ця група відповідно має назву *Fremdwörter* – іншомовні слова [8, с. 1–20].

За Д. С. Лотте, такий розподіл слів є занадто умовним і довільним, оскільки І. І. Огієнко враховує тільки звукову (фонетичну) структуру слова та його морфологічну форму [7, с. 10]. У дослідженні І. І. Огієнка намічаються методичні засади ступенів адаптації лексичного запозичення, зокрема морфологічні, фонетичні, семасіологічні та етимологічні [8, с. 1–20].

Г. Пауль, постулюючи критерії адаптації іншомовних слів, зазначає, що запозичене слово входить до лексичного складу поступово. Учений диференціює декілька ступенів вживання слів, а саме: спочатку слово починає вживатися лише у вузькому, обмеженому територіально або об'єднаному колом індивідів з однаковим культурним рівнем, які належать до однієї національної спільноти. Наступний етап – певна кількість слів залишається назавжди надбанням подібного обмеженого кола людей, у той час як інша частина слів проникає в мову різних верств населення й адаптується згідно з нормами мовної системи [9, с. 462–463].

Серед європейських учених показовим здобутком може бути класифікація запозичених слів В. Пізані за ступенем засвоєння, а саме: лексична, морфологічна, синтаксична та фонетична адаптація. Лінгвістом було ідентифіковане поняття «успадкований» і «запозичений» елемент, які співвідносяться з певними часовими межами. Розглядаючи принципи адаптації, вчений виділяє одним із перших у мовознавстві зазначеного періоду термін формальний критерій адаптації, який полягав у встановленні фонетичних та морфологічних ознак іншомовних слів, урахувавши етимологічні характеристики нових слів [10, с. 58–63].

Запозичена лексика, проходячи внаслідок міжмовного контактування етапи входження, освоєння й укорінення, зазнає впливу внутрішніх закономірностей розвитку мови-реципієнта. Цей вплив поряд із дією інших чинників може призводити або до появи в мові-реципієнті нових, або до подальшого розвитку вже існуючих закономірностей на різних рівнях мови. Це, зокрема, досить своєрідно виявляється на морфемно-словотвірному та фонетичному рівнях.

Лінгвісти апелювали до змін на фонетичному, лексичному й синтаксичному рівнях мови, проте граматичний рівень характеризували як найбільш стійкий, оскільки іншомовний вплив без морфологічного освоєння запозичених слів неможливий, який передбачає функціонування іншомовних слів згідно з правилами і морфологічними нормами мови-реципієнта.

Пристаювання іншомовних слів («чужомовних слів», за В. І. Самійленком) на фонологічному рівні досліджував й В. І. Самійленко. Учений указав на практичні вимоги щодо транскрипції й транслітерації чужомовних слів в українській мові. Як зауважував учений, якщо в мові-реципієнті немає відповідних елементів як у мові-донорі, їх все одно треба відтворити в іншомовних словах, наприклад, звуки французької мови *en*, *an*, *em*, *am* треба передавати звуками *ан* і *ам*; коли в оригінальному слові чується дифтонг *a* з носовим *n*, значить буде стиль *Ампір*, а не *Емпір*, хоча французькою пишеться *empire* [13, с. 3–11].

Під час подальшого розроблення питання морфологічної адаптації В. М. Жирмунський, як і В. В. Виноградов, указували, що нові слова виникають із словотвірного матеріалу, переважно із абстрактним значенням, або старі слова розширюють свою семантику, включаються в певні словозмінні парадигми. Через структурні відмінності у творенні морфологічних основ відбувається певне переосмислення роду та числа іменників, дієслів та інші частини мови набувають властивих для мови-реципієнта словозмінних і словотвірних афіксів [6, с. 369–370]. Пристаювання іншомовних слів до морфологічних механізмів мови-реципієнта учений пояснював вирішальним значенням продуктивних й універсальних морфологічних типів слів у німецькій мові, наприклад, відмінювання запозичених іменників здійснюється відповідно до граматичних норм категорій роду. Засвоєння англійських іменників іноді супроводжується виникненням нових спільнокореневих прикметників, менше – дієслів й іменників [там само]. Цей процес може сприяти виокремленню словотвірних елементів й утворенню дериватів.

На етапі засвоєння власне й відбувається формування нової морфемної структури слова згідно з основними законами мови-реципієнта, звичайно також із урахуванням семантичних і меншою мірою граматичних властивостей іншомовного слова. А. Доза розрізняв слова-запозичення та слова-кальки, досліджуючи фонетичні й семантичні зміни в складі слова. Він зазначав, що «асиміляція запозичених слів відбувається шляхом ліквідації одного чи двох елементів складного слова: запозичене слово може мати різну структуру: італ.: *piano-forte* скорочено до *piano*, нім.: *kirsch-wasser* – *kirsch*, англ.: *dancing-house* – *dancing* або за допомогою словоскладання» [5, с. 138].

Спираючись на міркування Ж. Вандрієса, Л. П. Якубинський натомість додає й синонімічні особливості адаптації нових слів. У випадку

синонімічності функціонування й адаптація запозичень може скластися по-різному, у той час як в інших випадках запозичення, як правило, закріплюється в мові й звичайно виходить з ужитку лише разом з реалією чи поняттям [16 с. 66].

Із приводу акцентологічних показників О. О. Потебня, спираючись на Я. К. Грота, відзначав, що «чим більше слова засвоєні народом, тим легше вони піддаються зміні наголосу, якщо тільки такій зміні не суперечать інші, постійніші й сильніші закономірності мови». За спостереженнями вченого, «якщо первісно іншомовне слово вживається в множині, гнучке у своїй вимові, тобто має рухомий наголос; це підтверджує, що народ повністю зжився з ним і зовсім забув походження слова [11, с. 140].

І. Ю. Гальчук, досліджуючи наукову спадщину О. О. Потебні, визнає, що не кожне іншомовне слово набуває в мові-реципієнті, особливо на східнослов'янському ґрунті, рухомий наголос. Це пояснюється низкою причин, а саме: фонемним оформленням, часом запозичення, кількістю складів, інтенсивністю уживання тощо. Іншомовні слова зберігають у мові-реципієнті акцент мови-джерела, для окремих лексем термін акцентуаційної адаптації може бути досить тривалим. О. О. Потебня зазначав, що запозичення з польської мови у формах множини *скарби*, *жарти*, *шлюби* не зазнали наголосових змін в українській мові [2, с. 130].

У другій половині ХХ ст. розширюється коло досліджуваних проблем, пов'язаних із процесом запозичення, що призводить до переосмислення традиційного розуміння сутності запозичення як глибокого структурного взаємовпливу різних мовних систем. Основною тезою виступає твердження Б. О. Серебреннікова про «матеріальний (сегментний) елемент, що проникає в мову унаслідок мовних контактів, а не генетичного розвитку».

Із середини ХХ ст. більшість класифікацій іншомовної лексики в системі мови-реципієнта ґрунтується за ступенем їх асиміляції (Л. П. Єфремов, Л. П. Крисін). Лінгвісти визначають адаптацію запозиченого елемента відповідно до ступеня його уподібнення лексичного складу мови-реципієнта.

Оскільки деякі невідповідності все ж таки виникають у послідовності та особливостях виокремлення ознак адаптації іншомовної лексики серед лінгвістів, які поділяють їх загалом на основні та факультативні (хоча всі критерії асимільованості можна вважати суттєвими), виникає необхідність визначення етапів адаптації іншомовного слова в теорії вивчення лексичного запозичення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. Т. 1. 384 с.
2. Гальчук І. Ю. О. О. Потебня як акцентолог. *Мовознавство*.

2010. № 4–5. С. 122–123.

3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) : монографія / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.

4. Грот Я. К. Филологические разыскания (1852 – 1892). Санкт-Петербург: тип. Мин-ва путей сообщения, 1899. Т. 2. 940 с.

5. Доза А. История французского языка. Москва: Изд-во иностр. лит-ры, 1956. 472 с.

6. Жирмунский В. М. Национальный язык и социальные диалекты. Ленинград: Гослитиздат, 1936. 297 с.

7. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминологических элементов: монография. Москва: Наука, 1982. 149 с.

8. Огиенко И. И. Иноземные элементы в русском языке. История проникновения заимствованных слов в русский язык. Киев: Тип. В. Г. Бондаренко и П. Ф. Гнездовского, 1915. 136 с.

9. Пауль Г. Принципы истории языка / вступ. ст. С. Д. Кацнельсона; пер. с нем. под ред. А. А. Холодовича. Москва: Изд. иностр. лит., 1960. 500 с.

10. Пизани В. Этимология. История – Проблемы – Метод. Москва: Изд-во иностр. лит-ры, 1956. 186 с.

11. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев: СИНТО, 1993. 192 с.

12. Савинов М. П. Народная этимология на почве языка русского. *Русский филологический вестник*. 1889. Т. XXI, № 1. С. 15–58.

13. Самійленко В. І. Чужомовні слова в українській мові. Київ: Шлях, 1918. 16 с.

14. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. Київ: Центр КНЛУ, 2003. 388 с.

15. Щерба Л. В. О Языковая система и речевая деятельность / ред. Л. Р. Зиндер. Изд. 2-е. Ленинград: Наука, 1974. 424 с.

16. Якубинский Л. П. Несколько замечаний о словарном заимствовании. *Язык и литература*. 1926. Т. 1. Вып. 1–2. С. 7–19.

17. Haugen E. The Analysis of linguistic borrowing. *Language*, 1950. Vol. 26, № 2. P. 210–231.

*Рубан А. А.
(г. Славянск, Украина)*

ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА: О ГРАНИЦАХ И КЛАССИФИКАЦИИ ПОНЯТИЯ

Литературная критика – одна из основных дисциплин литературоведения. В простейшей форме критика сводится к оценочным категориям («нравится» – «не нравится»). Любая оценка произведения в той или иной степени является субъективной, но это не отрицает ее значения. Субъективность – достоинство критика, при условии, что его позиция обусловлена не стремлением к оригинальности любой ценой, а умением находить и демонстрировать читателю те стороны художественного произведения, которые он не заметил. Искусство слова – это всегда сфера интуиции.

Литературная критика оценивает художественные произведения, обосновывает свои суждения. Она «выполняет роль творческого посредника между писателями и читателями» [9, с. 119].

Как ни существенно для критики оценивающее начало, «суть литературно-критических выступлений отнюдь не в формулировании оценок, а в их обосновании – анализ текста в его связях с литературным и общественно-историческим контекстом), так и субъективном (выражение мирозерцательно-эстетических эмоций, вызванных произведением)» [7, с. 3].

Литературно-художественная критика выступает как социокультурный регулятивный механизм, управляющий процессом формирования, функционирования, потребления художественных ценностей и связанных с ними идей (социальных, политических, нравственных, эстетических, научных, философских и т. п.) в соответствии с актуальными общественными интересами и потребностями. Однако критик не должен уподобляться «учителю», «выставляющему» баллы по определенной системе. Он выполняет свои задачи тем вернее, чем меньше ограничивается «выдвижением» оценок и чем более глубоко и впечатляюще обосновывает их, направляя тем самым мнения читающей публики. *Оценка составляет «подтекстовую» первооснову литературно-критического высказывания, а не его прямую тему»* [8, с. 3].

Критика – это *частное выражение мнения того или иного лица*. Оценка произведения – это не предмет, а своего рода «сверхзадача» литературно-критических выступлений, их определяющая функция. *Доминантой, сутью критики становится обоснование оценки.*

По самой своей природе критика «отражает борьбу в обществе старого и нового, истинного и ложного, субъективного и объективного, нормального и антинормального» [3, с. 3]. Критика динамизирует социальные и культурные процессы, чутко реагируя на все актуальные и потенциальные тенденции общественного развития, поддерживая те из них, которые воплощают направление социального и культурного процесса. Поэтому «от критики естественно ожидать целенаправленного и стимулирующего процесс действия, точного прогноза в анализе и оценках

литературного процесса, устремленности вперед» [3, с. 3].

Литературная критика соотносится с наукой о литературе неоднозначно. Опираясь на анализ произведений, она оказывается впрямую причастной научному знанию. Но бытует также критика, не претендующая на аналитичность и доказательность, являющая собой опыты субъективного, по преимуществу эмоционального освоения произведений. Поэтому критику можно разделить «на три разряда: на мудрую, аналитическую и философскую, или по преимуществу художественную» [2, с. 75].

Однако это не единственная классификация литературной критики. Она формировалась исторически, поэтому периодизация и классификация этой научной дисциплины в принципе совпадает с литературной периодизацией и классификацией. Но у истории литературы и истории литературной критики свои права на самостоятельное формирование и существование в границах литературной науки.

Литературная критика является лабораторией общественно значимых оценок литературных произведений. Это – стимулирующее начало литературоведческого знания, увлекательное и манящее распустье науки. «Критик, в отличие от историка литературы, чаще всего не имеет «истории вопроса», он лишен предшественников в изучении своего предмета. Для него открыта «стоцентная» возможность (она же – необходимость) инициативного, полностью самостоятельного выбора позиции по отношению к произведению: либо это сопереживание и приятие, либо, напротив, отчуждение и неприятие, либо, наконец, соединение этих начал» [6, с. 4].

«Критика призвана оценивать произведения своей современности и переоценивать произведения прошлого в свете идеалов своей эпохи» [4, с. 4]. Хотя, конечно же, критик должен уметь оперативно реагировать на злобу дня, исходя при этом не из сиюминутных потребностей литературы и общества, а помня о всевременном масштабе эстетических ценностей.

Итак, свойствами литературной критики являются: оперативность, обращенность в основном к современной литературной жизни, публицистическая одушевленность, стремление соизмерить недавно созданные или опубликованные и давно известные произведения.

«Судьей изящного» может быть любой человек. Поэтому можно говорить о писательской критике и читательской. *Писательская критика* – это исследование, автор которого является литератором, деятелем науки, культуры. Аналогично писательской следует выделить так называемую *читательскую критику* – еще один объект гуманитарного внимания.

Если к профессиональной критике мы относим литературно-критическую деятельность, ставшую для автора определяющим родом

занятий, «писательская критика подразумевает уже литературно-критические или критико-публицистические выступления и высказывания литераторов, основной корпус творческого наследия которых – художественные тексты» [5, с. 28]. Читательская же критика часто проникнута особым субъективным отношением, отмечена печатью непосредственности: «Каждый читатель есть сам по себе критик, ибо он думает о том, что читает» [5, с. 27].

В границах истории литературной критики рассматривается *критика литературоведения* – газетные отклики, рецензии, читательские отзывы. Критика литературоведения предполагает оперативные реакции на выход в свет новых или переиздание старых (классических) филологических исследований.

Критика предшествующих столетий была преимущественно *нормативной*. Обсуждение произведений она настойчиво соотносила с жанровыми образцами. Критика же XIX – начала XXI вв. исходит из прав автора на творчество по законам, и самим над собой признанным. Она интересуется, прежде всего, неповторимо-индивидуальным обликом произведения, уясняет своеобразие его формы и содержания (в это смысле является *интерпретирующей*). По мнению В. Е. Хализева, «оценивая и интерпретируя отдельные произведения, критика вместе с тем рассматривает и литературный процесс современности, а также формирует художественно-теоретические программы, направляя литературное развитие. В концепцию литературных критиков входит также рассмотрение давно созданных произведений в свете проблем их современности» [9, с. 120].

Слово «интерпретация» в наше время широкоупотребительное, характеризует разные явления: во-первых, обозначает определенную методологию, в свете которой на первый план выдвигается ... рассмотрение отдельных произведений, понимаемых как средоточие бесконечного множества смыслов; во-вторых, характеризует определенный аспект рассмотрения произведения, выделяемый наряду с анализом и критикой. По В. Е. Хализеву, интерпретация – это «любое как историко-литературное, так и собственно-критическое рассмотрение произведения, включающее в себя толкование его содержания, идеи, смысла. В этом отношении критика в ее преобладающих формах выступает как разновидность интерпретации» [8, с. 5].

Интерпретация синтезирует начала, близкие художественно-творческой деятельности, и собственно научные. Это – одновременно своего рода «искусство» и неповторимо-оригинальная научная деятельность. В своих познавательных истоках интерпретация в значительной мере интуитивна. Но в своих результатах она логически обоснована и упорядочена: рациональна и аналитична.

В зависимости от предмета критического рассмотрения разграничивают *собственно критику* и *полемику*. Полемика – «всякое критическое рассмотрение, имеющая своим предметом не прямо изящное, а что-нибудь имеющее к нему отношение. <...> Статья обо мнениях какого-нибудь журнала об изящном есть критика; статья о самом журнале есть полемика или просто суждение; полемика – все, что называется рецензией и простым выражением мнения о каком-либо литературном предмете. Цель критики высокая – проверка фактов умозрением, и наоборот, цель полемики – защита здравого смысла» [1, с. 259].

Итак, литературная критика – неотъемлемая часть всего литературного процесса и мировой литературы вообще. Особенно широкое распространение получает она в современной литературе. Критика основывается на анализе литературного произведения и бывает писательской, читательской, литературной и художественной. Вся, без исключения, критика является интерпретацией. Главной чертой для любого типа критики является *субъективность*. Именно эта черта и является отличительной для всех типов критики: в писательской – художник высказывает свое субъективное мнение, в профессиональной – субъективное мнение многих предыдущих художников, но для тех и для других «толчком» для так называемой «интерпретации» является эмоциональное потрясение. Поэтому писательская критика менее профессиональна. Литературная критика, как наука, имеет свой предмет осмысления и изображения, в зависимости от которого она (критика) делится на собственную критику и полемику. И критика, и полемика имеют разные цели: для критики – это проверка фактов умозрения, для полемики – защита здравого смысла.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белинский В. Г. О критике и литературных мнениях «Московского наблюдателя». *Белинский В. Г. Собрание сочинений: в 9 т.* М.: Художественная литература, 1976. Т. 1. С. 258–310.
2. Белинский В. Г. Речь о критике ... А. Никитенко. *Белинский В. Г. Собрание сочинений: в 9 т.* М.: Художественная литература, 1979. Т. 5. С. 63–124.
3. Кондраков И. В. История общественного прогресса и литературная критика. *Филологические науки.* 1986. № 2. С. 3–8.
4. Пospelов Г. Н. «Злоба дня» и перспективы истории. *Литературная газета.* 1974. 9 января.
5. Прозоров В. В. Предмет истории литературной критики (К постановке вопроса). *Филологические науки.* 1992. № 3. С. 22–30.
6. Смирнова Л. А. Судьбы русского модернизма. *Литература в школе.* 1983. № 5. С. 11–17.
7. Фридендер Г. М. «Шестое чувство» (из истории литературно-

общественных настроений 1910-х годов). *Русская литература*. 1992. № 3. С. 28–41.

8. Хализев В. Е. К теории литературной критики. *Филологические науки*. 1977. № 1. С. 3–15.

9. Хализев В. Е. Теория литературы. М.: Высшая школа, 1999. 398 с.

Рубан А. А., Логвинов Р. А.
(г. Славянск, Украина)

МОТИВ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ

Термин «мотив» в современном литературоведении с трудом поддается определению. «Мотив – это компонент произведений, обладающий повышенной значимостью (семантической насыщенностью). Он активно причастен теме и концепции (идее) произведения, но им не тождественен» [5, с. 266]. Каждый мотив обладает устойчивым набором значений. Он так или иначе локализован в произведении, но при этом присутствует в нем в самых различных формах: от повтора слова или словосочетания до тематического повтора. Мотив может выступать в виде заглавия (явный пример рассматриваемого произведения) либо эпитафии, или оставаться лишь угадываемым, ушедшим в подтекст. Важнейшая черта мотива – его способность оказываться полуреализованным в тексте, явленным в нем неполно.

Мотивы могут выступать либо как аспект отдельных произведений и их циклов, в качестве звена построения, либо как достояние всего творчества писателя и даже целых жанров, направлений, литературных эпох, всемирной литературы как таковой. Мотив может использоваться при изучении сюжетов. Еще А. Н. Веселовский в «Поэтике сюжетов» говорил о мотиве как простейшей, неделимой единице повествования, как о повторяющейся схематической формуле, лежащей в основе сюжетов. Речь идет об исторически стабильных мотивах, реализующихся в литературе нового времени как структурные мотивы. Они могут быть композиционными «скрепами» и одновременно выражением тематики и проблематики произведения.

Термин «мотив» используется и в ином значении. Так, нередко называют темы и проблемы творчества писателя. В современном литературоведении бытует также представление о мотиве как «внеструктурном» начале – как о достоянии не текста и его создателя, а ничем не ограниченной мысли толкователя произведения. Свойства мотива, утверждает Б. М. Гаспаров, «вырастают каждый раз заново, в процессе самого анализа» [2, с. 301] – в зависимости от того, к каким

контекстам творчества писателя обращается ученый. Так понятый мотив осмысливается в качестве «основной единицы анализа», – анализа, который «принципиально отказывается от понятия фиксированных блоков структуры, имеющих объективно заданную функцию в построении текста» [2, с. 301].

Подход Б. М. Гаспарова ознаменовал собой новый тип анализа – «мотивный анализ». В традиционной структурной поэтике текст представлялся в виде жесткой кристаллической решетки, иерархически упорядоченной системы уровней: звуки, слова, предложения, образы, сюжеты, идеи. В мотивном анализе текст видится скорее как запутанный клубок ниток, который исследователь старается распутать. Порой кажется, что исследовательские наблюдения произвольны. Но недаром мотивный анализ одним из прообразов имеет классический психоанализ Фрейда с его методом свободных ассоциаций, дававшим поразительные результаты в клинической практике и в литературоведческом случае позволяющим проникнуть в скрытые от автора и читателя глубины «подсознания» художественного текста.

Мотив как литературоведческое понятие имеет свои разновидности. Так, во-первых, выделяют внеличностные мотивы. Возможно, что вместо такого определения можно было бы использовать понятие «универсальное», но оно тоже имеет достаточно широкий спектр значений, используется в самых разных контекстах, в частности И. Ф. Волковым [1] при описании разного типа творческих методов и универсальных художественных систем, Е. Б. Скороспеловой [3] для обозначения нового типа обобщения в так называемой не-классической прозе XX в. (в книге «Русская проза XX века»); В. Е. Хализев [5] трактует универсальное как антропологическое. Во всех этих случаях несомненно просматривается нечто общее, связанное с пониманием человека, но подразумевает, конечно, индивидуальное видение тех или иных явлений. Тот смысл, который заложен в основополагающем понятии, можно было бы определить и с помощью понятия «трансличностное» – по аналогии с трансисторическим.

В этой связи необходимо осознать соотношение того, что мы привычно называем личностным и трансличностным применительно к человеку вообще. Понятия индивид и личность неодинаковы по содержанию. Внутренний мир личности представляет собой весьма сложную, многоаспектную, многогранную структуру, таящую в себе различные предпосылки, возможности, импульсы и реакции – собственно психические, нравственные, интеллектуально-познавательные, а также – рационального, интуитивного, сознательного и бессознательного плана. Ученые обратились к исследованию структуры личности в разных ее проявлениях по существу лишь в начале XX в., но толчком и материалом

для такого осмысления в значительной степени послужила литература, в особенности русская, обогатившая мировую бесценным опытом художественного творчества разных писателей, интересовавшихся судьбами личности разного плана. Важнейшая роль в исследовании структуры личности принадлежит, конечно, Л. Н. Толстому и Ф. М. Достоевскому. Российские ученые давно обратили внимание на специфическое изображение героев в их произведениях, подчеркнув парадоксальность в их сознании и поведении, а также поразительную сложность их характеров. Подобные тенденции явно обнаруживаются в ряде произведений И. С. Тургенева, в том числе в романе «Дым» и повести «Вешние воды», а также у таких писателей, как И. Бунин, Л. Андреев, А. Белый, А. П. Чехов. Такие реакции очень часто не осознаны, не управляемы, не обусловлены социальным статусом героя, а вызваны к жизни природными потенциями, в значительной степени общими для многих людей. Поэтому их можно назвать трансличными, универсальными.

Таким образом, размышления о трансличных и внеличных мотивах, показывают, что они являют собой очень существенный фактор в жизни людей, в развитии искусства, в частности в становлении и развитии романа как жанра, а потому оказываются предметом внимания исследователей разных областей знания, в том числе литературоведов в России и за рубежом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Волков И. Ф. Теория литературы: учеб. пособие для студентов и преподавателей. Москва: Просвещение; Владос, 1995. 256 с.
2. Гаспаров Б. М. Литературные лейтмотивы. Очерки по русской литературе XX века. Москва: Наука, 1993. 304 с.
3. Сливицкая О. В. Мотивированное и немотивированное в психологической прозе: Стендаль и Толстой. *Русская литература*. 2004. № 2. С. 80–89.
4. Скороспелова Е. Б. Русская проза XX века: от А. Белого («Петербург») до Б. Пастернака («Доктор Живаго»). Москва: ТЕИС, 2003. 420 с.
5. Хализев В. Е. Теория литературы. Москва: Высшая школа, 1999. 398 с.

*Рубан А. А., Соломко А. А.
(г. Славянск, Украина)*

ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ В ОБЛАСТИ КОМИЧЕСКОГО В
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ XX ВЕКА

Учеными неоднократно предпринимались попытки теоретического анализа и осмысления феномена смеха. *Смех* – это не только субъективная реакция на смешное (объект смеха, то над чем смеется человек), но и *комическое* – патетический смех, специфическая форма (явление) культуры. Смех выражает сущность человека и созданной им культуры. Изображение смеха (смешного) в литературе и искусстве представляет собой проявления «*смеховой культуры*» различных эпох. Смешное, эстетически оформленное в мире культуры, становится комическим и приобретает определенное аксиологическое значение и ценность.

Комическое – одна из основных родовых категорий в эстетике (наряду с прекрасным, возвышенным, трагическим и др.), наиболее сложная и труднопостигаемая. До настоящего времени учеными не установлены четкие границы термина, не существует исчерпывающей классификации приемов и способов создания комического эффекта, нет единой теории комического.

В классической эстетике, начиная с Аристотеля, существует обширная научная литература о комическом, в которой оно противопоставляется категории трагического. В XX веке, наряду с категорией комического, в науку были введены термины «*смех*», «*смеховое начало*», «*смеховой мир*». «Смех как грань сознания и поведения человека, во-первых, является выражением жизнерадостности, душевной веселости, жизненных сил и энергии и при этом – неотъемлемым звеном доброжелательного общения. И, во-вторых, смех – это форма неприятия и осуждения людьми того, что их окружает, насмешка над чем-либо, непосредственно-эмоциональное постижение неких противоречий, нередко связанное с отчуждением человека от того, что им воспринимается. Этой стороной смех связан с *комическим* (от др.-гр. «комос» – деревенский праздник). О комическом как источнике смеха (прежде всего насмешливого) писали много (Аристотель, Э. Кант, Н. Г. Чернышевский, А. Бергсон), понимая под ним некое отклонение от нормы, нелепость, несообразность; внутреннюю пустоту и ничтожность, которые прикрываются притязаниями на содержательность и значимость.

Наиболее примечательным и по-своему знаменательным явлением начала XX века стала монография известного философа А. Бергсона «Смех» (1900) [2]. Обосновывая свое понимание комического, Бергсон рассмотрел его в контексте таких важнейших философских проблем, как назначение и сущность человека, взаимозависимость социального и индивидуального, единичного и типического, природы искусства и специфики эстетического восприятия и т. п. Наряду с этим, ученый

разрабатывал и собственно методологические проблемы, т. к. задачу своего исследования видел не в том, чтобы «заклЮчить комические эффекты в весьма простую и расширенную формулировку» [2, с. 8], а в том, «чтобы определить способы производства комического» [2, с. 7]. По Бергсону, комическое люди могут воспринимать непосредственно через личные контакты с другими людьми, предметы же неодушевленного мира и животные могут быть комичными только в силу своего подобия и сходства с человеком или же находясь в какой-либо связи с ним. По мнению философа, смешным является всякий автоматизм, присутствующий в живом существе. Определяющая формула комического, по Бергсону, такова: комическое есть «живое, покрытое слоем механического» [2, с. 31].

Работа М. Бахтина «Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса» (1965) [1] на десятилетия определила собой пафос изучения смеха. По Бахтину, существенной особенностью смеховой культуры средневековья является особый *карнавальнЫй смех*, который был неотъемлемым атрибутом «празднеств карнавальнОго типа и связанных с ними смеховых действ... карнавал – это вторая жизнь народа, организованная на начале смеха» [1, с. 13]. Согласно теории ученого характерной особенностью карнавальнОго смеха является его *всенародность* (создание атмосферы всеобщего единения на почве жизнерадостного чувства) и *универсальность*: «весь мир представляется смешным, воспринимается и постигается в своем смеховом аспекте» [1, с. 17]. Такой смех амбивалентен: «он веселый, ликующий и – одновременно-насмешливый, высмеивающий, он и отрицает и утверждает, и хоронит и возрождает»; «этот смех направлен на самих смеющихся» [1, с. 17].

Книги А. Бергсона и М. Бахтина задали работу на несколько десятков лет вперед. Так во второй половине XX века появились содержательные, заслуживающие внимания работы, посвященные общим проблемам комического. Это монографии и статьи Ю. Борева [3], А. Вулиса [4], С. Голубкова [5], Б. Дземидок [6], Л. Карасева [7], В. Проппа [10], М. Рюминой [11] и др. В большинстве исследований отмечалось, что смех XX века противостоит не столько трагическому, сколько серьезному и страшному и воспринимается как «нарушение разнообразных запретов» (Н. Тамарченко). Природа смеха оказывается парадоксальной. Его структурным ядром является принцип «удвоения видимости» (М. Рюмина). Существо смеха связано с раздвоением, «смех делит мир надвое... искажает мир... он как бы возвращает миру его изначальную хаотичность... Но, разрушая, смех одновременно созидает – творит свой фантастический антимир, который несет в себе определенное мировоззрение, отношение к окружающей действительности»

[9, с. 3, 35, 203].

Особо следует отметить исследования Д. Лихачева и А. Панченко «„Смеховой мир” Древней Руси» (1976) [8]. Новаторский характер этой работы состоял в обосновании и введении в литературоведческий обиход термина «*смеховой мир*», как специфического оформления авторского «мировоззрения смеха», зависящего от общепринятых взглядов на действительность, присущих той или иной эпохе или обществу.

Словосочетание «смеховое начало», восходящее к концепциям М. Бахтина, Д. Лихачева, А. Панченко и др., еще не установилось как общепринятый термин и литературоведческая категория, хотя в последнее время употребляется все чаще. Оно может быть охарактеризовано как целенаправленное введение автором в художественную ткань смеха как константного элемента с определенной функциональной ролью. Проявления смехового начала могут быть достаточно разнообразными (ирония, пародия, сарказм, гротеск, юмор («черный юмор») и т. п.). С помощью смехового начала автор создает собственную эстетическую реальность – «смеховой мир», «опрокидывая в него все сущее» (Д. Лихачев). Таким образом, авторские смеховые сентенции, нарочито искажая настоящий мир, не разрушают его, а экспериментируют над миром, «исследуют» его и, следовательно, тоже своеобразно ищут истину.

«*Смеховой мир*» – это порождение индивидуального «мировоззрения смеха», проявляющееся в отношении к взглядам на мир в творчестве конкретного писателя. Смеховой мир имеет свою структуру, обусловленную особенностями авторской позиции, концепции мира и человека, спецификой форм повествования, отношением автора к героям и событиям своих произведений. Смеховой мир – это сложное философско-эстетическое явление, которое воплощается в конкретных произведениях данного автора. В то же время, само слово «мир» (как и в выражениях «образный мир», «художественный мир», «мир произведения» и т. п.) следует понимать как указание на универсальность и целостность обозначаемого явления, включающего в свой состав текст, подтекст, интертекст. Поэтому при определении смехового мира того или иного писателя особенно важно установить все формы взаимосвязей между текстом и предтекстом в конкретном произведении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. 2-е изд. Москва: Художественная литература, 1990. 543 с.
2. Бергсон А. Смех. Москва: Искусство, 1992. 127 с.
3. Борев Ю. Б. Комическое. Москва: Искусство, 1970. 269 с.
4. Вулис А. З. Серьезность несерьезных ситуаций. Ташкент: Изд-во лит. и искусства, 1984. 272 с.

5. Голубков С. А. Мир сатирического произведения: Учеб. пособие по спецкурсу. Самара: Изд-во Самр. пед. ин-та, 1991. 106 с.
6. Дземидок Б. О комическом. Москва: Прогресс, 1974. 223 с.
7. Карасев Л. В. Философия смеха. Москва: Рос. гуманит. ун-т, 1996. 224 с.
8. Лихачев Д. С., Панченко А. М. «Смеховой мир» Древней Руси. Ленинград: Наука, 1976. 204 с.
9. Лихачев Д. С., Панченко А. М., Понырко Н. С. Смех в Древней Руси. Ленинград: Наука, 1984. 296 с.
10. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. 2-е изд. Санкт-Петербург: Алетейя, 1997. 288 с.
11. Рюмина М. Т. Эстетика смеха. Смех как виртуальная реальность. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 320 с.

Руденко М. Ю.
(м. Слов'янськ, Україна)

ЖАРГОН В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ **(50-і рр. ХІХ ст. – 20-і рр. ХХ ст.)**

Жаргон має багату історію і здавна привертає увагу лінгвістів. Це зумовлено широкими можливостями жаргону в плані збагачення мови, його особливостями в національних мовах, відсутністю сталих критеріїв і оцінок.

Слово *жаргон* запозичено українською мовою з французької в середині ХІХ ст. У лінгвістичний ужиток слово *жаргон* проникло на початок ХХ ст.

У ХІХ ст. в Україні існувало багато різних жаргонів. Л. О. Ставицька відмічає існування в Україні на кінець ХVІІІ ст. – впродовж ХІХ ст. бурсацько-семінарського жаргону [4, с. 26, 114, 140–141]. У ХІХ ст. – на початку ХХ ст. засвідчено кримінальний, професійний жаргони. К. В. Широцький (1904 – 1906), крім бурсацько-семінарського, фіксує жаргони: морський, друкарський, шахтарський, копачів скарбів, ковалів, тюремний тощо [7, с. 175].

Субстандартну лексику учнів у 1863 р. зафіксував М. Г. Пом'яловський у творі «Нариси бурси». О. А. Аніщенко (2009) звертає увагу, що наприкінці ХІХ ст. автори літературних і мемуарних творів почали частіше звертатися до терміну *жаргон* – бурсацький, кадетський, гімназичний, інститутський, училищний та ін.

І. Щур (2006) зазначає, що одні з перших згадок про жаргонізм в українській мові зустрічаємо в часописах «Северная пчела» (1854),

«Одесский вестник» (1866). Згадки про жаргон молодих людей (учнів університетів, закритих навчальних закладів) зустрічаються в лінгвістичній літературі вже з 2-ї половини ХІХ ст. [4, с. 114]. Вивченню бурсацько-семінарського жаргону значну увагу приділив К. В. Широцький (1904 – 1906).

У ХІХ ст. – на початку ХХ ст. ще немає чіткої диференціації жаргонів, однак вже виділяються дві основні групи: 1) молодіжні жаргони, 2) професійні і корпоративні жаргони. Серед корпоративних жаргонів виділяється жаргон декласованих елементів (злочинців, злодіїв, шахраїв, гравців в азартні ігри тощо). Злодійський жаргон неможливо розглядати розрізнено від інших жаргонів, котрі з ним тісно зв'язані. Жаргон злочинців носить інтернаціональний характер.

Розуміння жаргону в ХІХ ст. – на початку ХХ ст. в різних мовах відрізняється. В українську мову з французької слово *жаргон* [jargon] запозичується в широкому значенні «Наріччя, говір, місцева мова, вимова» [2, Т. 1, с. 1312]. К. В. Широцький характеризує жаргон як специфічний і для загального розуміння не зовсім приступний запас слів [7, с. 175].

Наприкінці ХІХ ст. – початку ХХ ст. багато лінгвістів жаргон розуміли переважно як мову окремої соціальної групи. В. В. Стратен (1931) зазначав, що кожна відокремлена соціальна група, яка має свої специфічні професійні інтереси, створювала різними шляхами спеціальні слова, розвинуті в цілий жаргон. К. В. Широцький (1998) писав, що люди окремих професій і навіть станів виробляють для себе цілий запас необхідних слів, і відповідно змінюють під це всю свою мову.

Жаргонна лексика відзначається емоційністю, експресивністю, гумором. Зокрема, жартівливість, влучність, дотепність характерні бурсацько-семінарському жаргону. Задля цього бурсаки використовували навіть мову церковно-слов'янську, – мову святого Письма й церковних книг; також ласкаві й поменшуючі бурсацькі імена (наприклад: *Куньо* (Яків), *Гесьо* (Григорій)) [7, с. 177, 179]; певні суфікси: *фотографчик* – фотограф; *шинелина* – шинеля; *закусменти* – закуска [4, с. 131].

Тематичний склад бурсацько-семінарського жаргону вміщує в собі теми, зв'язані, в першу чергу, з людиною, картиною світу, биттям, покаранням, лайкою, навчанням та ін. [4, с. 118–127].

Жаргонна лексика так само, як усе в мові, історично мінлива. Жаргонні слова конкурують між собою. Усе менш виразне виявляється в значній мірі схильним до зникнення. Зміни в лексико-фразеологічному складі жаргону, тобто поява нових лексем і фразем та втрата старих, відбуваються порівняно швидко. Особливо швидко і постійно змінюється злодійська мова, вона нестійка в часі.

Швидко змінюється і бурсацько-семінарський жаргон. Й. О. Дзензелівський (1998) звертає увагу на значну відмінність

бурсацького жаргону кам'янець-подільських семінаристів станом на першу половину 50-х рр. XIX ст. порівняно з 1904 – 1906 рр. Однаковими виявилися лише 5 жаргонізмів. За 50 років у лексичному складі відбулися докорінні зміни, це став ніби інший жаргон.

Л. О. Ставицька досліджує подальшу еволюцію молодіжного соціолекту на прикладі аналізу вокабуляря, наведеного В. Щепотьєвим (1927). Постреволюційна епоха внесла суттєві зміни в молодіжну мову, збагачену за рахунок кримінального аргю, тогочасного міського фольклору. Слідів вокабуляря, наведеного К. В. Широцьким (1904 – 1906), практично немає в молодіжному соціолекті, який побутував за чверть віку (тобто в 1920-і рр.) [4, с. 136].

Незважаючи на очевидний висновок щодо мінливості й рухомості жаргонної лексики, усе ж необхідно визнати її певну стійкість.

Важливим для дослідження жаргону є питання поповнення жаргонної лексики. У XIX ст. – першій чверті XX ст. основними джерелами поповнення жаргонів (молодіжного, студентів і школярів) були діалекти, аргю, запозичення з іноземних мов, метафоризація, нормативна лексика, словотвірна деривація.

Лексичними джерелами бурсацько-семінарського жаргону є: 1) українська мова, 2) територіальні діалектизми, 3) тогочасні соціолектні системи, 4) запозичення з інших мов, 5) біблійні вислови [4, с. 127–130].

Кримінальний жаргон другої половини XIX ст. – першої третини XX ст. увібрав чимало елементів із власне лірницької мови, а також запозичень: з німецької мови, з німецького аргю, з їдиш, з польської мови, з польського аргю, з чеського аргю, з угорської мови, з циганської мови, з французької мови, з італійської мови [4, с. 172–173]. Немало жаргонізмів – з українського мовного джерела [4, с. 173]. Злодійський жаргон характеризується активним використанням метафоричних і метонімічних утворень і слабим – «механічних» прийомів маскування слів.

У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. лінгвісти звертають увагу на взаємодію жаргону з іншими формами мови, вплив жаргону на просторіччя, літературну мову. П. М. Селіщев (1928), С. О. Копорський (1927) відмічають активний вплив на мову учнів шкіл, фабрично-заводської молоді злодійського жаргону в 20-і рр. XX ст.

Є підстави стверджувати про входження в XIX ст. – на початку XX ст. елементів бурсацько-семінарського жаргону, іноді з незначними семантичними змінами, до лексичного складу української мови. Це підтверджується наявністю в словнику Б. Д. Грінченка (1907 – 1909) низки лексем, що відповідають вокабулярію бурсацько-семінарського жаргону [4, с. 138].

Завдяки працям українських дослідників соціальна діалектологія помітно просунулася вперед у вивченні теоретичних питань жаргону

минулих років. Водночас аналіз свідчить, що зазначена проблема в науковій літературі відображена недостатньо. Бракує досліджень, що узагальнюють питання вивчення жаргону 50-х рр. XIX ст. – 20-х рр. XX ст. в соціолінгвістиці, ця проблема не вивчаються комплексно, на матеріалі різних мов, в історичному розвитку. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в систематизації наукових поглядів мовознавців на жаргон, в розширенні кола досліджуваних мов, у вивченні праць відповідних авторів у лінгвоісторіографічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Санкт-Петербург: Семеновская типография (И. А. Ефрона), 1894. Т. 11А (22). 961 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Санкт-Петербург : Товарищество М. О. Фольф, 1903–1909. Т. 1. 1903. А–З. 1743, [I–VI] с. Т. 2. 1905. И–О. 2030 с.
3. Руденко М. Ю. Специфіка дослідження загальнотеоретичних проблем жаргону в соціолінгвістичних студіях європейських та американських учених (XX ст.–початок XXI ст.). *Закарпатські філологічні студії* : науковий журнал / Ужгородський нац. ун-т; голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород, 2018. № 4, т. 2. С. 74–82.
4. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
5. Толль Ф., Зотов В. Р. Настольный словарь для справок по всем отраслям знания (Справочный энциклопедический лексикон) : в 3 т. Санкт-Петербург : Издание Ф. Толля, 1863–1864. Т. 2. 1864. Д–О. 1134 с.
6. Фабричный П. Язык каторги. *Каторга и ссылка: историко-революционный вестник*. Москва: Изд-во Всесоюзн. об-ва полит. каторжан и ссыльно-переселенцев, 1923. № 6. С. 177–188.
7. Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998. Т. 6. С. 175–180.

Рябініна І. М.
(м. Слов'янськ, Україна)
Бачинська Г. В.
(м. Тернопіль, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОВИ В СТУДІЯХ Б. О. ЛАРИНА

Вважається, що лінгвістичне джерелознавство започаткувалось у

60 рр. ХХ ст. Теоретично воно було осмислене й набуло відбиття й ствердження в термінах своїх категорій і понять саме в цей час у працях проф. С. І. Коткова. Учений запропонував спеціальні терміни й схарактеризував поняття «лінгвістичне джерело» та відмінність його від поняття «пам'ятка писемності», терміни «лінгвістична змістовність джерела», «лінгвістична інформативність джерела», що сприяло роботі з опрацювання джерел [4, с. 34].

Наступним етапом у розвитку лінгвістичного джерелознавства було звернення проф. Б. О. Ларіна до записів російської мови іноземцями, що виконувалися згідно їх рідній транскрипції. Ці праці допомагають відновити не тільки лексичні особливості відображених у тих записах говорів, а й їхні звукові риси.

Працюючи над книгою Г. В. Лудольфа, учений наголошує, що ця праця містить граматику розмовної мови різних верств суспільства, але переважно панівного класу. Другу частину книги складають діалоги на різну побутову тематику, записи, які відбивають релігійні суперечки того часу, що говорять про деяких обрядах тощо. У книзі витримано тематичний план діалогів, реалістичний і точний за мовою, і ці діалоги – пам'ятка виняткова за своїм жанром, що має практичне призначення [5, с. 75].

Учений стверджує, що давні писемні пам'ятки ґрунтуються на широкому залученні значного кола іноземних джерел. І справа в тому, як і для чого вони використовуються, як вони оцінюються, у методі роботи над ними, що може спричинити помилки. Кожне джерело являє значні труднощі, і чим більш воно давнє, тим більш складне. Іноземні джерела значно важчі за свої, питомі джерела. Сумнівних місць багато й у старослов'янських літописах, що утруднює їхнє остаточне трактування, вони є й в іноземних джерелах, але це не дає підстав називати їх сумнівними – у цьому сенсі вони не більш сумнівні, ніж значна частина російських джерел. Сумнівного в сенсі недоброякісності, шкідливості тощо немає в цих джерелах [там же, с. 65].

Працюючи з книгою «Пражский словарь московитов», Б. О. Ларін підкреслює важкість попередньої розробки такого джерела, як записи східнослов'янської мови іноземцями. Лінгвіст зауважує, що відхилення від прямого та адекватного відображення російської мови обумовлені нормами французької мови. Відзначаючи правильний слух та передачу діалектних особливостей північноросійської мови засобами французької орфографії, учений присвячує «недомовкам і помилкам запису» окремий розділ, пояснюючи їх деяким послабленням уваги [там же, с. 55].

Б. О. Ларін зазначає, що іноземні джерела не мають ніякої переваги перед туземними, коли вони містять дані про літературну мову. Навіть ті

небагаточисельні з них, які вишукано складені й точні, є бідніші, заперечливіші в цьому випадку, ніж прямі російські джерела. Безцінні для нас свідчення іноземців про розмовну мову, бо вона майже не відображена в давньоруській писемності, перш за все в силу постійного усвідомленого протиставлення книжній релігійній мові мови просторіччя. Надалі вчений наводить три іноземних джерела, які він виділив серед безлічі інших, і які, на думку дослідника, при належній критичній обробці, дадуть набагато більше для реконструкції діалектів XVI – XVII ст., ніж пам'ятки московської писемності тієї доби.

Аналізуючи давньоруські джерела, Б. О. Ларін наголошує на тому, що для історії розмовної мови вони дають надзвичайно мало. Лінгвіст зазначає, що вся цінність іноземних джерел визначається цілком відповідністю питомому матеріалу, широкою мережею паралелей із російських джерел. Отже, більш точне формулювання для визначення цінності іноземних джерел повинна була б звучати так, що самі по собі дуже неточні, дуже незадовільні, ці джерела при використанні значної кількості певних паралелей із давньоруської писемності й сучасних народних говорів, дають такий результат, якого не може дати дослідження одних тільки російських джерел. Це теж потребує деякого обмеження не стосовно всіх категорій розмовного мовлення, а певної частини складу розмовного мовлення. Таким порівняльним методом, замість залученням значної кількості питомих джерел, здобуваються дуже цінні результати [7, с. 600].

У методології історичного дослідження джерелознавство виступає як розділ історичної науки, що займається методами вивчення й використання історичних джерел [6, с. 1]. У процесі свого становлення джерелознавство узагальнює науково-дослідний та археографічний досвід, який накопичувався в процесі роботи з літературно-художніми, історичними, філософськими, правовими творами у філософії, літературознавстві, лінгвістиці, історії права й інших галузях знань. Традиційно джерелознавство пов'язане з дослідницькою діяльністю історика, і тому найчастіше говорять саме про історичне джерелознавство, історичні джерела. Але очевидно, що проблеми, які спеціально розробляє джерелознавство, розглядаються не тільки в історичній науці, а й у більш широкому колі гуманітарних досліджень. Методи джерелознавства є важливими для багатьох галузей гуманітарних знань.

Джерелами, які допомагають вирішувати деякі питання історії східнослов'янських мов, можуть слугувати запозичення в східнослов'янські мови з інших мов, а також запозичення зі східнослов'янських в інші, споріднені та неспоріднені мови. У першому випадку запозичення іншомовних слів у найдавнішу добу допомагають

відродити історію цілої низки явищ у східнослов'янських мовах. З іншого боку, запозичення зі східнослов'янських мов у інші мови могли відбуватися в ті часи, коли в східнослов'янських мовах ще існували такі явища, які пізніше були втрачені. Вивчення подібних запозичень дає в деяких випадках можливість установити наявність тих або інших явищ в історії східнослов'янських мов, що не завжди вдається зробити, спираючись на факти тільки самих цих мов. Сюди ж відносяться й ті факти, які можна вилучити із записів іноземцями слів східнослов'янських мов, що відбивають ту їх вимову, яку записувач чув із вуст носіїв цих мов.

Оцінюючи публікації, здійснені Б. Ларіним, розглядаючи їх із позицій лінгвістичного джерелознавства, варто з вдячністю визнати значною удачею, що цю працю здійснив учений такої освіченості й ерудиції, якого захопила така титанічна праця. Завдяки йому історична наука про мову має рідкісні джерела – записи російської мови іноземцями. Самі ж публікації текстів, які супроводжуються унікальними довідковими матеріалами, надають такі можливості дослідникам, які ніколи б не відкрились, якби ми мали звичайне відтворення текстів фотокопіювальним способом. Зазираючи в майбутнє, Б. Ларін зауважував: «Лінгвістичне, історичне й порівняльне вивчення оброблених мною джерел – справа подальших досліджень» [5, с. 7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст. – 20-і рр. ХХ ст.). Донецьк, 1998. 222 с.
2. Дзензелівський Й. О. Ларін Борис Олександрович. *Українська мова: Енциклопедія*. Київ, 2000. С. 268–269.
3. Колесов В. В. Становление идеи развития в русском языкознании первой половины ХІХ в. *Понимание историзма и развития в языкознании первой половины ХІХ века*. Ленинград: Наука, 1984. С. 163–199.
4. Котков С. И. Источниковедческие исследования и научное издание памятников в области русского языка. *Источники по истории русского языка ХІ – ХVІІ вв.* Москва: Наука, 1991. С. 3–14.
5. Ларин Б. А. Три иностранных источника по разговорной речи Московской Руси ХVІ – ХVІІ веков / Отв. ред. д-р филол. наук, проф. А. С. Герд; Рецензенты: В. В. Колесов, Л. Я. Костючук; Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2002. 688 с.
6. Медушевская О. М. Источниковедение: Теория. История. Метод. URL: <http://avorhist.narod.ru/publish/istvet1-1-1.html>, С. 1–41.
7. Рябініна І. М. Джерела вивчення історії мови в українському та російському мовознавстві ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст. Слов'янськ: Видавець

Савченко Е. В., Топчий Н. Ю.
(г. Славянск, Україна)

О НЕОБХОДИМОСТИ ИЗУЧЕНИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ГНЕЗДА КАК КОМПЛЕКСНОЙ ЕДИНИЦЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

Словообразовательным гнездам в современной дериватологии уделяется особое внимание, поскольку исследование деривационной системы языка на уровне словообразовательных гнезд (СГ) позволяет более глубоко познать механизмы словопроизводства, выявить закономерности формирования семантики производного слова. Теоретические основы СГ впервые были разработаны в трудах профессора А. Н. Тихонова. Он определяет данную языковую единицу как «упорядоченную отношениями производности совокупность слов, характеризующихся общностью корня» [4, с. 36].

Необходимо признавать первостепенную роль словообразовательных отношений в гнезде, на основе которых решается вопрос о принадлежности слова к данному гнезду, определяется место этой единицы внутри гнезда, потому что словообразовательные отношения пронизывают гнездо сверху донизу

Признание словообразовательного гнезда как особой сложной и многоаспектной единицы создает необходимость, во-первых, определить составные части и единицы, из которых состоит СГ, во-вторых, установить типы отношений между членами СГ как системными единицами, в-третьих, охарактеризовать способы организации компонентов СГ как единой системы.

Раскроем сущность этих отношений в связи с основными составляющими элементами СГ – словообразовательной парой, словообразовательной цепью (СЦ) и словообразовательной парадигмой (СП).

Самой простой единицей СГ является словообразовательная пара. Она отражает словообразовательные связи слов в гнезде. Каждое СГ представляет собой совокупность словообразовательных пар. В гнезде столько же словообразовательных пар, сколько и производных слов. Они находятся в отношениях словообразовательной мотивации: *работать* – *заработать* («начать работать»), *работать* – *отработать* («перестать работать»). Члены словообразовательной пары включают в себя

идентифицирующий компонент – мотивирующую базу, по которому идет сопоставление единиц словообразовательной пары, и дифференцирующий компонент – аффиксы-форманты. Это дает основание квалифицировать отношения в словообразовательной паре как парадигматические, ассоциативные.

Словообразовательную пару составляют производящее и производное, связанные между собой и формально, и семантически. Формальная зависимость второго члена корреляции от первого проявляется в том, что в производном представлено производящее материально. В формальном отношении производное представляет собой сочетание производящего и форманта: *работ(а)→ работ-к-а*. Значение производного формируется на базе семантики производящего. Словообразовательные пары выступают в качестве строительного материала для СЦ и СП.

При этом в гнездах на горизонтальной оси представлена совокупность СЦ, а в плане формально-семантических отношений между производящим и производным, на вертикальной оси – совокупность всех словообразовательных парадигм, входящих в гнездо. СЦ определяется как «ряд однокоренных слов, находящихся в отношениях последовательной производности» [1, с. 121].

Исходное слово гнезда дает начало всем существующим в СГ цепочкам и определяет их структурно – семантические особенности, например: *работать – работать-ся – по-работаться, работать – работ(-а) – заграни/работа – заграниработ-ник*.

«СП – это совокупность мотивированных слов, имеющих одну и ту же мотивирующую основу и находящихся на одной ступени деривации» [2, с. 71]. Количество парадигм в СГ соответствует числу слов, выступающих в качестве производящих.

Еще одна примечательная особенность, присущая внутреннему строению русского словообразовательного гнезда – иерархичность (ступенчатость) формально-семантических отношений между входящими в него словами.

Специфика внутренней структуры СГ состоит в том, что «на уровне словообразовательной формы в плане выражения гнездо упорядочено иерархически, т. е. вхождением мелких единиц в крупные на всех деривационных ступенях» [3, с. 133].

Рассматривая взаимоотношения членов СГ «по вертикали», «по горизонтали», вольно или невольно исследователь рассматривает эту многомерную единицу в «плоскостном» измерении. Несмотря на то, что лингвисты признают наличие парадигматических, синтагматических и иерархических отношений единиц СГ, однако пока не удалось найти в исследованиях полного описания всех единиц СГ во всех трех названных

типах отношений одновременно.

На наш взгляд, синтагматика, парадигматика и иерархия словообразовательных единиц являются более сложными, чем те же явления на морфемном уровне. Сложность заключается в том, что морфемные отношения входят составной частью в отношения словообразовательных единиц, потому что словообразовательный анализ включает в себя и анализ морфемный. Следовательно, характеризуя единицы СГ, способы его организации, выявляя те или иные признаки, необходимо учитывать потенциальное и реальное воздействие парадигматики, синтагматики и иерархии морфемного уровня.

Итак, СГ является самой сложной, весьма значимой, универсальной в своем роде единицей русской словообразовательной системы, единицей, способной наиболее полно выразить все богатство средств и возможностей словообразования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Земская Е. А., Кубрякова Е. С. Проблемы словообразования на современном этапе. *Вопросы языкознания*. № 6. 1978. С. 112–124.
2. Земская Е. А. Словообразование как деятельность. Москва: Наука, 1992. 220 с.
3. Соболева П. А. Структура словообразовательного значения. *Проблемы структурной лингвистики. 1980*: сб. ст. / отв. ред. В. П. Григорьев. Москва: Наука, 1982. С. 116–133.
4. Тихонов А. Н. Проблемы изучения комплексных единиц системы словообразования. *Актуальные проблемы русского словообразования*: сб. науч. ст. / отв. ред. А. Н. Тихонов. Ташкент: Укитувчи, 1982. С. 3–13.

*Самойленко О. В., Жданов С. І.
(м. Краматорськ, Україна)*

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Англійська мова в ХХІ столітті стає справжньою *lingua franca* всіх сферах діяльності людини. Важко уявити бізнес або світ комп'ютерних технологій без англійської мови. У медичній галузі місце фахової мови все ще зберігається за латиною. Але поступово англійська займає провідне місце й у міжнародному фаховому спілкуванні лікарів. Вже сьогодні можна визначити вагомий внесок у розвиток нових термінів та новітніх регламентів(протоколів) лікування пацієнтів.

На сучасному етапі розвитку медицини та медичної термінології домінує англійська мова, як мова міжнародного спілкування. Найбільш

впливові науково-медичні журнали друкуються англійською мовою, англійська стала мовою наукових конференцій. Можна припустити, що настає новий етап в мові медицини – етап англійської медичної термінології.

Англомовна медична термінологія, має низку лексичних та структурних особливостей відмінно від латинської термінології. Але вона зберігає структурні особливості написання загально вживаних термінів, назв препаратів, синдромів, але при цьому маючи свою специфіку їх обґрунтування, перекладу та загально сприйняття.

Виокремлюють наступні етапи формування медичної термінології:

- Грецький період;
- Арабський період;
- Латинський період;
- Розвиток національної термінології(стандартизація старих термінів європейськими мовами);
- Англійський період – це новий етап розвитку медичної термінології, який замінив на міжнародному конгресі роль латинської мови, яка була однією загально прийнятою мовою лікарів світу.

Англійські терміни, такі як *flapping, screen, hospice, shunt, nurse, healer, tray, check up, inlay* запозичені з англійської мови, та використовуються майже без змін в країнах Європи, більше того, поступово ці лексеми асимілюються у мовах-реципієнтах та втрачають ознаки барбаризмів.

Утворенню медичних термінів також сприяє тісний контакт медицини з різними науками. Дуже часто основою для побудови медичного терміну слугує метафоричний або метонімічний перенос:

Abdominal ring – пахове кільце (метафоризація за формою предмету (переважно такі асоціації утворюються аналітично – за зовнішньою і функціональною ознаками);

Splanchnic wall – стінка внутрішнього органа (метафоризація, пов'язана з назвами будівель, приміщень, споруд та їх елементів (утворюються за зовнішньою схожістю, ознакою локалізації тощо);

Endolymphatic sac – ендолімфатичний мішок (метафоризація за формою, зовнішнім виглядом);

Abrasion spoon – кюретка (метафоризація за формою);

Agar plate – шар живильного середовища (метафоризація за формою та консистенцією);

Incontinence bag – сечоприймач або калоприймач (метафоризація за функціональним призначенням).

Можна зробити висновок, що в основу складання медичних термінів входять не тільки симптоми та синдроми, назви діючих речовин, лікарських рослин, а й загально вживана лексика, і з цього ми можемо зробити висновок про наявність певних принципів утворення термінів

медичної галузі, які є універсальними для більшості мов.

Англомовні медичні терміни поділяються на:

1. Прості – вони складаються з одного слова (*allergy*);
2. Складні – складаються з двох слів, та можуть писатися через дефіс (*nurse-technician*);
3. Терміни-словосполучення, які складаються з декількох компонентів (*internal cardiac massage*).

У свою чергу терміни-словосполучення поділяються на три типи:

1. Терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які при вживанні окремо не втрачають свого прямого значення (*ischemic heart disease*);
2. Терміни-словосполучення, компонентом якого є медичний термін та слово загальноживаної лексики (*X-ray viewing box*).
3. Терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами загальноживаної лексики, а тільки їх словосполучення є терміном (*Gram-positive*).

Також характерною рисою медичної термінології, є наявність численних термінів-епонімів. Обов'язковою складовою такого терміна є власна назва, яка при перекладі українською мовою зазвичай транскрибується: *Lyme disease* – хвороба Лайма; транслітерується: *Addison's anemia* – анемія Аддісона.

На сьогоднішньому етапі розвитку медичної термінології можна говорити про новий етап розвитку спеціалізованої лексики – англійський (за аналогією до латинського, арабського, грецького).

Все частіше нові терміни утворюються за моделями та принципами цієї сучасної європейської мови, із залучення лексичного матеріалу сьогодення, лишаючи позаду класичні мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гимер Н. Вторинна номінація як спосіб творення нових фахових назв у лексиці косметики та косметології. *Проблеми української термінології: зб. наук. пр.* Львів, 2012. С. 101–103.
2. Навчук Г. В. Українська медична термінологія на сучасному етапі: проблеми впорядкування. *Буковинський медичний вісник.* 2010. Т. 14. № 4. С. 163–166.
3. Цісар Н. Системотворчий потенціал вторинних медичних найменувань. *Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”.* 2010. № 675. С. 54–56.

*Самойленко О. В., Карнач Н. С.
(м. Краматорськ, Україна)*

ВТОРИННІ СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ У ГІНЕКОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Сучасне життя суспільства характеризується стрімким зростанням темпів розвитку науки і техніки, що, в свою чергу, веде до подальшого удосконалення мови цих галузей, зокрема наукової та технічної термінології.

Визначення специфіки, механізмів утворення та словотворчих особливостей термінологічних одиниць у англійській науковій галузі, і, зокрема, в медичній, є досить актуальним, оскільки саме англійська мова є міжнародною мовою наукового спілкування та технічного прогресу.

Важливість вивчення сучасної медичної терміносистеми зумовлюється зростанням значення медицини для вирішення нагальних проблем, пов'язаних із здоров'ям людини. Зі збільшенням значимості спеціальної лексики в сучасній мові та внаслідок швидкого розвитку багатьох сфер людської діяльності актуальним стає комплексне вивчення терміносистем, у тому числі й медичної. Сучасна медична термінологія є системою медичних термінів – мовних знаків у спеціальній функції носія інформації про систему наукових знань і практичних заходів, поєднаних метою діагностики, лікування і попередження хвороб, збереження і зміцнення здоров'я та працездатності людини, подовження життя. Формування медичної терміносистеми відбувається як за рахунок відбору термінів з інтернаціонального фонду, так і за допомогою одиниць германського походження, включаючи кореневі дієслова, які здатні набувати термінологічних значень та брати участь у процесі творення медичних термінів різних тактів деривації. Слід зазначити, що медична термінологія – це комплекс термінологій великої кількості медично-біологічних, клінічних і фармацевтичних дисциплін.

Фахівці із цієї проблематики виділяють три основні групи термінів, а саме:

– група термінів анатомічної і гістологічної номенклатури, що охоплюють найменування анатомічних й гістологічних утворень (номенклатура – перелік назв, термінів, тощо, які вживаються в якій-небудь галузі науки, виробництва і т. д.);

– група термінів клінічної термінології, до якої слід відносити терміни терапії, хірургії, акушерства й гінекології, неврології, офтальмології, психіатрії та інших клінічних дисциплін;

– група термінів фармацевтичного спрямування. Сюди слід віднести назви лікарських форм, лікарських засобів, хімічну номенклатуру латинською мовою, назви лікарських рослин тощо.

Якщо говорити про клінічну термінологію, то слід зазначити, що це всі ті терміни, з якими студент-медик зустрічається на лекціях з різних клінічних дисциплін. На відміну від анатомічно-гістологічної

номенклатури, де вкоренилась латинська мова, в клінічній термінології слова переважно давньогрецького походження. Передусім від цієї беруть початок назви медичних дисциплін: терапія, педіатрія, хірургія, психіатрія та ін. Переважне вживання слів давньогрецької мови пояснюється не лише історичними причинами. Властивістю клінічної термінології є її системність, яка зумовлена вживанням слово-утворюючих елементів: "корінних" слів, префіксів, суфіксів, що позначають відповідні медичні поняття. Це можливо побачити в різних галузях медицина. І як наприклад, можливо узяти гінекологію.

Гінекологія (від грец. γυναικα – «жінка» і λόγος – «вивчення») – галузь медицини, що вивчає захворювання, характерні лише для жіночого організму, і насамперед, захворювання жіночої репродуктивної системи. Найточнішим чином гінекологія пов'язана з акушерством, що вивчають явища в жіночому організмі, пов'язані з вагітністю та пологами, від моменту зачаття до кінця післяпологового періоду. Тісно гінекологія пов'язана з хірургією та іншими галузями практичної медицини. Як і інші клінічна термінолога має давньогрецьке та латинське походження, тому і гінекологія не є винятком у цьому всьому.

Вторинні назви термінологічної мікросистеми акушерства і гінекології зазвичай виникають унаслідок метафоризації й метонімізації загальноживаних слів або термінів інших терміносистем. Відомо, що метафора є перенесенням за схожістю, через що два об'єкти, часто кардинально різні за походженням та призначенням, ототожнюються на основі певної риси, як правило, спільної для обох. Це дає підстави вважати, що метафора і вмотивовує термін, і може слугувати своєрідним маркером для тлумачення його значення нефахівцями. Серед термінів акушерства і гінекології виокремлюються метафоричні поняття, які дають прагматичну орієнтацію через різні асоціативні зв'язки.

Г. О. Морозова визначає, що вторинна номінація як спосіб творення термінів акушерства і гінекології представлена:

1) назвами організмів та їх частин. Наприклад,; *поліп* – безстатева стадія розвитку або життєва форма тварин, часто у вигляді колоній або нашарувань і *поліп* – аномальне розростання тканин, що виступають над слизовою оболонкою [1, с. 346]. Назва виникла через зовнішню схожість і принцип локалізації, пор.: *плече* – частина тулуба від шиї до руки; верхня частина руки людини або передньої кінцівки тварини до ліктьового суглоба і *плече* – ділянка хромосоми, розташована на *одному боці з центромерою*; *ріг* – *твердий звужений на кінці* кістковий нарост на голові деяких ссавців і *ріг* – ділянка тіла матки, що відповідає місцю впадіння труб [1, с. 43] тощо;

2) назвами будівель, приміщень, споруд та їх елементів (утворюються за зовнішньою схожістю, ознакою локалізації тощо). Напр., слово *склепіння* означає “опукле куполоподібне покриття або перекриття,

що з'єднує стіни, підпори споруд, мостів тощо". Гінекологічний термін **склепіння** зафіксований із значенням "куполоподібне утворення, простір між стінкою піхви й піхвовою стінкою матки" [1, с. 13]. Базою для виникнення цього терміна стала асоціація за ознакою "куполоподібний". Див. також: *переддвір'я (присінок) піхви, стінка матки, тазове дно* та ін.;

3) функціональними ознаками об'єктів, наприклад: **пробка** – загальне найменування затичок різного призначення (для закупорювання бочок, пляшок і т. ін.) і **пробка** акуш.-гін. – виділення з піхви шийкового слизу, який закриває пологовий канал під час вагітності [1, с. 42]; **кора** – верхній шар чогось, оболонка і кора акуш.-гін. – захисний шар органа [1, с. 20], напр., кора яєчника, кора надниркової залози;

4) формою предметів (переважно такі асоціації утворюються аналітично – за зовнішньою і функціональною ознаками). Так, за ознакою 'вмістище, функція вміщувати що-небудь' виник термін акушерства **міхур** – наповнене амніотичною рідиною вмістище, в якому розвивається плід [1, с. 18] за асоціативним зв'язком із загальноживим словом / **міхур** – вмістище для зберігання і перевезення сипких тіл і різних речей з грубої тканини тощо.

Терміноутворення є складним когнітивним процесом. Походження термінів відбувається під впливом наступних факторів: виявлення нових об'єктів навколишньої дійсності, які отримують відповідну номінацію; наукових понять в людській свідомості; необхідності передачі знань про нові поняття. Когнітивно-ономасіологічна модель породження медичного терміна має інтегративний характер і складається з ряду етапів: мотиваційного (апперцепції), змістоутворюючого (інтеріорації і внутрішнього програмування) і вербального (селекції, парадигматизації, синтагматизації).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гінекологія: підручник / за ред. акад. НАН України В. І. Грищенко, проф. М. О. Щербини. Київ: Медицина, 2007. 360 с.
2. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.
3. Цісар Н. Системотворчий потенціал вторинних медичних найменувань. *Вісник нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2010. № 675. С. 54–56.

*Святченко В. В.
(м. Слов'янськ, Україна)*

**МОВА ЯК СИСТЕМА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ
20-х – 60-х рр. ХІХ ст.: ГЕНЕТИЧНЕ ОТОТОЖНЕННЯ ФАКТІВ**

Лінгвісти 20-х – 60-х рр. ХІХ ст. досліджували одиниці фонологічного рівня мови. Для мовознавства ХІХ ст. в цілому це певним чином стало традицією.

У генетичному мовознавстві ХІХ ст. системний підхід до мови виявився перш за все в прийомі генетичного ототожнення фактів [6, с. 34–35]. Приєднаємося до твердження В. А. Глуценка, що саме у виявленні фонетичних кореспонденцій і в їх реєстрації лінгвісти підійшли до визначення системних характеристик мови, хоча й у порівняно обмеженій галузі мовних явищ [4, с. 32; 6, с. 34].

Відкриття О. Х. Востоковим носових і редукованих голосних у праслов'янській мові завдяки порівнянню кириличних *юсів* і *єрів* з голосними сучасних слов'янських мов у генетично тотожних морфемах і стало виявленням системної інтерпретації мовних явищ у їхній історії. І. І. Срезневський ставить перед мовознавцями завдання «відрізнити давні форми від нових», для чого необхідно «не випускати з уваги загального ходу змін мови, розуміти хід змін інших споріднених мов і нарідч» і за допомогою «методи порівняльної» вивчати в пам'ятках «уривчасті залишки старовини» [5, с. 34]. У зв'язку з цим можна відзначити, що О. І. Бодуен де Куртене бачив одну з найважливіших особливостей мовознавства ХІХ ст. в тому, що вчені почали розрізнявати в мові різні за часом нашарування [1, т. 2, с. 7]. Лінгвісти першого періоду європейського генетичного мовознавства, за періодизацією В. А. Глуценка [4, с. 7], усвідомлювали ототожнювані звуки як продукт ряду епох; вони ототожнювали факти різної хронології, відбиті в сучасних мовах і в давніх писемних пам'ятках.

Класичним прикладом є відкриття О. Х. Востоковим носових голосних у праслов'янській мові. Воно стало можливим завдяки системному порівнянню кириличних *юсів* з носовими голосними звуками сучасної польської мови: зокрема, старослов'янському **ржка** «рука» відповідає польське **reka** [3, с. 8–9]. Генетичне ототожнення однієї й тієї ж морфеми, а звідси й усіх звуків у ній у старослов'янській і сучасній польській мовах забезпечило розшифрування фонетичного значення *юсів*. Однак якісні характеристики (артикуляційні ознаки) спільнослов'янських носових голосних і шляхи виникнення цих звуків для мовознавців першого періоду залишилися багато в чому нез'ясованими.

На застосуванні прийому генетичного ототожнення фактів у цей час відбилася й певна обмеженість історичного підходу до мовних явищ. Так, М. О. Максимович розглядав редуковані **ь і ь** як специфічну старослов'янську рису, не властиву іншим давнім слов'янським мовам [8,

с. 71, 76].

На думку В. А. Глуценка, розкриваючи процеси історичного розвитку східнослов'янських мов, мовознавці цього періоду звертаються більшою мірою до прийому генетичного ототожнення фактів, ніж до процедури лінгвістичної реконструкції, хоча остання постійно вдосконалюється. Використання прийому генетичного ототожнення фактів дозволяє відрізнити хронологічно різні нашарування, встановлювати фонетичні паралелі між спорідненими мовами [4, с. 27].

Як зазначає О. В. Піскунов, усвідомлюючи ототожнювані звуки як результат ряду епох і порівнюючи кириличні *юси* з носовими голосними польської мови, О. Х. Востоков розкриває фонетичне значення *юсів* [3, с. 1–27], показує закономірність звукових змін голосних, встановлює фонетичні відповідності в споріднених мовах. Але артикуляційні характеристики носових голосних не були з'ясовані [9, с. 118].

І. І. Срезневський та Ф. І. Буслаєв відзначили різні рефлекси давнього [ĕ] у старослов'янській та сучасних їм слов'янських мовах: сербській, чеській, польській [2, с. 49; 11, с. 44–45]. Зокрема, російському [л'эс] відповідають українське *ліс*, сербське *лїјес*, чеське *les*, польське *las*. На думку Ф. І. Буслаєва, у старослов'янській мові [ĕ] звучав як [a] [2, с. 48–49]. Така реконструкція стала можливою завдяки генетичному ототожненню голосних звуків на місці давнього [ĕ] у генетично тотожних морфемах.

М. О. Максимович, розглядаючи явище повноголосся і порівнюючи факти різних слов'янських мов, ототожнює такі форми, як російське *но́ровъ* або *норóвъ*, старослов'янське *нравъ*, польське *narow* або *narów*, хорватське та сербське *parav* [7, с. 90].

Як зазначає В. А. Глуценко, компаративісти 20-х – 60-х рр. тлумачили історію звуків, форм і мови взагалі як дивергентний процес, тобто процес розщеплення, розходження мовних елементів і мов [4, с. 26]. Таке тлумачення історії звуків, форм і мови було узагальнено А. Шлейхером в його «Компендії». На думку сучасних лінгвістів, ця праця мала за мету відтворити праіндоєвропейську мову і прослідкувати її розвиток в кожному з її відгалужень [там само, с. 28]. При цьому основну увагу А. Шлейхер приділяв фонетичній субстанції досліджуваних мов, а потім вже їх морфологічним особливостям. Результат цих досліджень у сфері взаємовідношень мов та визначенні послідовності процесів їх формування були представлені в шлейхерівській моделі «родовідного дерева».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т. Москва, 1963. Т. 1. 384 с., Т. 2. 391 с.
2. Виноградов В. В. История русских лингвистических учений.

Москва, 1978. 252 с.

3. Востоков А. Х. Рассуждения о славянском языке, служащее введением к грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оногo письменным памяткам. Филологические наблюдения / Издал по поручению 2-го отделения Академии наук, И. Срезневский. Санкт-Петербург, 1865. С. 1–27.

4. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст. – 20-і рр. ХХ ст.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; відп. ред. О. Б. Ткаченко. Донецьк, 1998. 222 с.

5. Глущенко В. А., Орел А. С. Порівняльно-історичний метод в українському мовознавстві: Харківська лінгвістична школа: навчальний посібник для здобувачів філологічних факультетів. Слов'янськ, 2017. 116 с.

6. Кубрякова Е. С., Мельников Г. П. О понятиях языковой системы и структуры языка. *Общее языкознание: Внутренняя структура языка*. Москва, 1972. С. 8–91.

7. Максимович М. А. Начатки русской филологии. Собр. соч. Языкознание. История словесности. Киев, 1880. Т. 3. 745 с.

8. Максимович М. А. Новые письма к М. П. Погодину: О старобытности малороссийского наречия. *Максимович М. А. Собрание сочинений*. Киев, 1880. Т. 3. С. 273–311.

9. Піскунов О. В. Дослідження мови як динамічної системи в працях учених Казанської школи. *Актуальні проблеми лінгвістичної методології та історіографії як найважливіших галузей науки про мову: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції (Слов'янськ, 18–19 жовтня 2017 р.)*. Слов'янськ, 2017. С. 181–185.

10. Святченко В. В. Системність мови в європейському мовознавстві ХІХ – початку ХХ ст.: фонетико-фонологічний рівень: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донбаський державний пед. ун-т. Слов'янськ, 2019. 252 с.

11. Срезневский И. И. История русского языка: Курс 1849–50 года. Мысли об истории русского языка. Москва, 1959. С. 9–132.

12. Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва, 1959. С. 16–81.

13. Срезневский И. И. Русское слово: избранные труды: учебное пособие. Москва, 1986. 176 с.

Сорока Т. В.
(м. Ізмаїл, Україна)

COGNITIVE LINGUISTICS: CURRENT STATUS

The rise of cognitive science as an "umbrella category" covering Linguistics as well as much work in Psychology, Philosophy, Computer Science, artificial intelligence, and consciousness studies, has come about largely through the influence of Chomsky and his school. Cognitive scientists see the autonomous structure of language as providing the key to the structure of the mind. They believe that creating the most efficient model of artificial intelligence is the best possible way of discovering how the mind operates.

Cognitive Linguistics emerged in the 1980s and sometimes it is connected with a symposium in Luisburg, organized by Rene Dirven in 1989 and establishing an International Cognitive Linguistic Association, participating nowadays in special publications on Cognitive Linguistics. Its emergence was caused by a new understanding of language and stressing in it (in close connection with the ideas of cognitive science) its psychic and mental aspect. The definition of language as a cognitive or cognitive-processional phenomenon, the accent on the fact that language gives information about the world, that it is many-sidedly connected with this information procession, that it is immediately related with the formation, arrangement and improvement of the information as well as the ways of its representation, that it, eventually, provides communicative processes transferring enormous layers of knowledge led to the establishment of a new trend in linguistic investigations.

There are different trends characterized by their general cognitive arrangement and demonstrating schemes of various types of Cognitive Grammars, Cognitive Discourse Studies, Cognitive Lexicologies. There are also varieties of Cognitive Semantics: Prototypical Semantics, Conceptual Semantics and Frame Semantics. The most important cognitive problems are: categorization and conceptualization, language picture of the world, correlation of language with cognitive structures, parts of speech etc. – everything that is connected with highlighting mental representations by language forms. It is important to stress that although representations are considered to be symbolic units (standing instead of something else), Cognitive Linguistics comes into contact with Semiotics and a part of emerging problems in this connection (iconicity and index signs, the correlation of sign bodies with the concepts, they are designed to render, varieties of sign types, depending on their length and level, etc.) affect the realms of both sciences and may be solved only at their joint [1, p. 196].

If Cognitive Psychology deals with all human cognitive faculties and their interaction, and Cognitive Linguistics – only with such a cognitive faculty as language, the latter is nevertheless connected with Cognitive Psychology, describing the interaction of various cognitive faculties in different spheres of human activities.

Cognitive Linguistics is nowadays represented by three main approaches:

- 1) the experiential view;
- 2) the prominence view and;
- 3) the attentional view of language.

The main claim of the experiential view is that instead of postulating logical rules and objective definitions on the basis of theoretical considerations and introspection a more practical and empirical path should be pursued. E.g., one can ask language users to describe what is going on in their minds when they produce and understand words and sentences. As experiments have shown, people will not only state that a car has a box-like shape, wheels, doors and windows, that it is driven by an engine and equipped with a steering wheel, an accelerator and brakes, and that it has seats for the driver and the passengers. More likely than not, it will also be mentioned that a car is comfortable and fast that it offers mobility, independence and perhaps social status. Some people may connect the notion of car with their first love affair, or with inquiry if they were once involved in an accident.

By adding these attributes, people include associations and impressions which are part of their experience. While the last two items (*first love affair, inquiry*) point to a very personal subjective experience, attributes like *comfort, speed, mobility* and *independence* seem to be part of our communal experience of cars. These attributes obviously go beyond the objective description produced by linguists schooled on logical principles. Unlike the introspection of these linguists, the attributes collected from laypersons seem to reflect the way we perceive the world around us and interact with it. The wide and varied experience that we have of cars is also helpful when it comes to identifying car-like objects that we encounter for the first time. E.g. we do not hesitate to use the word *car* for vehicles with only three wheels or strange-looking safari jeeps, because we can compare them with the idea of a typical car which we have stored in our minds. Altogether, this experiential view of words seems to be superior to the logical view because it provides a much richer and more natural description of their meanings.

Non-objective experiential aspects of meaning do not only emerge in experiments and personal interviews. Cognitive linguists believe that our shared experience of the world is also stored in our everyday language and can thus be gleaned from the way we express our ideas. In order to open this mine we have to go beyond the logic of clause patterns (on which the logical view has focused) and examine figurative language, especially metaphors. Looking again at our initial example *Our car has broken down*, it is evident that a car does not really break down just like a chair collapses so that its parts come apart. Nevertheless the conceptual background to this expression is clear enough. Since most of us do not know an awful lot about cars and how they work, we use our knowledge

of chairs or other equally familiar objects collapsing to understand what happens when the car's engine suddenly stops working.

This transfer of our experience of well-known objects and events is even more important where abstract categories like emotions are involved. Imagine that someone describes the car owner's reaction to the breakdown of his car with the words *Dad exploded*. In order to get a full grasp of this utterance and the notion of anger expressed, we will call up our knowledge of actual explosions of gas stoves, fireworks and even bombs. This means that we will make use of our experience of the concrete world around us. Considering the wealth of observations, impressions and associations underlying metaphors, it is not surprising that they have joined tests and interviews as the second major basis of the experiential approach.

Another aspect of linguistic utterances that goes beyond logical reasoning and objectivity concerns the selection and arrangement of the information expressed. E.g. consider the sentence *The car crashed into the tree* which might be a description of the circumstances that led to the car's breakdown. Visualizing the accident situation sketched in this example, you will probably agree that the sentence seems to describe the situation in a fairly natural way. In comparison, other ways of relating the accident such as *The tree was hit by the car* seem somehow strange and unnatural. The reason is that the moving car is the most interesting and prominent aspect of the whole situation, and therefore we tend to begin the sentence with the noun phrase *the car*. What this explanation claims is that the selection of the clause subject is determined by the different degrees of prominence carried by the elements involved in a situation. This prominence is not just reflected in the selection of the subject as opposed to the object and the adverbials of a clause, but there are also many other applications of what may be called the prominence view of linguistic structures.

Among the entities in the world, human beings have a prominent place because only they can initiate and perform willful actions deliberately, exert force on their environment and use instruments to achieve their goals. Although this statement may seem very obvious, it is important since it provides the cognitive foundation for the "action chain" account of the basic clause pattern in a sentence like *John broke the window with a hammer* in which energy is transferred from one participant in the action to another. By applying the idea of participant interaction to the domain of mental activities, sentences like *John solved the problem* can also be explained. To account for shorter variants of the sentence *John broke the window with a hammer*, such as *The window broke*, the action chain principle has to be complemented by the principle of prominence which indicates that different facets of an action can be highlighted by choosing certain linguistic structures. The prominence view provides one explanation of how the information in a clause is selected and arranged.

What ultimately underlies the principle of prominence is our general cognitive ability to direct our attention? This approach is based on the assumption which parts of an event attract our attention, and it can therefore be called the attentional view. Returning once more to the road accident, the sentence *The car crashed into the tree* selects only a small section of the event that we probably conjure up in our minds: how the car started to swerve, how it skidded across the road and rumbled onto the verge. Although all this happened before the car hit the tree, it is not mentioned because our attention is focused on the crucial point where the path of the car ended. Analyzing the sentence in terms of attention allocation, the attentional view explains why one stage of the event is expressed in the sentence and why other stages are not.

One more example. A moving "figure" such as a flying bird or a workman hammering in a nail attract our attention more readily than the more stable "ground". In Cognitive Linguistics the use of syntactic structures is largely seen as a reflection of how a situation is conceptualized by the speaker, and this conceptualization is governed by the attention principle. Salient participants, especially agents, are rendered as subjects and less salient participants as objects: verbs are selected which are compatible with the choice of subject and object, and evoke the perspective on the situation that is intended; locative, temporal, and many other types of relations are highlighted or "windowed for attention" by expressing them explicitly as adverbials. Although languages may supply different linguistic strategies for the realization of the attention potential, the underlying cognitive structures are universal. Thus Cognitive Linguistics offers a promising new perspective on many of the essential questions that linguists and people interested in language have always been asking.

Cognitive Linguistics is a linguistic trend focused on language as a general cognitive device, a cognitive instrument – a system of signs playing a part in representation (codification) and in transformation of the information. The sphere of Cognitive Linguistics includes a "mental" basis of understanding and speech production at which language knowledge participates in information processing. The results of the investigation in the sphere of Cognitive Linguistics give the key for revealing the devices of human cognition in the whole, especially the devices of categorization and conceptualization. As in Cognitive Linguistics language phenomena, especially meaning and reference are viewed through human cognition, a lexical structure of language is treated as a result of interaction of human cognition with semantic parameters inherent in this language [2, p. 165].

Unlike other branches of the cognitive series Cognitive Linguistics is focused on cognitive structures and processes inherent in man as homo loquens, systemic description and explanation of devices of human language acquisition and principles of structuring these devices. Mental processes are not only based

on representations but also correspond to certain procedures – «cognitive calculations» that leads to raising questions about the number and types of operations performed with symbols.

The basic task of Cognitive Linguistics is describing and explaining language faculty and/or language knowledge as an internal cognitive structure and dynamics of the speaker-hearer, viewed as a system of information processing, consisting of a finite number of independent modules and correlating language information on various levels.

Being a new branch of Theoretical and Applied Linguistics, Cognitive Linguistics is connected with cognition studies in its linguistic aspects and manifestations, on the one hand, and with the investigation of cognitive aspects of lexical, grammatical and other phenomena, on the other. In this sense it deals with the representation of language knowledge proper in a human head and is contiguous with Cognitive Psychology in the analysis of such phenomena as word memory, internal lexicon, and also in the analysis of speech generation, perception and understanding as well as the ways of knowledge structure formation. Therefore Cognitive Linguistics deals with the most complicated sphere of investigation connected with the world description and creating the means of such a description.

REFERENCES

1. Полюжин М. М. Курс лекцій з лінгвоісторіографії: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей. Вінниця: Фоліант, 2005. 272 с.
2. Хомський Н. Роздуми про мову; пер. з англ. Львів: Ініціатива, 2000. 352 с.

*Стріжак І. В.
(м. Ізмаїл, Україна)*

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАРЕЧЕНИЙ» В ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

**Науковий керівник –
кандидат філологічних наук, доцент Т. В. Сорока**

Пареміологічні одиниці, які передаються з покоління в покоління, є скарбницею будь-якого народу. Саме через приказки та прислів'я кожне покоління передавало своїм нащадкам досвід та мудрість, яку вони накопичували віками.

Пареміологічні одиниці – це цікавий матеріал для дослідження, тому що, саме в прислів'ях та приказках відображається народна мудрість. В пареміологічних одиницях віддзеркалюється менталітет народу.

Досліджуючи пареміологічний фонд певного народу можна дізнатися багато цікаво про народ, якому належить цей досвід.

Протягом багатьох століть пареміологічні одиниці залишаються популярним об'єктом дослідження. Науковці в своїх дослідженнях розглядають пареміологічні одиниці з різних точок зору. У працях В. П. Анікіна, М. І. Кравцова, В. І. Даля та А. Тейлора пареміологічні одиниці розглядаються як малі жанри фольклору. Б. М. Ажнюк, А. В. Кунін, В. М. Мокієнко, О. В. Сафронова та І. І. Чернишева вивчали прислів'я як фразеологічні одиниці. Історичний аспект пареміологічних одиниць досліджував В. Мідер. Вивченням соціолінгвістичних аспектів, зокрема гендерних аспектів прислів'їв, займалася С. О. Швачко [4, с. 55].

Дослідження та аналіз людського фактору в мові є достатньо актуальним на даному етапі розвитку лінгвістичних досліджень. Яскравою ознакою сучасної науки про мову є її антропоцентрична спрямованість. Отже, лінгвістичні дослідження пареміологічного фонду певної мови направлені на розгляд мови в зв'язку з культурою, національним менталітетом, практичною та духовною діяльністю народу [5, с. 85].

Як вже зазначалося вище, актуальною на сьогоднішній день стала тенденція постановки людини в центр лінгвістичних досліджень. Ця тенденція є джерелом поширення інтересу до дослідження «мовної картини світу». Мовною картиною світу називають специфічну для певного колективу схему сприйняття дійсності, тобто віддзеркалення в певній мові уявлення про світ, що здійснюється на основі менталітету певного мовного колективу. Дослідження пареміологічної картини світу є частиною дослідження мовної картини [2, с. 45].

В пареміологічних одиницях знаходять вираження гендерні особливості, які притаманні народів. Гендер – це специфічний набір культурних характеристик, норм та цінностей, які визначають соціальну поведінку жінок та чоловіків, а також їхній стилі життя та спосіб мислення. Гендерний аспект дослідження пареміологічних одиниць, пов'язаний з типовими для людини особливостями, а також нормами поведінки згідно належності до певної статті [1, с. 155].

Важливу роль в побудові мовної картини певного народу відіграє дослідження пареміологічного фонду. Отже, актуальність даної статті полягає в тому, що на основі аналізу пареміологічних одиниць англійської мови можливо дослідити британську мовну картину світу та розкрити основні уявлення британського народу щодо образу «нареченого».

Мета цієї статті полягає в дослідженні фрагмента мовної картини світу британців на матеріалі пареміологічних одиниць англійської мови, які об'єднані на основі поняття «наречений».

Образ чоловіка займає центральне місце в пареміологічному фонді англійського народу. У статті розглянуто відображення поняття

«наречений» в пареміологічних одиницях англійської мови.

У житті кожного парубка приходиться час, коли він замислюється над створенням власної сім'ї. В народній мудрості є чимало приказок та прислів'їв, які містять поради для майбутнього «нареченого». В цих пареміологічних одиницях також розкривається відношення британців до парубка, який вже досягнув шлюбного віку.

Безперечно, що стосовно необхідності та обов'язковості шлюбу для парубка існують багато думок та точок зору. У пареміологічному фонді англійської мови є прислів'я, в яких відображено відношення британського народу до обов'язковості створення сім'ї для парубка. Окрім цього, в розглянутих пареміологічних одиницях англійської мови містяться поради та настанови для молодого парубка, який має вступити до шлюбу.

В англійських пареміологічних одиницях висловлюється думка, що шлюб є необхідним для парубка:

- «*Every Jack must have his Jill.*»
- «*There are more maids than Malkin.*»

Згідно цим прислів'ям кожний парубок має знайти собі другу половинку та створити сім'ю. В прислів'ї – «*There are more maids than Malkin.*», – простежується думка, що самі парубки мають бути зацікавлені в тому, щоб знайти собі наречену. Таким чином, народна мудрість застерігає молоде покоління від самотності та наголошує на необхідності шлюбу та сім'ї.

Незважаючи на те, що шлюб в будь-якому соціумі вважається необхідним існує низька прислів'ї, які переконують у зворотному: «*Honest men marry soon, wise men not at all.*»; «*It is good to marry late or never.*»; «*Why buy a can when milk is so cheap?*»; «*Advise none to marry or go to war*»; «*Lad's love's a busk of broom, hot awhile and soon done*»; «*Love of lads and fire of chats (is soon in and soon out.*». В цих прислів'ях висловлюється думка, що для парубка шлюб не є необхідністю.

Шлюб не тільки розглядається як не обов'язкова подія для парубка, а також не є найнеобхіднішою річчю для того, щоб юнак почував себе щасливим: «*Let him that be happy for a day go to the barber; for a week, marry a wife, for a month, buy him a new horse; for a year, build him a new house; for all his life time, be an honest man.*» [3, с. 105]. Відтак, одруження, згідно цьому прислів'ю, приносить чоловікові щастя, якого вистачає лише на одну неділю. Навіть купівлю коня вважалося більш значущою подією ніж одруження.

У скарбниці пареміологічних одиниць англійської мови вагоме місце займають прислів'я, які наголошують на необхідності керуватися власним серцем та розумом під час вибору майбутньої дружини. Народна мудрість радить юнакам не поспішати під час вибору майбутньої дружини, а навпаки, радить добре все розміркувати, а потім вже прийняти зважене

рішення.

➤ *«Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow.»*

➤ *«In choosing a wife, and buying a sword, we ought not to trust another.»*

➤ *«Choose a horse made and a wife to make.»*

➤ *«Choose neither a woman nor linen by candle-light.»*

В пареміологічних одиницях англійської мови наголошується не тільки про розміркований вибір майбутньої дружини, а звертається увага також на соціальний статус дружини. Вважається, що юнак має обрати рівну собі наречену: *«Go down the ladder when you marry a wife; go up when you choose a friend.»*

Одруження – це дуже серйозний шаг для парубка. Після весілля чоловік бере на себе відповідальність за свою сім'ю. Юнак стає головою сім'ї та її годувальником. Отже, в наступних пареміологічних одиницях висловлюється попередження про відповідальність, яка ляже на плечі парубка після одруження. Саме тому, юнак, який прагне створити сім'ю повинен подбати про шляхи утримання своєї сім'ї:

➤ *«Before you marry, be sure of a house wherein to tarry.»*

➤ *«It is hard to wive and thrive both in a year.»*

В англійських прислів'ях також звертається увага на наслідки необміркованого та раннього створення шлюбу. Зазвичай в ранньому віці чимало юнаків здійснюють необмірковані вчинки, поспішають з одруженням, а потім в деяких таких випадках шкодують про зроблений вибір:

➤ *«Marry in haste, and repent at leisure.»*

➤ *«He that marry in green their sorrow is soon seen.»*

В давні часи було прийнято, щоб батьки вибирали наречену для свого сина, а молодятam залишалося тільки погоджуватися з вибором батьків. Пройшли тисячоліття з тих часів, але на сьогоднішній день теж трапляються такі випадки, коли батьки вирішують замість своїх дітей з ким їм будувати сім'ю. В англійській народній мудрості звертається увага на те, що не завжди такий шлюб приносить щастя молодятam: *«If the lad go to the well against his will either the can will break or the water will spill.»*

Отже, аналіз пареміологічних одиниць англійської мови дав змогу розглянути ставлення британців до такої соціальної ролі чоловіка як «наречений». Думки щодо необхідності шлюбу для чоловіка, згідно розглянутим прислів'ям, відрізняються: в деяких пареміологічних одиницях зазначається необхідність шлюбу для юнаків, а в інших одруження вважається не таким важливим для молодого чоловіка. Було визначено, що для британців важливо, щоб молодий чоловік свідомо та серйозно відносився до вибору майбутньої дружини. Англійська народна

мудрість свідчить про те, що шлюб є відповідальним кроком. Бажаючи одружитися юнак має зрозуміти, що він стає головою сім'ї та має піклуватися про свою дружину та дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Иванова Е. В. Лексикология и фразеология современного английского языка / *Lexicology and Phraseology of Modern English*: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ; Москва: Издательский центр «Академия», 2011. 352 с.
3. Маргулис А., Холодная А. Русско-английский словарь пословиц и поговорок / *Russian-English dictionary of proverbs and sayings*. Jefferson, North Carolina and London: McFarland and Company, Inc., Publishers, 2000. 487 с.
4. Салеева Д. А. Этнические, возрастные и гендерные концепты в русских, английских и татарских поговорках: дис. канд. филол. наук. Москва, 2004. 226 с.
5. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии: учебное пособие / под. ред. В. Д. Бондалетова. Москва: Флинта: Наука, 2004. 184 с.

*Сушко О. І.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ГУРТКА ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

У новітніх педагогічних студіях усе частіше порушуються проблеми навчання учнівської та студентської молоді української мови. Багато дослідників-методистів звертають увагу на те, що сучасних підлітків усе частіше приваблює вивчення іноземних мов, а серйозні прогалини в знанні української мови їх якось не лякають. Із огляду на це вчителі-словесники вдаються до урізноманітнення форм і методів навчання української мови, оскільки лише зацікавленість предметом дозволяє дитині вивчати українську мову на належному рівні. І особлива роль у цьому аспекті належить позакласній роботі, адже робота гуртків гуманітарного циклу спрямована на поглиблене вивчення мови через розвиток критичного мислення, творчих здібностей особистості.

Одним із найважливіших принципів гурткової роботи є спрямованість занять на формування гармонійної особистості. Гурткові заняття покликані також розвивати інтелектуальну, волюву, емоційну

сфери особистості, удосконалювати її культуру, уміння спілкуватися.

Не менш важливим є принцип науковості гурткової роботи з української мови, що передбачає озброєння вихованців досвідом творчої діяльності, зокрема, це участь у наукових конференціях, написання статей та есе, дослідження в програмі МАН. Тому саме на заняттях гуртка, який відвідують зацікавлені школярі, можна створити ситуацію пошуку, розв'язання проблеми. Дуже важливо сформулювати в гуртківців уміння шукати аналогії, систематизувати, класифікувати мовні явища, вести дискусії щодо проблемних питань, розвивати мислення та мовлення.

Ще одним принципом гурткової роботи є використання міжпредметних зв'язків (іноземна мова, зарубіжна література, історія, краєзнавство, культурологія, образотворче мистецтво тощо). Це, по-перше, зумовлено об'єктивною необхідністю, а саме: розвитком лінгвістики в тісному взаємозв'язку з психологією, інформатикою, логікою, літературознавством. По-друге, міжпредметний матеріал сприяє активізації діяльності вихованців, розширює світогляд, ерудицію, формує особливості світовідчуття особистості.

Принцип емоційності навчання, заснований на єдності мислення й чуттів, в останні роки набуває особливої актуальності. Завдання словесника – проводити заняття на такому емоційному рівні, щоб зацікавити вихованців і не дати згаснути вогнику їх допитливості. Тому керівник гуртка просто зобов'язаний дбати про високий емоційний тонус занять, добір мовно-літературних фактів і явищ, які б зацікавлювали дітей, пробуджували б їхню думку. Отже, принцип емоційності вимагає варіювання матеріалу, структури, методів, прийомів позакласної роботи.

Удосконалення змісту роботи гуртка передбачає урізноманітнення, пошук ефективних форм, видів занять.

Концепція діяльнісного підходу – не нова. Вона дозволяє врахувати наявність у молоді спрямованості на такі основні види діяльності в процесі світоглядного становлення:

– пізнавальна (розуміння значення аксіологічних знань, розвиток пізнавальних процесів і стимулювання інтересу до різних галузей духовного виробництва);

– перетворююча (практичне втілення знань та умінь у конкретну поведінку);

– комунікативна (засвоєння та передача інформації про значення тих чи тих духовних або матеріальних, реальних або уявних цінностей для задоволення інтересів і потреб людини);

– оціночна (порівняння, зіставлення цінностей, що вивчаються з Вищими, Абсолютними цінностями);

– креативна (здатність до творчого сприйняття, переосмислення і втілення цінностей).

В умовах сьогодення вважаємо доречним на гурткових заняттях із української мови, урахувавши інтереси, переконання та побажання дітей, поєднувати різні форми і методи навчання. Як показує досвід роботи, дітям подобається працювати з художніми творами, непередбаченими шкільною програмою, виконувати різні творчі завдання на їх текстовому матеріалі («Я з небесної сотні» Марка Рудневича, «Полова» Петра Маги, «Моя Україна» Ігоря Бірчі та ін.); створювати мультимедійні презентації («Моя Україна», «Герб і прапор розповідають», «Відомі люди рідного краю» та ін.); брати участь у тренінгах («Як можемо протидіяти мові ненависті?»; «Державна. Державна?») тощо.

Нерідко до створення власних творчих проєктів гуртківців спонукають розмовні теми, які ми пропонуємо їм на заняттях із української мови. Так, наприклад, під час вивчення теми «Слова утворені війною» діти зацікавилися планом змісту лексеми *флешмоб* і зовсім несподівано й самі вдалися до флешмобу.

На заняттях гуртків старшокласники нерідко ставлять запитання, які змушують замислитися й нас, дорослих: коли закінчиться війна?; чи буде Донецьк українським містом?; чому вчителів не мобілізують в АТО?; чому в новинах є повідомлення про кількість загиблих упродовж доби, а імена цих самовідданих людей не називають? тощо. Відповіді на ці питання часто містяться в учнівських есе, творах-роздумах, виносяться на дискусійні платформи тощо.

У своїх відеодоколажах та інших творчих проєктах філологічного спрямування гуртківці використовують надзвичайно складний матеріал, що підтверджує їх зацікавленість вивченням мови.

Помітний інтерес учнівської молоді викликають творчі завдання, як-от: продовжити думку (дітям пропонується початок вислову відомої людини, а закінчення вони подають своє): *копай всередині себе криницю для тієї води, яка...* (зросить і твою оселю, і сусідську); *насіння лихих справ...* (лихі думки); *той, хто не знає меж своїм бажанням, ніколи не стане...* (гарним громадянином).

Бажання підходити до вивчення української мови творчо знайшло свій вияв у науково-дослідницьких працях, які старшокласники нерідко подають на конкурс наукових робіт МАН. Пошукові інтереси гуртківців спрямовуються, зокрема, на вивчення моральних категорій *добра* і *зла* засобами фразеології в українській та англійській картинах світу, а також на виявлення мовленнєвої коректності українців, закодовану в мовних каламбурах і парадоксах, компаративних одиницях.

Отже, підсумовуючи сказане, звертаємо увагу на те, що опинившись сьогодні перед викликами глобалізації, маємо докладати чималі зусилля для того, щоб зберегти всі ті найкращі надбання нашого народу, які виокремлюють нас із-поміж інших народів світу, і збудувати

нарешті національну державу Україну, яка, «кладучи в основу свого розвитку українську мову як державну, маючи свою власну символіку, чітко окреслену територію, функціонуватиме на основі узгодження влади й громадян, сили й компромісу, закону й свободи як на території країни, так і за її межами, і яка, апелюючи до загальнолюдських моральних цінностей, посяде належне місце у світовій спільноті». Значна роль у цьому аспекті відводиться в тому числі й вивченню української мови на заняттях гуртків гуманітарного циклу, бо саме через мову висловлюємо свої думки, пізнаючи навколишній світ.

У перспективі дослідження – подальше вивчення новітніх форм і методів викладання української мови в умовах роботи гуртка гуманітарного циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В. Ф. Принципи організації позакласної роботи з української мови в загальноосвітньому навчальному закладі. *Наукові записки*: збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 131. С. 5–11.

2. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 8. С. 15–19.

3. Пентилюк М. Теоретичні засади методики навчання української мови. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2013. № 5. С. 2–6.

*Тищенко О. О., Саруханян А. О.
(м. Слов'янськ, Україна)*

КОЛЬОРИСТИЙ ЕПІТЕТ ЯК ОЗНАКА ТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ У ТВОРАХ ІВАНА БАГРЯНОГО

Кольористе сприймання дійсності, що відображається в конструкціях мови, є одним із оцінних елементів будь-якої культури. Словосполучення типу білий як сніг, біла сорочка, сіра свита, чорна година – це усталені фразеологізовані звороти, які активно функціонують у живому мовленні і, зокрема, виступають у ролі знакових, національно зумовлених елементів української культури. У художніх текстах кольористичні епітети виконують різноманітні стилістичні функції. Без них важко уявити пейзажний опис, зовнішні і внутрішні характеристики персонажів. Одна із показових стилістичних функцій кольористичних епітетів у прозі Івана Багряного – розкриття сутності зображуваної доби, доби жорстокості, ламання людських, доль, людського приниження.

Іван Багрянний – майстер глибоко психологічної оповіді. Він

використовує переважно книжну лексику, яка набуває в художньому контексті додаткових значеннєвих відтінків. У таких творах, як «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло» й «Тигролови», можна побачити повний кольоровий спектр, проте семантично навантаженими, стилістично виразними для індивідуальної оповіді є епітети сірий, чорний, вогненний.

Читаючи твори І. Багряного, не можна не помітити, що він часто вживає епітет сірий. Також фіксує переносне значення цього слова: «нічим не примітний, невиразний, безлиций». У художньому тексті епітет сірий допомагає уявити узагальнений образ «сірої людини». Функціонує цей епітет у словосполученнях з лексемами людина, істота, герой, колона, лавина, маса, лава. Насамперед помічаємо вживанню епітета сірий з іменниками у формі однини і множини (сірі люди, істоти) та із збірними назвами типу маса, лава.

На позначення великої кількості людей автор уживає вислови типу сірі люди, сіра маса, сіра лава, сіра колона людей, сіра лавина людей. Наприклад: «А надворі ту всю людську лаву брали, як у шори, дві тісні й довжелезні шпалери варті, наїжаченої сталевими цівками автоматів і злісними очима, так ніби причиною того, що вони мусили підставляти тут свої голови під бомби, була саме ця сіра людська лава»; «Вишикувані в довгу колону «по чотири», вони являли собою вже цілком знеосіблену сіру масу»; «Сіра колона людей, замотаних у ковдри й простирадла... » [1; с. 134].

Семантика епітета сірий розкривається в контексті, де поряд функціонують додаткові характеристики людини ХХ ст. Остання є збірним поняттям.

Кольористичне означення чорний насамперед уживається в описах зовнішності персонажів (брови, щетина, руки, обличчя), опису пейзажів (діра, вода, земля, море). Використання епітетних словосполучень із прикметником чорний у таких описах є традицією художнього зображення. Наприклад: «Георгіані <...> витягти шовкову хусточку з кишень, обтирає нею гарне своє, расове грузинське обличчя, свій орлиний ніс й чорні смоляні брови», «І раптом <...> – побачив свого вчителя й натхненника! Ось на цім місці він стояв разом з другими. Низенький, сухорлявий з великими очима, з широкими чорними бровами і смутний-смутний» [1; с. 123].

Стилістичну функцію пейзажної деталі виконує епітет чорний у поєднанні зі словами вода, діра, земля, море. Як зазначено в тлумачному словнику, епітет чорний; означає «непроглядний, густий, темний», коли йдеться про воду, дим.

Традиційно епітет чорний пов'язується з темою страждання. Тому й з'являються в мові письменника означення типу чорна загибель,

чорна смерть, чорна зненависть, чорна трагедія. До речі, одне з давніх значень вислову чорна смерть – «чума».

Епітетні сполуки чорна загибель, чорна зненависть, чорна зневіра нагнітають психологічну атмосферу, їх об'єднує спільне значення «втрата чогось назавжди». Саме так можна прочитати метафоричні образи в романах «Людина біжить над прірвою» і «Сад Гетсиманський».

Із значенням кольору епітет вогненний виступає рідко. Зокрема, йдеться про колір папороті: «...в темряві десь з диму пробивається полум'я, як пелюстки казкової, вогненної квітки папороті»; «При відсвітах не так тієї вогненної квітки папороті, як невідомо чого побачив людину перебіту навпіл, половина з головою лежить перед ним, половина трохи далі» [2; с. 15]. Письменник називає квітку папороті вогненною. Художнє слово дає змогу реально уявити насправді не існуючий цвіт квітки папороті. Звичайно, в українській міфології цю квітку називають квіткою щастя, але контрастне зображення у творі І. Багряного (*смерч*, дим тощо) викликає відчуття трагедії. Характерно, що і наступні поєднання цього символічного епітета стосуються рослинного світу.

З назвами бойових явищ, природних стихій поєднується колірний епітет вогненні острівки, вогненні гейзери, вогненний водограй, вогненний гураган (літературне – ураган), вогненний смерч. В епітетних сполученнях вони вживаються як вторинні номінації, що переносять характерну ознаку з одного предмета на інший. Твір «Огненне коло» наповнений описами фізичних і психологічних страждань людини, описами воєнних катастроф.

На віддалених семантичних полюсах перебувають кольори сірий, чорний – вогненний, їхній узагальнений, нейтральний зміст у художніх текстах І. Багряного наповнюється контрастною символікою. Тоталітарну добу художня уява письменника малювала у збірному образі сірої людини. Про те, що в сірої людської маси відібрано волю, свідчить і зовнішній вигляд персонажів – сірі обличчя. Через сприйняття персонажів розкривається сутність тієї тоталітарної епохи, тієї зловісної машини, яка нівечила долі багатьох. Сповнені символічного змісту кольористичні епітети Івана Багряного дають можливість читачеві уявити весь безмір страждання безневинної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрянний І. Сад Гетсиманський. Київ, 1991. 390 с.
2. Багрянний І. Тигролови. Огненне коло. Київ, 1996. 400 с.
3. Братусь М. Кольористий епітет як ознака тоталітарної доби (за творами І. Багряного). *Дивослово*. 2000. № 10. С. 14–15.

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОСТІ І БЕЗДУХОВНОСТІ, МОРАЛЬНОСТІ Й АМОРАЛЬНОСТІ У ПОВІСТЯХ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА

Проблема духовності, її наповненості й проявів є провідною в творчості сучасного українського прозаїка Анатолія Дімарова, що неодноразово відзначалося провідними вітчизняними літературознавцями і критиками (С. Гречанюк, Ю. Бондаренко). Останніми десятиліттями помітно зріс потік сповідальної прози, оскільки у часи складних суспільно-політичних, особистісно-психологічних потрясінь у людини особливо виникає потреба сповідуватися, висловити наболіле, розібратися у власних тривогах, успіхах і невдачах. Цей акт вимагає від сповідача повної правдивості й щирості, готовності зазирнути у найпотаємніші куточки душі, мужності вислухати найсуворіший присуд.

Звернення письменника до морально-етичної проблематики зумовлено його індивідуальними схильностями та загальним станом літератури 60–90-х років ХХ століття, яка з доскіпливою увагою досліджувала проблеми, пов'язані з формуванням свідомості людини розвинутого соціалізму. Саме в цей період «моральноописовий» елемент став домінувати в повісті. «Історії» А. Дімарова представлені двома різновидами: зображення середовища і морально-етичної атмосфери побутування героїв – «Якимівна», «Новенька», «Старший брат», «Реквієм по матері», «Три наречені для нашого тата», «Хата скраю», «Молоко – молоко – молоко!», «Петля», «На поруки» та розкриття індивідуальних і типових рис характеру персонажа – «Зінське щеня», «Колектив і Колядко», «Галочка», «Листи з небуття», «Нечиста сила».

Виявляючи найбільш суттєві сторони побутування героїв, письменник у повістях першої групи зосереджується на відтворенні вчинків героїв. Частіше за все він звертається до розповсюдженого в літературі прийому зображення кінцевого результату діянь персонажа, завдяки чому і утворюється доволі повне уявлення про людину і її життя. Таким чином, через зовнішнє досягається сутність особистості, явища і буття. Сувороб'єктивність малюнка містить у своєму складі виразний початок, що і сприяє утворенню певної стильової домінантності повістей («Якимівна», «Три наречені для нашого тата», «Федотович»). Однак при реалістичному відтворенні дійсності зображення персонажа тільки у дії не завжди виявляється продуктивним. У таких випадках цей прийом із засобу, який утворює жанрово-стильову своєрідність повістей, перетворюється в штамп і суперечить об'єктивності розповіді («Хата скраю», «Молоко – молоко – молоко!»).

У творах морально-описового жанру має місце дослідження внутрішнього життя героїв у тісній єдності з зовнішніми факторами, внаслідок чого принципи сюжетно-композиційного будувannya сприймаються як типологічна риса повістей. Сюжети тут також являють собою переплетіння картин, які зображують загальний стан середовища, та конкретних подій, вчинків, переживань героїв. Творча ж індивідуальність письменника розкривається в майстерності створення узагальнюючих характеристик, які, являючись відповідним фоном, разом з тим відтворюють необхідний типовий стан, що притаманний морально-описовому жанру. Функція таких характеристик – у передачі, виокремленні справжніх, історично неминучих протиріч між людиною і середовищем. Подібний розвиток сюжету передбачає наявність гострого конфлікту, який сприяє проникненню в сутність характерів і подій. Моральні якості багатьох героїв стали вище, сильніше за обставини, внаслідок чого видозмінюється поетика морально-описового жанру і його стильові особливості. Немає персонажів-антиподів, героям ніхто не протистоїть. Історично вірно показанні причини протиріч у соціалістичному суспільстві у більшості випадків надають розповіді аналітичну глибину і достовірність. Разом з тим слід визнати, що легкість подолання героями життєвих труднощів призводить до послаблення художності повістей, і тоді аналітичність підміняється ілюстративністю, з'являється сюжетно-композиційний схематизм. У жанрових формах простежується вторинність, втрачаються суттєві стильові властивості об'єктивного зображення.

Відмічені вище жанрово-стильові особливості морально-описуючих повістей А. Дімарова тісно зв'язані зі способом організації повісткування. Аналіз різних форм викладу дозволяє стверджувати, що ці форми – результат орієнтації письменника на певний соціальний тип героя, його спосіб мислення, світосприйняття й бажання автора пов'язати свою точку зору з народним світосприйняттям. Умовний оповідач, від імені якого частіше за все ведеться оповідь, завжди намагається відтворити точну картину того, що відбувається, уникаючи безпосередніх оцінок персонажів й подій. Така позиція письменника пояснюється тим, що він – представник народу і виражає колективну думку. Зовнішня відторгненість оповідача слугує підтвердженням сили та прозорливості народу, його вміння визначати істину й сутність явищ.

Дуже рідко у морально-описових творах А. Дімарова зустрічається оповідь від першої особи. Інколи це – антигерой («Молоко – молоко – молоко!», «Петля»). У подібних випадках самохарактеристики персонажів подаються як би зсередини. Але при цьому зберігається видимість об'єктивності, внаслідок чого психологія міщанина, який приховується за маскою благопристойності, стає гранично відкритою. Обидва методи

організації повісткування сприяють переконливості зображення, створенню цілісної картини дійсності та достовірності оцінок.

Своєрідність повістей – «історій» другої групи («Зінське щеня», «Колектив і Колядко», «Листи з небуття», «Нечиста сила») бачиться у посиленні романічних тенденцій у характеротворчих засобах. Оцінка дією і в цьому випадку є основним прийомом зображення людини, але та чи інша риса в характері вже залежить від конкретної ситуації, яка спонукає всякий раз «демонструвати» щось нове в самому собі (Клим, Колядко). Утворюється ілюзія розвитку характеру персонажа, але в герої, по суті, не відбуваються якісні зміни. Він лише утверджується в головному, в тому, що є суттєвим лише для нього особисто. Такі жанрові перетворення зумовили і дещо інше протікання конфлікту, який вже розповсюджується і на внутрішню боротьбу людини з самою собою. Однак не для всіх ця боротьба стає під силу.

Поєднання внутрішнього і зовнішнього в зображенні персонажа, контрастність оцінок героя, яка викликана зміною його стану, посилюють багатогранність і аналітичність повістей («Зінське щеня», «Колектив і Колядко»). Вмотивованість і правдивість повісткування зумовлюється як глибиною осягнення соціальних закономірностей, так і відповідно виокремленою стрижневою рисою характеру персонажа, завдяки чому зростає фактор об'єктивності використання різних зображувально – виражальних засобів, чіткіше проявляється авторська індивідуальність.

Дослідження морально-описових повістей Анатолія Дімарова дозволяє зробити висновок про те, що їх жанрово-стильова своєрідність з'ясовується принципами створення характеру героя – який виступає яскравим представником соціально-типових якостей середовища. В сюжетах також відбувається відтворення самого життя в його природному русі. Тому у полі зору письменника опиняються буденні ситуації, які дозволяють показати моральну і соціальну атмосферу оточення центрального персонажа. Важливий і спосіб організації розповіді, у тому числі образ умовного оповідача. Всі властивості, які були відзначені вище, будучи закономірними типологічними рисами жанру, разом з тим виражають і своєрідність самотності таланту А. Дімарова.

Отже, постійне питання – як вижити, щоб залишитися особистістю, гідною називатися людиною з високими морально-етичними ідеалами та мріями, в цьому жорстокому, змарнілому світі, де панує безлад, де гинуть люди ні за що, де кожен вже не в силах витримати тягар життя, який намагається затягнути нас у Дантові кола пекла, де проклянутися добру і благополуччю стає дедалі важче. Над тим, чому і якою мірою важче, письменник з дедалі більшою тривогою (а останнім часом – і з неприхованим сарказмом) розмірковує в поділених, як вже зазначалося, на сільські, містечкові й міські, «історіях», число яких неухильно росте, а зміст соціально ширшає і поглиблюється. А. Дімаров з першої й до

останньої сторінки найбільше опікується не ідейним маркіруванням зображуваного, а щонайпростішою щоденністю. Але щоденністю для письменницьких душі й серця не байдужою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дімаров А. Містечкові історії. Київ: Дніпро, 1987. 559 с.
2. Дімаров А. Попіл Клааса. Боги на продаж: Міські історії. Київ: Радянський письменник, 1988. С. 434–455.
3. Дімаров А. Я теж людина. *Березиль*. 1992. № 9–10. С. 37–79.

*Хлопіна В. Е.
(м. Ізмаїл, Україна)*

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА В СФЕРІ ОСВІТИ

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук, доцент **Т. В. Сорока**

Освіта і пов'язані з нею процеси і явища супроводжували соціальне буття протягом усього існування людства, будучи невід'ємною складовою повноцінної життєдіяльності суспільства. Це зумовлювалося необхідністю передачі трудового та культурного досвіду, потребою в збереженні та примноженні отриманих знань. Відтак, мовна дійсність виробила особливу лексику на позначення освітніх реалій, що поступово сформувала дискурс освіти. Не стала винятком і англійська мова, яка щедро наповнена лексемами із освітньою семантикою.

У наш час англійська мова, як і більшість світових мов, переживає своєрідний «неологічний бум». Це пов'язано із радикальними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини та суспільства. Відповідно, нові реалії спонукають до трансформації й лексику сфери освіти. Виділення провідних трансформативних тенденцій зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: розглянути особливості функціонування та поповнення лексики сфери освіти в сучасній англійській мові.

Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких завдань:

1. Визначити ключові особливості англомовного освітнього дискурсу;
2. Виділити провідні каталізатори динамічних процесів у англомовній лексиці освітньої галузі;
3. Розглянути основні характеристики ядерної та нової лексики в межах освітнього дискурсу.

Дослідження динамічних процесів у лексиці сфери «Освіта» в англійській мові здійснювалося на матеріалі словника «Word Spy. The Word Lover's Guide to Modern Culture» [4]. При проведенні студії ми послуговувалися електронною версією зазначеного словника, сама назва

якого промовисто свідчить про інтерес авторів видання до неології як до важливого явища сучасної культури. В ході дослідження було проаналізовано 40 лексем, що увійшли до названого словника та належать до категорії «Освіта».

Тематично аналізовані неологізми можна розділити на кілька груп. По-перше, це позначення сучасних особливостей процесу викладання, його типів, особливостей дискурсу; по-друге, назви предметів і методик, способів оцінки знань; по-третє, це ті соціальні явища, які безпосередньо пов'язані з освітою.

Розглянемо першу тематичну групу і неологізми (нові значення старих слів і нові слова, що позначають нові явища і поняття), що включають перш за все традиційну лексему education – в її повному або скороченому вигляді. Подібних одиниць було знайдено більше двадцяти, причому майже всі вони з'явилися під впливом змін в англomовному соціумі в цілому внаслідок появи нових освітніх парадигм. Так, з початку 2000-х рр. активно стало застосовуватися словосполучення equity education (вперше з'явилося в газетній статті в жовтні 1989 р), під яким розуміється спрямованість навчання (і відображення цього в освітніх програмах) на шанобливе і толерантне ставлення до представників меншин, підліткам із неблагополучних сімей, своєрідності їхнього способу життя і мислення, забезпечення їм рівного права на освіту та доступ до освітніх ресурсів [2].

Учитель, викладач є основною фігурою в процесі навчання, однак зміна парадигми викладання, поява нових технологій навчання і т. ін. призвели до того, що в ХХІ ст. з'явився досить великий синонімічний ряд слів, що позначають фахівців, зайнятих у викладанні, навчанні, освіті, психологічній підтримці учнів: lecturer, tutor (нове значення), trainer, educator, facilitator, instructor, licensed teacher, certified teacher, career coach, life coach, etc. Електронний словник Word Spy наводить ще одне слово з цього синонімічного ряду: paraeducator: n. A teaching assistant, particularly one who works individually with children who have special language or learning needs. Also: paraeducator (пор. укр. репетитор).

Друга тематична група (назви предметів і методик, способів оцінки знань) включає близько десятка одиниць. Так, масова захопленість відеоіграми і комп'ютерними іграми, поява віртуальної реальності підштовхнули психологів, антропологів, економістів та соціологів спочатку до комплексного вивчення цього нового феномена, який отримав назву ludology (ludos – лат. гра), а потім зумовили запровадження в 2005 – 2006 рр. в американських коледжах спеціального предмета ludology (пор. укр. теорія ігор), присвяченого аналізу ігор як культурного артефакту, закономірностям їх побудови, лінгвістичним характеристикам («game philology»), віртуальній економіці, наприклад, в грі EverQuest, а також психологічним особливостям ігрової діяльності, моделям і жанрам –

незалежно, як і нарратологія, від середовища, що підтримує цю діяльність. Спеціаліст в цій області отримав назву *ludologist*.

У 2000-і рр. набув популярності і новий термін *ethnomathematics* (*ethno-mathematics*), запропонований в 1995 р бразильським математиком У. Д'Амброзіо для позначення концептів, практик і артефактів, через які розкриваються математичні уявлення представників «незахідних» цивілізацій, маргінальних груп (деривати цього неологізму – *ethnomathematical*, *ethnomathematician*). Прихильники цього напрямку закликають зробити навчальну дисципліну «математика» зрозумілішою для носіїв інших культур, які навчаються в школах і коледжах США, шляхом урахування при викладанні математики національних когнітивних стилів [3].

До цієї ж групи ми віднесли неологізми, що описують різні методики оцінки знань. Звертають на себе увагу два вирази: *T-shaped* і *J-curve*. Перший із них, побудований за аналогією з однією з літер алфавіту, з'явився в 1995 р. для позначення всебічно грамотного фахівця («варіація людини Відродження»), здатного не тільки працювати в сфері інформаційних технологій, а й бути хорошим управлінцем – енергійним, з розвиненою інтуїцією, хорошим психологом і т. ін. Пізніше, у 2000-х рр. ця концепція була взята на озброєння вишівськими викладачами для глибокої і всебічної підготовки дослідників.

Другий вираз ілюструє нову освітню філософію, яка передбачає пересування всіх студентів зі середнього рівня навченості вгору – в верхню частину *J*-подібної кривої на основі переконання, що всі можуть добре навчатися.

Оскільки освіта – важлива складова частина соціального життя, що відображає проблеми і настрої суспільства, за останні роки в англійській мові з'явилося багато нових слів і виразів, що відображають їх взаємозв'язок і взаємовідносини (третья тематична група). Так, з'явилося словосполучення *education mortgage* (іпотека на освіту). Наплив студентів до певної місцевості для навчання в університеті дістав назву *studentification*; про нещодавнього випускника вишу, який обтяжений боргами і не має перспектив знайти хорошу роботу, прийнято казати *sad grad*; абревіатура *NEET* (*Not in employment, education, or training*) відноситься до молодих людей, які не працюють і не охоплені жодним видом освіти).

Проведений аналіз словникових одиниць показав, що аналізована предметна сфера розвивається, постійно збагачується новими словами, які є, в основному, номінативними, концептивними, семантичними, авторськими [3], а беруть участь в їх утворенні різноманітні засоби: активно використовуються можливості англійської морфології, метафори, але мало застосовуваними залишаються запозичення та абревіатури.

Велика частина проаналізованих неологізмів має варіативну графіку. Тематична класифікація лексики зі сфери «Освіта» дозволяє наочно уявити її у всьому різноманітті і в нерозривному зв'язку з соціолінгвістичними та соціокультурними феноменами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванова Н. К. Системы письма в русском и в английском языках: общее в формировании и развитии. *Известия высших учебных заведений. Серия «Гуманитарные науки»*. 2010. Т. 1. № 1. С. 44–51.

2. Котелова Н. З. Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов. *Советская лексикография: сб. статей*. Москва: Русский язык, 1988. С. 46–63.

3. Эпштейн М. Слово как произведение. О жанре однослова. URL: <http://old.rus.ru/antjlog/intelnet/ds.odnoslovie1.html> (Дата звернення: 13.10.2019).

4. MacFedries P. Word Spy. The Word Lover's Guide to Modern Culture. URL: <http://www.wordspy.com> (Дата звернення: 13.10.2019).

*Целковська К. М.
(м. Слов'янськ, Україна)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Однією із передумов якісної роботи вчителя і ефективності навчання учнів зарубіжної літератури є наявність підручників і навчально-методичних комплектів. Так, вивчення зарубіжної літератури у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2019 – 2020 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

– Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2009;

– Назарець В. М. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Вежа, 2009;

– Ніколенко О. М., Столій І. Л. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Ранок, 2009;

– Півнюк Н. О., Гребницька Н. М., Строганова Г. М. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Освіта, 2009.

Усі представлені підручники відповідають вимогам чинної програми з зарубіжної літератури для загальноосвітніх навчальних

закладів, реалізуючи три змістові лінії – аксіологічну, літературознавчу, культурологічну. Хоча кожен з підручників, звісно, має свої особливості.

Визначальною особливістю підручника Ковбасенко Ю. І. (видавництво «Грамота») є те, що він зорієнтований на науково-методичне забезпечення вивчення навчального предмета не на пропедевтичній (5–7 класи) або гіперпропедевтичній (8 клас) основі, а з урахуванням історико-хронологічного принципу, що зумовлює домінанти в його структуруванні та змістовому наповненні. На відміну від попередніх навчальних видань для 5–8 класів – це вже власне підручник, а не підручник-хрестоматія.

У підручнику Назарця В. М. (видавництво «Вежа») висвітлені найбільш суттєві ознаки і закономірності кожної художньої епохи, які представлені в оглядових розділах підручника. Кожний оглядовий розділ продовжує персональний підрозділ, що ознайомлює учнів із творчістю письменників, у творах яких конкретна літературна епоха знайшла своє найяскравіше втілення. Додатковий матеріал групується в рубрики «Літературна перерва», «Куточок допитливого», які допоможуть учневі краще орієнтуватися у великому обсязі інформації. Наприкінці кожного підрозділу містяться завдання творчо-пошукового характеру, що згруповані в рубрики «Перевірте свої знання», «Подискутуйте». Загальним підсумком вивченого впродовж навчального року є прикінцевий розділ «Підсумуємо вивчене за рік». Привертають увагу рубрики «Літературна презентація», «Літературознавча скарбничка», які не тільки допоможуть скласти попереднє уявлення про художній твір, але й сприятимуть поповненню знань про літературу як мистецьке явище.

У підручнику авторів Ніколенко О. М., Столій І. Л. (видавництво «Ранок»), крім загального концептуального вивчення світової літератури як єдиного процесу, також є свої методичні особливості. Подаються історичні огляди, які окреслюють основні проблеми розвитку культури певного періоду, монографічні розділи про письменників, різноманітні завдання, виконання яких допоможе уявити весь обсяг культурних надбань епохи. Ці розділи допоможуть усвідомити роль і значення письменника у загальному літературному процесі, художні особливості його творів. Художні твори розглядаються в контексті, у зв'язках із біографіями письменників, важливими історичними і культурними подіями. Такий підхід дозволяє не лише краще зрозуміти передумови виникнення словесних явищ, а й повніше осягнути їх зміст. Частиною європейського мистецького процесу завжди було й українське письменство, тому автори акцентують увагу на найяскравіших виявах загальноєвропейського культурного розвитку в творах українських письменників. Деякі твори подаються в кількох перекладах, щоб дати найбільш повне уявлення про текст оригіналу.

Курс «Зарубіжна література» – важлива складова літературної та загальногуманітарної освіти сучасних українських школярів, оскільки синтезує в собі найвищі досягнення культури народів світу і створює умови для перетворення її найважливіших цінностей і надбань в індивідуальний досвід особистості, дає унікальну можливість вчитися жити в конкретному соціокультурному просторі, усвідомлюючи його неоднорідність та неоднозначність. Тому тут так важливо використовувати інноваційні технології.

Термін «інновація» означає оновлення процесу навчання, який спирається, головним чином, на внутрішні фактори [1, с. 26].

Поняття «технологія» виникло у світовій педагогіці також як протиставлення існуючому поняттю «метод». [1, с. 27].

З початку 80-х рр. все більше вживається термін «педагогічні технології». Отже, «інноваційні технології – це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання. Тому «педагогічні технології» пов'язані з ідеями і досвідом психології, соціології, системного аналізу тощо.

Педагогічна технологія – це цілеспрямована система. Ми звикли до визначення мети навчання, виходячи з комплексного підходу поєднання освітньої і виховної мети (Ю. Бабанський). Останнім часом особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей учнів.

Психологи встановили, що найбільша кількість галузей людської діяльності стартує у творчому плані саме у вік молодості. У вік молодості людина прагне відкривати найбільшу кількість джерел, що дають естетичне, інтелектуальне та моральне задоволення.

І саме уроки зарубіжної літератури – це насамперед уроки, на яких вчитель уміло використовує всі можливості учня, весь його можливий потенціал з метою активного розумового розвитку, формування моральних якостей.

Актуальним є питання створення належних умов і залучення цілеспрямованих заходів щодо розвитку пізнавально-творчих здібностей учнів при вивченні предмету «Зарубіжна література». Тут треба ураховувати принципи:

- індивідуальне й диференційоване навчання з наданням можливості вибору завдань учнів;
- постановка й вирішення проблемних і творчих ситуацій;
- діалогічність і комунікативність навчання з метою розвитку комунікативних здібностей учнів;
- створення психологічно сприятливого клімату в колективі, коли викладач і учень виступають активними й взаємодіючими суб'єктами

діяльності [2, с. 6].

Пошук інновацій у формах навчання привів до появи нестандартних уроків. Серед найбільш розповсюджених типів нестандартних уроків виступають ділові ігри, прес-конференції, урок типу КВК, урок-конкурс, урок-«суд», уроки-концерти, рольові ігри, конференції, семінари, екскурсії, урок-подорож, урок-«літературне кафе».

Класифікація нестандартних уроків ще не склалася, але добірка їх уже досить різноманітна. Аналіз робіт науковців (Т. Байбара, Н. Вакарчук, Л. Варзацька, Т. Гусак, О. Кузьменко, Е. Печерська, О. Савченко, Н. Стяглик, Г. Тарасенко, В. Шпак), методистів (В. Авер'янова, Д. Вельбрехт, В. Заворотнюк, Г. Лисенко, Л. Лухтай, Н. Токар, В. Лекіна), ознайомлення з досвідом роботи педагогів-практиків (В. Бутрім, І. Волкова, І. Гуревич, Н. Гордуз, В. Демчук, Л. Доренська, Л. Козоріз, Г. Крупська, О. Митник, І. Мушак, І. Опанасець, Т. Пасічник, П. Пашаніна, Л. Пензар, О. Полєвікова, Л. Тумакова, Т. Шафрай та ін.), дають підстави заявити, що форми уроків, які застосовуються в сучасній старшій школі, можна згрупувати наступним чином:

- бінарні уроки;
- віршовані (римовані) уроки;
- інтегровані (міжпредметні) уроки;
- уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут, урок запитань і відповідей, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-конгрес, урок-практикум, урок-прес-конференція, урок-проблемний стіл, урок-семінар, урок-суд, урок-телеміст);
- уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок "Слідство ведуть знатоки", урок "Що? Де? Коли?");
- уроки-мандрівки (урок-екскурс, урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож);

Ця класифікація не суперечить підходу до уроку, виробленому в сучасній дидактиці. Бо головне завдання педагога – не лише чітко усвідомлювати мету кожного окремого уроку, а й розуміти важливість проведеного заняття як органічної ланки загального ланцюжка даної теми, розділу, курсу, циклу, всього навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макрідіна Л. О. Використання сучасних технологій у педагогічній діяльності. *Початкова школа*. 1995. № 7. С. 26–30.
2. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 240 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За новітніх умов методика наукових розвідок є значно ускладненою. Усебічному, насамперед кількоплощинному, висвітленню світоглядних уявлень українців притаманне міждисциплінарне дослідження. Найсприятливішим об'єктом для такого аналізу постає етнолінгвістика. На її прикладі можна продемонструвати, як розширення предметної сфери спричиняє «зсув» у суміжні галузі знань, зокрема культурну, етнологічну, історичну, етнопсихологічну, соціальну антропологію тощо.

Вивчення етнолінгвістики (і пов'язаних з нею світоглядних уявлень, вірувань та обрядів) як складника етнокультурної спадщини українців і водночас як компонента сучасних знань є невід'ємним від дослідження в конфігурації об'єктивного природно-історичного процесу. Унаслідок чого така мовознавча галузь набуває ознак оригінальної системи, маркованої такими науковими здобутками: історія ідей (інтелектуальна історія) і водночас стале функціонування традиційної системи життєдіяльності, історичні постулати, відбиті в національній мові. Тому її можна вважати соціокультурним феноменом, адже це система, яка трансформувалася від природного – до освоєного людиною, а в контексті світопорядку – від мікро- до макросвіту, що зумовлює її високу гуманітарну місію.

Міждисциплінарне спрямування наукових пошуків потребує застосування особливих методів, інструментарію для етнолінгвістичних досліджень. Інструментальним підґрунтям можна вважати антропоцентризм, адже пріоритетним об'єктом наукового спостереження є людина як соціально-антропологічний феномен. Концепція будь-якого дослідження повинна бути побудована на таких засадах: духовний світ людини формується в процесі пізнання та накопичення певних знань про навколишній світ, набуття досвіду виживання й осмислення екзистенції. Відповідно, у світоглядних уявленнях українців наявні прояви чуттєво-емоційного, духовно-практичного їх ставлення до довкілля і водночас ознаки як раціонально-інтелектуального, так й ірраціонального світосприймання. Саме це актуалізує застосування принципів історичної антропології. Ідеться про усвідомлення індивіда як невід'ємного суб'єкта етнічної історії та її розгалужених витоків (історії повсякденності, історії ментальності, інтелектуальної історії, соціальної історії, культурної регіональної історії тощо).

Методика вивчення регіональності потребує врахування наявності ієрархічних рівнів конкретного соціуму, їх взаємодії в різних параметрах: часових і просторових. Така позиція визначає три основні підходи, а саме: звернення до питань періодизації, географічних і ментальних меж регіону.

Для з'ясування самотності регіональних мовних різновидів і культури потрібен дещо інший підхід. Наразі йдеться про співвідношення таких категорій, як: глобальне / локальне; свій / чужий; функціонування за своїми (внутрішніми) або загальними (зовнішніми) правилами, тобто всього того, що власне і структурує ментальні межі. З'ясування особливостей засвоєння, успадкування та репродукування традиційних знань і навичок у конкретних темпоральних параметрах і в окресленому етнокультурному просторі потрібно здійснювати саме на таких засадах.

Доцільно застосовувати такі методи: загальнонаукові та спеціальні, зумовлені метою, об'єктом і предметом етнолінгвістичного дослідження. Серед загальнонаукових методів можна залучити аналітичний і логічний, які допоможуть уточнити зміни джерельної бази впродовж кількох століть. З огляду на те, що об'єкт дослідження буде піддано осмисленню в історичній ретроспективі, треба послуговуватися історичними методами: порівняльно-історичним, проблемно-хронологічним і типологічним. Це оптимізує роботу щодо вияву як етнолінгвістичних джерел, так і розвитку наукової думки, інноваційних проривів у різних галузях знань. Також застосування таких методів посприє типологізуванню опублікованих джерел за походженням і частковому висвітленню в них того чи того аспекту досліджуваної теми.

Власне джерелознавчі методи – аналізу, синтезу й класифікації джерел – уможливають охоплення широкого аспекту питань розуміння їх інформативного потенціалу, а також дадуть змогу сформулювати узагальнену інформаційну базу щодо світоглядних уявлень українців, які мають ознаки міжпоколінної трансляції. Експансіонізм як методологічний принцип, що передбачає врахування здобутків інших наук, дозволить здійснити різноманітну інтерпретацію аналізованих явищ.

Послуговування структурно-семіотичним методом під час висвітлення певної тематики буде так само виправданим, адже національна культура й мова є комплексом сталих знакових систем, що впродовж століть зберігали свої константи. Тому цей метод є допоміжним для дослідження символічного змісту архетипів, обрядових дій і певних атрибутів, насамперед задіяваних у мовній системі. У межах структурно-семіотичного методу можна здійснити дискурсивний аналіз мовного рівня тексту. Це передбачатиме його вивчення як «продукту» мовленнєвої діяльності й водночас позиції щодо нього в дієвому просторі, зважаючи як

на зовнішні, так і на внутрішні чинники розгортання текстової комунікації.

Для вирішення низки завдань можна застосовувати картографічний метод. Використання картографічних матеріалів, зокрема історичних і діалектологічних карт української мови, уможливить визначення порубіжжя історико-етнографічних регіонів України. Це дасть змогу докладніше представити мовно-історичні процеси й надати інформацію про конкретний мавний простір, на тлі (і в межах) якого буде здійснено етнолінгвістичний аналіз.

Щербатюк В. С.
(м. Слов'янськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ ІЗ ЯДЕРНИМ СЛОВОМ *ЛІС* У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО

У поетичній мові Ліни Костенко важливу роль відіграють синоніми, що виступають яскравим показником ідіостилю поетеси. Використання в тексті того чи того слова свідчить про майстерність письменниці точно висловлювати думку, урізноманітнювати її, деталізувати зображуване.

Синонімічний ряд, домінантою якого виступає лексема *ліс*, об'єднує іменники на позначення великої площі землі, зарослої різними деревами і кущами: *бір, діброва, пуща, байрак, гай, нетрі, праліс, хащі, чорноліс, зарість, синета-ліс, джунглі*.

Нейтральним, без емоційного забарвлення, найбільш широко вживаним є іменник *ліс*. Образ *лісу* служить своєрідним камертоном, що забезпечує особливу піднесеність і ліризм поетичних рядків Ліни Костенко. Авторка вводить ядерне слово названого синонімічного ряду в різні контексти (як у прямому, так і в переносному значенні) й надає йому емоційно-експресивного забарвлення. Пор.: «Зголоджений, я падав серед *лісу* і руки дряпав об трухляві пні» [4, с. 56]; «То винесе в гори, то в *лісі* покине пісні гірської тужливий наспів» [5, с. 81]; «Мені нестерпно, душно, передгрозно, ліловим чадом туманіє без, гудуть *ліси*, риплять дубові кросна, парчеву зливу виткавши з небес» [5, с. 214]; «Співають гори і *ліси* шотландської землі» [5, с. 196].

Слово *ліс* – загальне. Воно включає в себе всі види дерев, які можуть рости на земляній площі. Але інколи синонім *ліс* сполучається з лексемами, які вказують на конкретний вид дерев, що утворюють лісове насадження: «Сьогодні на площі виник зненацька ялинковий *ліс*» [5, с. 38]; «Я виростала у *лісах*, де сосни рожевіли станом, де важко падала роса на голубі лісні поляни» [5, с. 10]; «Там цілий *ліс* набокуватих сосен, – мабуть,

такі там віяли вітри» [2, с. 457].

«Висока думка метафорична», – говорив Ф.Ніцше. Ліна Костенко, як поетеса великого таланту, вдало вводить лексему *ліс* в образні метафори, надаючи семантиці поняття нових відтінків, створюючи багатий орнамент природи: «Строката хустка – жовте і багряне – з плечей *лісів* упала їм під ноги» [5, с. 101]; «Ніч підняла завісу – біла симфонія снігу пливла над щоглами лісу. А *ліс*, як дрейфуюча шхуна, скрипів, у льоди закутаний...» [5, с. 165]; «В *лісах* душі заводяться горили» [3, с. 1].

У вірші «Ліс» аналізований образ реалізовано на філософському рівні: «Вовтузяться в ґрунті гриби. Цвітуть черемухи млосоно. Дубів золоті герби горять під коронами сосен. Біліють храми беріз, То мудра і древня держава – вкарбований профілем *ліс* в черленого сонця кружала» [5, с. 211]. *Ліс* – певна субстанція, що, з одного боку, «живе по своєму закону» і з роками – «лише на розгін», а з іншого – потребує захисту (семантика, зумовлена суспільними проблемами): «І тільки при людях, мабуть, дерева дубіють від жаху, бо кращих із них поведуть ні за що ні про що на плаху» [5, с. 211].

Двокомпонентна сполука *синета-ліс* служить засобом експресивного вираження основного поняття ряду: «*Синета-ліс* з обвугленими пнями в сутемряві пугутькає мені» [2, с. 413]. Вживаючи в одній словесній конструкції західноукраїнське слово *синета*, що позначає темний ліс, і домінують ряду *ліс*, Ліна Костенко прагне до своєрідного смислового нагнітання, підсилення емоційної напруги.

Сосновий ліс Ліна Костенко називає іменником *бір*: «*Бори, діброви, несходимі пуці*» [2, с. 461]. Таке нагромадження лексем однієї тематичної групи в наведеному контексті сприяє уточненню й конкретизації висловленої думки. Крім синоніма *бір* поетеса вживає іменники *діброва* (на позначення листяного лісу на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб) і *пуца* (на позначення великого густого, дрімучого лісу). Лексему *пуца* використано Ліною Костенко ще й в інших контекстах: «Крізь відстані і здичавілі *пуці*, крізь непробудні кам'яні пласти, крізь болота й пустелі загребуці ідуть машини, коні й поїзди» [5, с. 189]. Експресію посилює означення *здичавілі*.

Байрак – це ліс в яру, у долині або яр, порослий лісом, чагарником: «Поле перебіжиш, озеро переплиवेश, *байрак* перескочиш» [5, с. 267]; «А на схилі *байраку*, серед сивої мли, випрямляються трави – ті, що їй помогли» [5, с. 271],

Невеликий листяний ліс називають *гаєм*: «О-он, під горою, біля *гаю*, як сивий припутень кульгає» [1, с. 50]; «Я не впала, іду крізь поля і *гаї*» [5, с. 271].

Фольклорний образ *гаю* у Ліни Костенко дифузний і породжує різні сприйняття. У прикладі: «Якщо життя із *гаєм* схоже, – лише листком на

гілці будь: я сподіватимусь, що, може, якісь вітри тебе зірвуть» [5, с. 48] лексема *гай* набуває філософської конотації через вираження поняття *життя – гай*.

Образ *гаю* реалізується на психологічному рівні у такому контексті: «Діти передражнюють зозулю голосами хитрими в *гаю*. А вона відгукується щиро, мов зустріла подругу свою. Чи вона, довірлива пташина, голосів не вміє розрізнити? Чи вона в *гаю* цьому – єдина, і схотілось їй поговорити? [5, с. 96]. Мотив *гаю*, де сумує зозуля, від просторових реалій переходить в духовну площину, набуваючи відтінків «самотність», «печаль».

Трапляються в Ліни Костенко згадки про трудно прохідні місця, які заросли лісом. Їх вона називає синонімом *нетрі*: «У *нетрях* прокидаються гриби» [3, с. 1].

Знайдено випадки використання Ліною Костенко іменника *праліс* на позначення незайманого, предковичного, густого лісу: «Якісь яри, якийсь дрімучий *праліс*» [4, с. 103]; «А щось у *лісі* вевкалось ночами. *Ліси* підходять ближче до води, питають греків: – Ви ото куди?.. Тут *праліси*. Тут болота і *нетрі*» [2, с. 453].

Про густий, непрохідний ліс, чагарний ліс, чагарник поетеса говорить лексемою *хащі*: «...Колись, блукали предки в *хащах*, під небом спали уночі» [5, с. 297].

Листяний ліс ще називають *чорнолісом*. Тому Ліна Костенко іноді використовує цю лексему у своїх творах: «Зате він простори подолає. В *чорноліс* увійде» [5, с. 81].

Серед слів цього синонімічного ряду слід також назвати іменник *зарість*, що позначає густо вкрити кущами або деревами яку-небудь поверхню: «І якщо не потрапляли в *зарість* – то як вітер мчалися вони» [5, с. 14].

Лексема *джунглі* – густі, важкопрохідні, вічнозелені ліси – набуває філософської семантики у вірші «Екзотика»: «Що з того, що туфлі у мене на шпильках? Я в *джунглях* була і насилу вибрела» [5, с. 223]. Образ *джунглів* трактуємо як «життєві випробування», «пошук правильного шляху».

Отже, аналіз лексем синонімічного ряду із ядерним словом *ліс* свідчить, що широке й різноманітне використання синонімів дозволяло Ліні Костенко відбирати в кожному конкретному випадку з низки співвідносних такі слова, що найбільше відповідали певному фразовому оточенню як з боку семантики, так і в стилістичному плані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. В. Берестечко : історичний роман. Київ: Укр. письменник, 1999. 157 с.
2. Костенко Л. В. Вибране. Київ: Дніпро, 1989. 559 с.

Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції

3. Костенко Л. В. Коротко – як діагноз. *Літературна Україна*. 1993. № 41. 14 жовтня. С. 1–2.
4. Костенко Л. В. Маруся Чурай : іст. роман у віршах. Київ: Дніпро, 1982. 135 с. (Серія «Романи й повісті», № 2).
5. Костенко Л. В. Поезії. Baltimore-Paris-Toronto : Українське Видавництво СМОЛОСКИП ім. В. Симоненка, 1969. 357 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ананьян Еліна Львівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Бачинська Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль).

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Бодра Ірина Андріївна – студентка II курсу українського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Бурковська Оксана Йосипівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін №1 Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ).

Вершиніна Альона Володимирівна – магістрантка II курсу російського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Височина Владислава Ігорівна – аспірантка кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Волошина Катерина Валеріївна – старший викладач кафедри іноземної філології ПВНЗ «Університет сучасних знань» (м. Київ).

Глуценко Володимир Андрійович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Голінатий Олексій Петрович – кандидат філологічних наук, викладач кафедри україністики Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ).

Голуб Олена Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Данилейченко Інна Сергіївна – студентка IV курсу українсько-англійського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Жданов Семен Ігоревич – студент Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ).

Капніна Галина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Карнач Наталія Сергіївна – студентка Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ).

Клець Ольга Олексіївна – кандидат філологічних наук, учитель російської мови та літератури, української мови та літератури, зарубіжної літератури Краматорського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 6 – дошкільний навчальний заклад» (м. Краматорськ).

Коваленко Валентина Петрівна – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Колесниченко Емілія Олександрівна – магістрантка V курсу факультету іноземних мов ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Коломийцева Вероніка Олександрівна – старший викладач кафедри білоруської та російської мов Білоруського державного університету фізичної культури (м. Мінськ, Білорусь).

Коротенко Альона Станіславівна – магістрантка II курсу англо-німецького відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Коротяєва Ірина Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Ледняк Ганна Владленівна – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Ледняк Юлія Владленівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Логвінов Руслан Олексійович – студент III курсу англо-німецького відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Лях Оксана В'ячеславівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Максименко Дар'я Геннадіївна – магістрантка факультету іноземних мов ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Маторін Борис Іванович – старший викладач кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Надугенко Максим Вікторович – кандидат технічних наук, завідувач відділу інформатики Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (м. Київ).

Надугенко Маргарита Володимирівна – науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (м. Київ).

Нікітіна Наталія Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Ніколайчук Анна Сергіївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Овчаренко Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, декан філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Огієнко Катерина Олександрівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов з латинською та українською мовами ДЗ «Луганський державний медичний університет» (м. Рубіжне).

Орел Анна Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Пампура Світлана Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Пащенко Вікторія Олександрівна – магістрантка II курсу російського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Пишненко Богдана Михайлівна – студентка IV курсу спеціальності «Філологія (переклад)» ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Піскунов Олександр Вікторович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Пономаренко Наталія Петрівна – викладач Машинобудівного коледжу Сумського державного університету (м. Суми).

Проскурін Іван Андрійович – аспірант кафедри слов'янських мов Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Харків).

Регунова Віолетта Олексіївна – студентка II курсу англо-німецького відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Роман Вікторія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Руденко Марина Юріївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Рябініна Ірина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Савченко Олена Вацлавівна – старший викладач кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Самойленко Олена Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1 Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ).

Саруханян Альяна Олександрівна – студентка IV курсу українсько-англійського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Святченко Вікторія Володимирівна – викладач української мови та літератури Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету (м. Слов'янськ).

Семенов Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (м. Суми).

Слабоуз Вікторія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Соломко Аліна Олександрівна – магістрантка I курсу російського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Сорока Тетяна Вячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та перекладу ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Стріжак Інна Віталіївна – магістрантка V курсу факультету іноземних мов ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Сушко Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Тищенко Ольга Олександрівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Топчий Надія Юріївна – студентка III курсу російсько-українського відділення філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Хлопіна Валерія Едуардівна – магістрантка V курсу факультету іноземних мов ДВНЗ «Ізмаїльський державний гуманітарний університет» (м. Ізмаїл).

Целковська Катерина Миколаївна – учитель англійської мови та зарубіжної літератури Слов'янського педагогічного ліцею (м. Слов'янськ).

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Щербатюк Вікторія Станіславівна – старший викладач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).

Шановні науковці, молоді вчені, аспіранти, здобувачі, магістранти, студенти!

Тему, напрямки роботи чергової конференції, а також детальну інформацію щодо її організації можна знайти на сайті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на сторінці Загальна інформація про конференцію.

Для того щоб узяти участь у роботі чергової конференції, необхідно виконати пункти, зазначені на сторінці Умови участі в конференції.

Матеріали (списки учасників, теми їх доповідей і безпосередньо тексти доповідей) поточної Інтернет-конференції можна буде побачити вже в перший день її проведення в розділі Архів конференцій.

Для участі в VII науково-практичній Інтернет-конференції **«Методологія та історіографія мовознавства»** необхідно до **15 жовтня 2020 р.** виконати такі кроки:

1) детально ознайомитися з Вимогами до оформлення тез доповідей;

2) підготувати необхідні наукові матеріали;

3) підготувати файл-заявку учасника конференції (шаблон заявки є на сторінці Заявка на участь у конференції);

4) надіслати на адресу metody.slv@gmail.com у вигляді прикріпленого файлу у форматі *.doc наукові матеріали, сформовані відповідно до вимог: файл «Іваненко_І.І._заявка» і файл «Іваненко_І.І._тези». При надсиланні матеріалів у темі повідомлення необхідно зазначити «На конференцію».

Виконавши зазначені кроки, Вам залишиться чекати на on-line опублікування матеріалів конференції.

Увага! Погоджуючись узяти участь у нашій Інтернет-конференції, автори висловлюють згоду на опублікування матеріалів своїх доповідей у мережі Інтернет. При використанні матеріалів конференції третіми особами посилання на автора є обов'язковим! Передрук матеріалів можливий лише зі згоди автора публікації!

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОПОВІДЕЙ

Редактор Word, шрифт Times New Roman, кегль 14, інтервал 1 (41 рядок на сторінці), абзац півтора сантиметри, розмір берегів – по 3 сантиметри праворуч, ліворуч, зверху й знизу. Посилання на літературу даються із вказівкою номера джерела в алфавітному списку; після номера джерела ставиться кома, потім мала буква с із крапкою: [14, с. 32]. Примітки даються внизу сторінки, використовуються індекси із суцільною нумерацією.

Прізвище автора й ініціали, що йдуть за ним, даються жирним курсивом з вирівнюванням праворуч, під прізвищем у дужках жирним курсивом наводиться назва міста: *(м. Київ)*; *(м. Гомель, Білорусь)*, *(м. Познань, Польща)* тощо. Нижче у центрі великими буквами жирним шрифтом дається назва доповіді. Потім після пропуску одного рядка йде текст. Після тексту пропускається один рядок і в центрі великими буквами жирним шрифтом набирається слово **ЛІТЕРАТУРА**. Нижче з абзацу з нумерацією за алфавітом подається використана література із вказівкою загальної кількості сторінок для книг і початкової й кінцевої сторінок для статей. Література оформлюється згідно з вимогами, викладеними в наказі ВАК України № 63 від 26.01.2008 р.

Зразок структури тез доповіді

Іваненко І. І.
(м. Київ)

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ЛІНГВІСТИЦІ

Виклад основного матеріалу. Посилання на літературу [1, с. 34].

ЛІТЕРАТУРА

Ілюстративний матеріал набирається курсивом. Розмежуються тире й дефіс. У низці випадків використовується нерозривний пробіл: О. С. Мельничук, Ф. Бопп, Русанівський В. М., Шлейхер А., м. Київ, с. 5, С. 12, 380 с., 256 р., № 4, т. 6, Т. 2, Вип. 17, вип. 3, Ч. 2, ч. 3, і т. д., і т. п. тощо.

Орієнтовний обсяг доповіді – від 3 до 5 сторінок.

Доповідь подається в електронному варіанті без нумерації сторінок у вигляді прикріпленого файлу у форматі *.doc (у разі використання нестандартних шрифтів просимо надіслати їх додатково).

ЗАЯВКА
на участь у VII науково-практичній Інтернет-конференції
«Методологія та історіографія мовознавства»
(21–22 жовтня 2020 р.)

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Місце роботи, посада	
Науковий ступінь, учене звання	
Назва доповіді	
Телефон, e-mail	

ДО ЗУСТРІЧІ!

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ МОВОЗНАВСТВА

*Матеріали VI науково-практичної
Інтернет-конференції*

Слов'янськ, 23–24 жовтня 2019 року

Відповідальний редактор

В. А. Глущенко, доктор філологічних наук, професор

Відповідальний секретар, науковий редактор, макет і верстка

Н. М. Маторіна, кандидат філологічних наук, доцент